

**Eugenio Coșeriu,
prelegeri și seminarii la Universitatea
„Lucian Blaga” din Sibiu**

Texte consemnate și Anexă de
Doina Constantinescu

Tehnoredactor: Bogdan Constantinescu

Coperta: Bogdan Constantinescu

Ilustrația copertei: Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CONSTANTINESCU, DOINA

Eugenio Coșeriu, prelegeri și seminarii la
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu/ Doina

Constantinescu.- Sibiu:

Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2004-12-29

Bibliogr.

ISBN 973-651-980-5

EUGENIO COȘERIU

PRELEGERI ȘI SEMINARI LA
UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA”
DIN SIBIU

Texte consemnate, cuvânt înainte și anexă de
DOINA CONSTANTINESCU

Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu
2004

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE.....	7
EUGENIU COȘERIU 1921-2002 CURRICULUM VITAE.....	11
ORATIO GRATITUDINIS.....	15
I. DISCURS INAUGURAL OFERIT CU OCAZIA DECERNĂRII DISTINCȚIEI DE DOCTOR HONORIS CAUSA A UNIVERSITĂȚII LUCIAN BLAGA DIN SIBIU.....	17
II. DESPRE PRINCIPIILE ȘTIINȚEI LINGVISTICE	25
III. FILOSOFIA LIMBAJULUI.....	37
IV. LIMBAJ ȘI POEZIE	57
V. CONVORBIRI CU STUDENȚII ȘI COLECTIVUL CATEDREI DE LIMBĂ ȘI LITERATURĂ ROMÂNĂ AL FACULTĂȚII DE LITERE ȘI ARTE DIN SIBIU.....	81
VI. CONVORBIRI CU UN MAGISTRU	105
VII. ANEXĂ.....	117
VII. 1 Despre conceptul de normă în teoria coșeriană.....	119
VII. 2 Limbă și literatură. O perspectivă coșeriană	131
VII. 3 Eugeniu Coșeriu la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu.....	141
VIII. EUGENIU COȘERIU: BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	159

CUVÂNT ÎNAINTE

Întâlnirea cu marele lingvist a fost pentru mine o experiență uluitoare. Întreg colectivul catedrei de limbă și literatură română al Facultății de Litere și artă din Sibiu așteptam emoționați să vedem un om rupt de realitate și lume, un Einstein sec și aspru, copleșit de propria erudiție și pătruns de conștiința valorii sale, și ne-a întâmpinat un domn cu alură occidentală, degajat, amabil, cu o privire caldă ce scăpăra de inteligență, un om de o rară noblețe și modestie, bucuros că l-am invitat și că are prilejul de a ține câteva prelegeri la universitatea noastră. Dialogul s-a înfiripat destul de timid din partea noastră, dar experiența și cordialitatea maestrului au reușit să transfigureze starea de admirație mută, în care întârziam de la sosirea sa, într-o formă de incandescență spirituală, contagioasă, în care ne-am complăcut, ca într-un fel de comuniune, până la plecarea lui din Sibiu.

Prelegerile au fost magistrale și nu putem decât regreta faptul că reconstituirea lor nu este integrală, datorită unor porțiuni de înregistrare defectuoasă. Am considerat însă că aceste prelegeri aparțin studenților universității noastre și de aceea le-am transcris alături de înregistrarea convorbirilor avute, cu studenții și cu cadrele colectivului catedrei de limbă și literatură română atât la seminarii cât și la diverse discuții ocazionale, pentru a fi consemnate, în beneficiul lor, în cartă întâlnirilor astrale ale forului academic sibian, ca un strălucit moment de referință.

Vineri, 11 decembrie, 1998, în Aula „Avram Iancu” a Facultății de Litere din Sibiu, s-a produs ceremonia de decernare a titlului de Doctor Honoris Causa a Universității Lucian Blaga din Sibiu, savantului recunoscut al întregii lumi, Eugeniu Coșeriu. În sală plutea o tăcere solemnă și o emoție specială în care cuvintele Maestrului deschideau părțile de elocință, inteligență și talent. Era cel mai strălucit spirit, după cel al lui Blaga, care conferenția în această aulă și priveam cu toții impresionați aceste exerciții de fascinație.

Personalitate copleșitoare, de un farmec special, o minte uluitoare și o memorie ce complexează orice auditoriu, „gigantul de la Tübingen” ne-a cucerit pe toți cu erudiția și eleganța expunerilor sale. Apoi au venit seminariile, în care discuțiile au demarat timid, dar care, prin generozitatea și experiența Profesorului, au evoluat curând spre convorbiri deschise asupra temelor și reperelor magistrale ale teoriilor sale. Aceste dialoguri nu s-au efectuat sub forma unui interviu, nici într-o coerență tematică prestabilită, ci liber și spontan. Ele au fost înregistrate pe banda magnetică pentru a

rămâne ca mărturie a întâlnirii studenților universității noastre cu un mare savant al științelor limbajului și în beneficiul tuturor celor interesați de orizontul lingvisticii integrale. De aceea, nici formularea întrebărilor, nici ordinea temelor abordate nu respectă o linie prestabilită, dialogurile fiind un amestec de întrebări neforțate și răspunsuri pline de probitate și volubilitate științifică, oferite cu generozitate și răbdare de către savantul de la Tübingen. Reproduserile acestea cuprind atât expunerile susținute în plen, cât și o parte importantă a discuțiilor personale și de grup, efectuate în răgazul celor două vizite ale lui Eugeniu Coșeriu la Universitatea din Sibiu. Am adăugat acestor însemnări și câteva sinteze proprii, importante pentru reperele bibliografice ale studenților anului I, dar și pentru a avea un sumar mai complex al viziunii și temelor abordate.

Printre studenți, cadre didactice ale universității sibiene și invitați de la alte universități din țară, maestrul se simțea în elementul său, depăna amintiri, făcea aprecieri critice, spunea glume și răspundea oricărei întrebări cu aceeași amabilitate proverbială și recunoscută. Îmi stăruie în minte emoția cu care privea la televizor vizita Papei în România și tulburarea cu care a ascultat discursul acestuia rostit în limba română. Avea lacrimi în ochi atunci când ne-a mărturisit că este un bun creștin greco-catolic și că este foarte îngrijorat de starea de sănătate a Papei... care avea doar un an mai mult decât el.

M-a impresionat mult disciplina pe care și-o impunea ca rată de muncă zilnică, oriunde și în orice condiții. Indiferent de ora la care ajungea la hotel,

uneori și dincolo de miezul nopții, ne spunea că mai are câteva ore de scris sau că mai trebuie să corecteze ceva înainte de culcare. A doua zi era cel mai proaspăt dintre noi și, plin de energie, ne recita din poezii săi preferați. Mai întâi în original, apoi în traducere. La întrebarea noastră: Când ați avut timp să învățați atâtea limbi străine? răspunsul maestrului a fost dezarmant: „Între timp!”

Printre conversațiile avute în timpul călătoriilor cu mașina, alături de Mircea Borcilă și Eugenia Bojoga, sau în răgazul plimbărilor de grup efectuate printre potecile Păltinișului și împrejurimile mănăstirii de la Sâmbăta, cele câteva zile petrecute în compania lui Eugeniu Coșeriu au trecut ca un vis. Au rămas aceste consemnări, ca mărturie și legitimare a întâlnirii noastre cu cel mai mare lingvist al veacului trecut. Ne-am bucurat cu toții de acest eveniment ca de un favor al destinului.

Doina Constantinescu

EUGENIU COȘERIU 1921-2002

CURRICULUM VITAE

27 iulie 1921: Născut la Mihăileni în Basarabia
1926-1931: Școala primară la Mihăileni
1931-1939: Liceul „Ion Creangă” la Bălți-Basarabia
1939-1940: Studii de filologie și drept la Universitatea din Iași-România
1940-1944: Studii universitare de limbi romanice și limbi slave la Roma-Italia
Ian.-feb.1943: Sejur de studii la Zagreb-Croația
1944: Doctorat în litere la Universitatea din Roma, sub conducerea slavistului G. Maver, pe o temă despre *Influența poeziei epice medievale franceze asupra poeziei populare a slavilor de sud.*
1944: Studii de filozofie la Universitatea din Padova
1945-1949: Studii de filozofie la Universitatea din Milano
1949: Doctorat în filozofie, la Universitatea din Milano, sub conducerea prof. Antonio Banfi.
1947-1950: Lector de română la Universitatea din Milano
1951-1963: Profesor de lingvistică generală și indoeuropeană la Universitatea din Montevideo-Uruguay; Director al Institutului de studii lingvistice din Montevideo, unde primește și cetățenie uruguayană.

Decembrie 1960-februarie 1961: Profesor invitat de lingvistică generală la Universitatea din Coimbra-Portugalia
Noiembrie 1961-februarie 1963: Profesor invitat de filologie romană la Universitatea din Bonn-Germania
Mai 1962-februarie 1963: Profesor invitat de filologie romanică la Universitatea din Frankfurt-Germania
Începând din mai 1963: Profesor titular de filologie romanică și lingvistică generală la Universitatea din Tübingen-Germania
1972-1973 și 1977-1978: Profesor asociat la Universitatea din Strasbourg-Franța
7 septembrie 2002, decedat la Tübingen.

ORATIO GRATITUDINIS

Rector Magnifice, Prorector Magnifice, clarissimi Decani ac praesertim clarissime Decane Ordinis Philologici, et vos omnes, quos mihi hodie collegas appellare licet, originis nostrae et originis et traditionum nostrae humanitatis memorem, et imprimis, paucis quidem et in ornatis verbis, Latino sermone uti.

Propter nimiam vestram benevolentiam, qua me parvum meritum, Doctorem huius Universitatis enuntiare voluistis, gratias maxima set singulares gratias, persolvam. Laudatori meo, quoque tam magnanimo laudatori meo, clarissimo et doctissimo viro Victori Grecu, qui in eius investigationibus magis quam in eius continentur invenire voluit, gratias non minus singulares dicam.

Quod ad me attinet, non possum nisi vobis praestare, me totum futuro quoque tempore investigationi veri tamquam officio sacro traditurum, animo toto et studio omni in cognitionem linguae,

omnis saeculi, ac praesertim Dacoromanicae linguae et humanitatum Dacoromanicum incubiturum et vestram Universitatem.

În Universitatem memoriae Luciani Blaga dictam, meam quoque Almam Matrem habiturum esse. Hoc tantum polliceor, hoc mihi recipio.

Eugeniu Coșeriu
Vineri, 11 decembrie, 1998
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

I.DISCURS INAUGURAL OFERIT CU OCAZIA DECERNĂRII DISTINCȚIEI DE DOCTOR HONORIS CAUSA A UNIVERSITĂȚII LUCIAN BLAGA DIN SIBIU

Multe universități din lume au vrut să onoreze, dacă nu rezultatele cercetărilor mele, cel puțin râvna pe care am depus-o, interesul, sinceritatea și străduința pe care le-am depus în cercetarea adevărului și afirmarea adevărului și numai a adevărului. De aceea, foarte de curând, un ziarist bulgar m-a întrebat dacă nu a devenit un fel de rutină acest fel de ceremonii și dacă nu mă simt ca un general sovietic cu foarte multe decorații pe piept, fără să le mai poată deosebi și fără să-și mai aducă aminte exact când și de ce le-a căpătat. Eu nu știu ce simt generalii sovietici, de care am încercat întotdeauna să mă feresc, însă știu că nu mi-a fost niciodată lehamite și că nu am înțeles niciodată că este

aceeași ceremonie care se repetă, ci dimpotrivă, totdeauna a fost ceva cu totul nou și cu totul deosebit, din alte motive, din alte perspective, numai cu aceeași sinceritate și aceeași dragoste pe care le-am simțit și aproape totdeauna în aceeași măsură.

A fost mereu un prilej de a mă întreba: De ce au vrut aceste universități să mă premieze sau să recunoască activitatea mea? Ce am făcut eu pentru aceste universități și ce mă leagă de aceste universități? Și aceasta ține de o atitudine generală a mea cu privire la știință și cu privire la maștri.

Influențele în științele umaniste se bazează pe ceea ce **Husserl** numea știință originară, adică acea știință pe care omul o are cu privire la sine însuși și cu privire la activitățile sale libere și deci, se înțelege, că toți oamenii de bună credință atunci când se gândesc la aceste activități care sunt limbajul, mitul, religia, știința, filozofia, aceste activități culturale, spun lucruri asemănătoare și formulează idei asemănătoare, fiindcă toată problema noastră este aceea de a transfera ceea ce știm în mod intuitiv, ca agenți naturali ai acestor activități, de a transfera aceleași lucruri pe planul justificat și reflexiv al unei științe fondate, demonstrate în mod rațional. Avem impresia că găsim la ceilalți confirmarea ideilor noastre, adică a unor intuiții vagi, dar altcineva a explicat printr-o formulare explicită pe care putem s-o adoptăm. Și asta pentru ca să construim o sinteză justificată și coerentă a ceea ce au văzut alții. Eu am încercat întotdeauna să mă întreb mai întâi ce găsesc la filozofi, la lingviști, la marii lingviști, ce găsesc formulat mai bine, cum aș fi vrut să formulez și eu și să pot apoi explica aceste formulări, să le pot

îmbina într-o sinteză, într-o lingvistică tocmai integrală. Și nu mă sfiesc deloc să spun că depind de foarte mulți maștri, unora care nu au fost maștrii direcți sau pe care nu-i consideram la început maștri, cum este cazul lui Lucian Blaga. Și mă întreb, de fiecare dată, ce datorez eu lui Blaga?

Seria de mari gânditori, filozofi de acum 2000 de ani, care n-ar fi putut să-mi predea, cum ar fi **Aristotel**, de la care am învățat să caut universalul în faptul concret. (...) Această capacitate cred că în istoria gândirii s-a reprezentat numai la Aristotel și la Hegel. Cu privire la limbaj am învățat de la Aristotel să caut în tradiții semințele începuturilor fiecărei formulări. La Aristotel găsim, în *Organon*, la început, că limbajul numește lucrurile. În *De interpretatione* găsim că limbajul nu se referă direct la lucruri, ci că el se referă la conținuturile conștiinței și că „ceea ce se găsește în voce este simbol al acestor conținuturi ale conștiinței”, iar despre lucruri vorbește mai târziu pentru că numai prin aceste conținuturi ale conștiinței ele pot fi numite și organizate. Apoi am constatat că la stoici se prezintă aceeași concepție, adică semnificant și semnificat sau semnificație.

Sf. Augustin prezintă același lucru, aceeași linie de dezvoltare în istorie, la marginea lingvisticii, însă nu la marginea limbajului și nu în afara teoriei limbajului. El face referire la distincții care sunt cu totul fundamentale. Ideea mult mai generală, că toată cunoașterea noastră se bazează pe distincții a formulat-o **B. Croce** pentru care „a cunoaște înseamnă a distinge”.

Asta am învățat și de la **William James**, care cita un filozof din scolastică și care spunea că „acolo unde se prezintă o dificultate rațională trebuie să facem o distincție pentru a limpezi lucrurile”. W. James numește scolasticii fără să numească autorul. De la **Leibniz** și **Hegel** am învățat treptele cunoașterii și diferența între ceea ce știi și ceea ce cunoști, în sens justificat și aprofundat. De la G. **Vico** am învățat să delimitez exact și nu numai în mod intuitiv, ci și justificat, obiectele culturale și atitudinea cu privire la obiectele culturale. La Vico am găsit ideea universalilor și am constatat că aceste universalii fantastice, care au fost prezentate diferit, au la bază aceeași intuiție. Universalii trebuie înțelese ca obiecte unitare și eterne, nu clase, ci obiecte unitare.

De la **Kant** am învățat ce este lumea libertății, această lume care nu este lumea necesității, lumea guvernată de cauze, ci această lume pe care o facem noi înșine, în care suntem răspunzători de actele noastre și pe care o construim noi. Principiul lui Kant, în formularea în care l-am învățat eu, este că scopul vieții nu este fericirea, ci cucerirea rațiunii și a libertății, iar acest principiu trece de limitele științei, dar este și pentru știință cu totul fundamental. Științele culturii au la bază întotdeauna o motivare internă. Motivarea nu este niciodată externă, ci este întotdeauna internă, o găsim în noi înșine sau ea răspunde la întrebarea: De ce Brutus l-a omorât pe Cezar? De fapt, ne întrebăm: De ce eu în locul lui Brutus l-aș fi omorât pe Cezar?

Am învățat de la foarte mulți lingviști și am preluat o serie de noțiuni printre care și pe cea de *logoi*,

care acum, mai târziu a dat naștere teoriei actelor lingvistice minimale.

De la **Humboldt** am învățat aproape toate lucrurile și distincțiile esențiale, mai întâi diferența între *energeia* și *ergon*, adică diferența între activitatea creatoare și produsul acestei activități creatoare, diferența între *formă* și *substanță* și care sunt, de fapt, toate noțiuni aristotelice interpretate de Humboldt și care au fost pentru mine puncte de plecare. Am preluat, se înțelege că am preluat ceea ce îmi trebuia pentru sinteza la care aspiram și nu vă pot asigura niciodată că această *energeia*, cum se prezintă în concepția mea, este tocmai ceea ce este la Humboldt. (...)

De **Blaga** m-am apropiat mai mult prin estetica și filozofia culturii și acest interes a rămas. Afinitățile mele cu Blaga sunt legate mai mult de orizont decât de spațiu. Am adus ca mărturie manuscrisul traducerii studiului *Artă și valoare*, pe care am făcut-o în Italia și care este încă nepublicat. *Orizont și stil* a fost tradus doar de Mircea Popescu și publicat cu numele amândurora, deci el a tradus și publicat *Orizont și stil* cu ambele semnături, eu am tradus *Artă și valoare* și urmează să o public și cu numele lui, deși traducerea am făcut-o numai eu.

Ce datorez eu lui Blaga în teoria limbajului sau în epistemologia culturii și în teoria științelor culturii? În realitate n-am găsit eu soluția, ci profesorul Mircea Borcilă de la Universitatea din Cluj, care este cel mai bun cunoscător al concepției mele despre limbaj și lingvistică și care, ca estetician, este extrem de bine pregătit, fiind și un mare cunoscător al lui Blaga. El a identificat punctul de contact. (...) Este vorba, din nou,

despre o distincție. Este vorba despre distincția între metafora plasticizantă și metafora revelatoare care se prezintă în *Geneza metaforei*. Noțiunile fundamentale în concepția mea sunt noțiunea de semnificație și noțiunea de sens. (...) Pornind de la distincția între semnificație și sens, semnificația în limbă și sensul în discurs, distincția între metafora plasticizantă și cea revelatorie este tocmai o distincție paralelă cu această distincție a mea, făcută din alt punct de vedere, Blaga nepropunându-și să facă o teorie a limbajului. Totuși este evident că Blaga înțelegea această metaforă plasticizantă la nivelul instrumentului lingvistic și nu al conținutului de text, fiindcă el observa că poate rămâne apoi o metaforă plasticizantă, ca un fel de *nume* care se dă în locul altui nume. În loc de Diavol putem spune Ucișă-l toaca. Se nasc semne într-o limbă cu o anumită semnificație, adică ne găsim la nivelul instrumentului lingvistic. Nume în locul celuilalt, pe când metafora revelatorie ține întotdeauna de sens și nu devine limbă. Adică, *mireasa lumii* din *Miorița* nu înlocuiește moartea, nu devine limbă cum ar fi Ucișă-l toaca, această metaforă aparține textului Mioriței. Iată ce cred eu că am preluat și am schimbat, aplicând această distincție la lingvistică și la teoria limbajului, de la Blaga. Cred că această idee a sensului, care este pentru mine ideea care a justificat o lingvistică a textului ca lingvistică autonomă, nu ca lingvistică a limbilor, și care este, în realitate, toată analiza și toată hermeneutica textuală, se bazează pe această idee care este paralelă cu ideea metaforei revelatorii a lui Blaga.

În memoria lui Blaga și în această idee,
mulțumesc Universității „Lucian Blaga” din Sibiu
pentru onoarea care mi-a fost făcută.

Sibiu, Vineri, 11 decembrie, 1998

II. DESPRE PRINCIPIILE ȘTIINȚEI LINGVISTICE

Principiile care ne-au călăuzit până acum în cercetare, principiile pe care am încercat să le aplic în tot ceea ce am realizat până astăzi, sunt principii simple, dar fundamentale și ele sunt foarte puține, numai cinci. Primul principiu este unul care se aplică explicit sau implicit în toate științele, este **principiul obiectivității**, datorită căruia orice știință prezintă obiectul în obiectivitatea sa, așa cum este el ca obiect și așa cum a fost el formulat de Platon, în dialogul despre Sofist cu celebra formulă: τὰ ντά οζ εστν λέγειν („a spune lucrurilor așa cum sunt”). Este principiul cel mai greu de aplicat, fiindcă nu vedem niciodată lucrurile în toate contextele lor, în toate conexiunile lor necesare și tindem să „considerăm lucrurile așa cum sunt” ele văzute dintr-o anumită perspectivă și, de multe ori, uităm să spunem că e vorba de o viziune dintr-o anumită perspectivă și cu anumite limitări care nu pot fi eliminate, nu pot fi ignorate. În cazul lingvisticii,

acest principiu al obiectivității implică și un al doilea principiu, cel al **umanismului**. (...) Adică nu punem niciodată problema cum se schimbă legile naturale; punem problema numai cum se aplică. Și, în acest sens, științele noastre sunt mai exacte, fiindcă știm exact că în limba latină trebuie să fie *sine studio* sau *sine studi*, iar dacă cineva a pus *sine studium* nu știe latinește, fiindcă așa e limba latină în această perioadă; avem deci în științele noastre un al doilea principiu, **principiul umanității**, al omului sau al științei originare.

Această noțiune, *știința originară*, e o noțiune a filosofului german E. Husserl care a fondat filosofia fenomenologică și care a dat această bază științelor culturii; *știința originară* este ce omul știe ca om cu privire la activitățile sale libere, cu privire la limbaj, la știință, la artă, la religie și la mit, cu privire la ceea ce face el însuși liber, nu cu privire la tot ce face omul, fiindcă omul respiră, dar respiră după niște legi naturale, nu după cum creează el. Dacă ar învăța să respire în mod ritmic, atunci acest aspect ar ține de o știință culturală sau umanistă, adică e mai bine cum respiră ritmic cutare decât cutare, pe când faptul însuși de a respira e un fapt ce ține de științele naturale și nu e un fapt liber. Când spun că principiul a fost formulat de Husserl și s-a dat în sfârșit o bază solidă științelor noastre – științele noastre nu se bazează pe ipoteze, ci pe știința originară – trebuie să înțelegem două lucruri:

1. Că **această știință originară privește numai faptele universale**, adică noi știm că dacă vorbim o limbă, înțelegem ce e limba și când ne întrebăm ce e o limbă încercăm să vedem ce e esențial în limba noastră pe care o vorbim. Asta nu înseamnă că știm toate

limbile. Când spunem că avem *știința originală* înțelegem de ce aș fi făcut eu ceva în limbă sau în artă ș.a.m.d. și acesta e modul de a pune problema în istorie, în istoria schimbărilor, în artă și în limbă, însă nu înseamnă că știm noi care e motivul fiecărui fapt istoric. **Faptele particulare trebuie să le învățăm așa cum trebuie să învățăm limbile, istoria ș.a.m.d., însă faptul universal îl cunoaștem în orice domeniu, tocmai fiindcă suntem noi subiecte ale acestei activități** și de aceea, chiar și în istorie, nu e o deviere de la subiect, atunci când ne întrebăm cu privire la ceea ce au făcut oamenii, fiindcă ne întrebăm cu privire la noi înșine, nu cu privire la alții. Un filosof englez Collingwood pe care vi-l recomand pentru că e foarte interesant, a scris și o carte de estetică: *Ideea artei*; o carte despre natură: *Ideea naturii* și una despre istorie: *Ideea istoriei*. Collingwood spune că atunci când ne întrebăm: De ce Brutus l-a omorât pe Cezar?, în realitate, noi ne întrebăm de ce eu, în condițiile în care se afla Brutus, l-aș fi omorât pe Cezar, și numai atunci înțelegem în realitate, istoric, și actul lui Brutus. Ba, mai mult, totdeauna ne întrebăm așa chiar și cei care cred că se întreabă altfel, totuși atunci când vor să explice de ce Brutus l-a omorât pe Cezar, în realitate se întreabă de ce ei l-ar fi omorât pe Cezar în aceste condiții. Și dacă condamnă actul lui Brutus, spun că ei nu l-ar fi omorât pe Cezar, în aceleași condiții, deci totdeauna se întreabă cu privire la ceea ce găsesc în propria lor conștiință. Sau, e un zid aici în România numit Valul lui Traian și un astfel de zid e și în Marea Britanie care despărțea pe britanici de piete.

Deci, spune Collingwood, întrebarea istorică este de ce eu, în această perioadă și găsiindu-mă dincolo, în cealaltă regiune a pieței aș fi construit acest zid; deci, întrebarea este cu privire la propria noastră conștiință.

2. Acest principiu a fost formulat de Husserl, ceea ce nu înseamnă că n-a existat și mai înainte și că n-a fost formulat în diferite feluri cu mult mai înainte. Aristotel – și semnalăm ieri cu privire la problema semanticității - în teoria cauzelor spunea că acolo unde există cauză finală, adică unde există finalitate, scop, și scopul e numai gândit de cineva, atunci aceasta este cauza tuturor celorlalte cauze și cauza care produce. Sau, mult mai târziu, filosoful italian Vico, cel considerat ca fondator al științelor culturii fiindcă a constatat că în aceste științe nu avem ipoteze, pentru că noi știm despre ce e vorba. Nu știm faptele particulare pe care trebuie să le studiem, însă faptele universale le știm. Adică, **Vico a vorbit numai de adevăr** (*vero*), dar vorbește de două noțiuni: *vero* și *certo*, adică ceea ce e *adevărat* și ceea ce e *sigur*. Cu privire la obiectele naturale, noi putem constata ceea ce e adevărat, adică comportamentul acestor obiecte naturale în anumite condiții, ele au adevărul lor. Însă nu avem nici un fel de certitudini cu privire la obiectele naturale fiindcă nu le facem noi. Nu știm cu ce scop există pietre, râuri ș.a.m.d., adică pentru aceste obiecte e valabil numai acest *vero*. Există alte obiecte, obiectele ideale, matematice, pe care le putem face noi, cu privire la care avem certitudinea totală, știm exact cum e pătratul, fiindcă e așa cum vrem să-l facem noi, se naște prin definiții; însă cu privire la aceste obiecte nu există nici un fel de *vero*, fiindcă nu există aceste obiecte în afara

noastră pe când în obiectele culturale avem în același timp și *vero* și *certo*, adică și adevărul lor obiectiv, fiindcă le întâlnim în lume, și certitudinea, fiindcă le facem noi. Există o frază celebră a lui **Vico** pe care eu o tot propun elevilor mei și îi pun să o învețe pe de rost: „**criteriul de a avea știință sigură despre un lucru este să-l faci.**” Zice: aici, e vorba de ceea ce facem noi: noi facem știința, arta, religia, deci ar fi cu totul absurd să ne întrebăm: presupunem cutare lucru. Nu. Întâi ne întrebăm ce este și încercăm să clarificăm ceea ce știm noi, adică avem aceste intuiții. Se înțelege, aceste intuiții trebuie să treacă în știință la alt nivel, la nivelul cunoașterii justificate, fondate, și pentru asta e nevoie de foarte multă meditație și gândire. Aici, spune Hegel, problema pe care o avem noi este să transformăm ceea ce este *bekannt* (știut) în *erkannt* (cunoscut pe bază sigură). Sau, și aici e de învățat pe de rost, scrierea lui **Leibniz**, *Meditatio de cognitione, veritate at ideis* (*Meditații despre cunoaștere, despre adevăr și despre idei*), scriere în care Leibniz se opune lui Descartes sau merge mai departe decât Descartes, care găsea că o caracteristică a adevărului, a ideilor adevărate este claritatea, faptul că ideile sunt clare. Leibniz spune că există foarte multe trepte în această cunoaștere clară și una din trepte tocmai este treapta de la *cognitio clara confusa*, de la o cunoaștere clară, limpede, sigură, însă care nu are nici o justificare, la o *cognitio clara distincta*, care are justificare și la o *cognitio adequata* în care principiile sunt și ele justificate – justificare și iar justificare. Putem spune că în științele noastre e vorba să trecem ceea ce știm – când e vorba de faptele universale –, ca subiecți ai acestor activități, pe alt plan,

pe un plan de știință justificată. În cazul nostru, lingvistul nu știe mai mult decât vorbitorul despre limbă în general, și cu privire la limba pe care o vorbește vorbitorul. Lingvistul știe altfel, știe în mod justificat, fiindcă vorbitorul are o cunoaștere intuitivă și o cunoaștere tehnică, el știe cum se vorbește și știe cum nu se vorbește. Deci, spuneam eu, în '58, cu exemple spaniole, un vorbitor spaniol, dacă îi spui un cuvânt ca *iambada* nu va spune că nu-i un cuvânt spaniol, ci va întreba ce înseamnă. Cuvântul e inventat de mine, dar e inventat bine, în acord cu normele limbii spaniole și deci el va recunoaște că e făcut bine și va întreba ce înseamnă, pe când dacă îi spun *bügöröp*, va spune: nu, asta nu e spaniolă, deci știe și ce nu se poate în spaniolă, în nici un fel. Nu îmi poate explica el, ca vorbitor, că asta e distribuția fonemelor în limba spaniolă și că în spaniolă nu există fonemul *ó* și că în spaniolă nu se poate sfârși într-o consoană surdă ca "p" ș.a.m.d. Nici n-are nevoie să explice. Însă el știe ca vorbitor, are intuiția celor ce face și știe și cum se spune și cum nu se spune. Se înțelege că vorbitorul ca vorbitor – nu trebuie să confundăm vorbitorul ca vorbitor care, pur și simplu, acceptă sau respinge și care face într-un anumit fel cu vorbitorul care vorbește despre limbă – că atunci înțelegem că este lingvist și ca lingvist poate fi foarte naiv și poate face tot felul de greșeli: poate spune cuvântul acesta e foarte frumos sau foarte urât, atunci nu mai e vorbitor, pur și simplu, începe să fie lingvist, să vorbească despre lingvistică și să dea o cunoaștere justificată.

Deci, se înțelege că faptul formulat, știința ca știință pozitivă, formulată ca știință poate fi altfel, însă

nu această *înțelegere originară*, și atunci trebuie să înțelegem că totdeauna, cel puțin oamenii de bună credință au vrut să spună ceea ce înțelegeau și ei cu privire la aceste fenomene și că deci, **în tradiție**, vom găsi mereu motive și aspecte de înțelegere a acestor fenomene și că singurul mod de a dezvolta și noi știința e de a relua **tradiția** și de a căuta ce s-a știut deja și s-a văzut în știință, fiindcă marele pericol pe care îl avem în științele noastre e motivul parțializării. Se înțelege că omul știe, dar știe intuitiv și când începem să analizăm, imediat parțializăm, vedem lucrurile numai într-o anumită perspectivă, într-un anumit moment istoric și trecem cu vederea alte aspecte; de aceea e important să vedem ce e în tradiție, să înțelegem că **în științele noastre și în cultură în general, avem mai întâi tradiția**, ce s-a făcut până acum, și numai, cum spunea un savant spaniol, Menendez Pidal, cultura este mai întâi tradiție, și numai în cadrul tradiției e și noutatea și factorul revoluționar; adică schimbăm foarte mult, dar în cadrul tradiției e și nou și revoluționar, sau, cum spun eu, cu o formulă care pare paradoxală: „Cine spune numai noutăți nu spune nimic nou”. Dacă spune noutăți înseamnă că spune ceea ce ceilalți nu știu, nu pot ști și dacă nu știu înseamnă că n-are nici o legătură cu acest fenomen. Dacă spune ceva nou atunci spune cu rădăcini în tradiție, în ceea ce știm noi toți și am știut totdeauna. Se înțelege că asta înseamnă și o încredere în om și în omul din toate timpurile; credem că oamenii au fost întotdeauna inteligenți, că au existat chiar și oameni mai inteligenți decât noi.

Se înțelege că atunci când glumim și ajungem și în chestiuni paradoxale, când ne întâlnim cu elevii mai

intimi, cu discipolii mai iubiți, atunci spunem că depindem de persoane din trecut. Dacă e vorba de Aristotel atunci înainte de a spune: greșește, trebuie să ne întrebăm dacă nu cumva are dreptate, dacă nu cumva nu l-am înțeles. Un filosof arab vorbind despre alt filosof arab – Averroes, spunea că Averroes credea atâta în Aristotel, încât dacă Aristotel ar fi spus despre o persoană care ședea că era în picioare, Averroes ar fi crezut, de aici formula care se repetă: *Magister dixit!* Ea e de la arabi și repetă formula: *Aristotel a spus*. Și eu îi spuneam nevastei mele că avea dreptate Averroes, dacă Aristotel a spus așa, însemna că spunea dintr-un anumit motiv și trebuia să ne gândim de ce. Dimpotrivă, se poate spune în alte cazuri, chiar dacă pare că e adevărat, să spunem probabil că nu e adevărat, probabil că greșesc eu cu interpretarea. Când e vorba de B. Russel, zic, nu, B. Russel dacă spune adevărul, trebuie să fie greșit, dar asta e o atitudine cu totul personală.

Al patrulea principiu e același principiu ca cel al tradiției aplicat în sincronie, aplicat la știința actuală, la ceea ce facem noi în știință când discutăm – este principiul **antidogmatismului**. Dacă admitem că toți oamenii de bună credință vor să spună lucrurile cum sunt, vor să le spună dintr-o anumită perspectivă și dacă greșesc, greșesc fiindcă parțializează, atunci când îi interpretăm nu trebuie să-i respingem și să ne întrebăm care e greșeala lor, ci, dimpotrivă, trebuie să căutăm sâmburele de adevăr, să căutăm în ce sens au dreptate. Eu, totdeauna în activitatea mea critică, n-am respins pur și simplu: cutare nu are dreptate, Saussure greșește pur și simplu. Era aproape o tradiție în lingvistica românească să începi cu asta: greșește cutare, în loc să

încerci să vezi care sunt motivele lui și în ce sens are dreptate și pe urmă să vezi care e motivarea greșelii; se înțelege că poate fi o greșeală, dar să fie motivată și deci, în loc să zic Hjelmslev reduce limbajul la o algebră și n-are dreptate, fiindcă limbajul nu e un obiect matematic, mă întreb de ce Hjelmslev care nu e un idiot și cunoștea limbile ș.a.m.d. Sau când se spune „Bloomfield greșește”, fiindcă a eliminat semnificația din lingvistică, trebuie să vedem de ce a făcut-o , fiindcă Bloomfield era un lingvist extrem de serios și atunci vedem care e motivația lui; el se gândea că știința exactă nu poate apela la introspecțiune și că atunci trebuie să poți constata numai ce se constată în afară, însă el știa foarte bine că semnificația era faptul fundamental în limbaj și, de altfel, când dă definițiile spune: **Ce este o formă lingvistică? Este o formă cu semnificație** și toată gramatica și toată lexicologia se află în *Language*, într-o parte care se numește semantică. Însă, se înțelege – spune – nu putem vorbi despre semnificații, fiindcă nu le putem găsi în afara noastră și principiul științific este numai la ce se poate constata; și putem constata noi, în mod intersubiectiv, sau ce poate constata și o mașină bine făcută. Semnificația n-o poate constata nici o mașină și deci nu putem vorbi despre asta. Așa că e un sacrificiu – și el o știa – și noi tocmai asta trebuie să înțelegem. Deci, **acest principiu al antidogmatismului înseamnă generozitate cu privire la toate teoriile**, să nu înțelegem că parțializarea noastră e cea bună, c-o transformăm în dogmă și să ne întrebăm întotdeauna în ce sens și în ce măsură au dreptate alții. Asta nu înseamnă că devenim eclecticici, ci recunoaștem din

punct de vedere al realității limbajului că are dreptate cutare în acest sens. Mai ales, cu privire la interpretarea lui F. de Saussure, cu care m-am ocupat eu douăzeci și mai bine de ani, am aplicat tocmai acest principiu. În loc să caut care sunt greșelile și unde nu avea dreptate, am căutat să văd unde și în ce sens are dreptate și în ce sens e fructuos pentru lingvistică. Toate aceste principii sunt principii ale modului de a fi al științei, deci principii ale modului de a fi ale științei deontice, cum trebuie să fie știința și pentru orice om de știință sunt principii etice, adică cum trebuie să se facă știința ca să fie așa cum trebuie, cum e bine, cum se cade.

În sfârșit, ultimul principiu e un principiu de etică a cercetătorului însuși, ca cetățean, ca om, ca membru al unei comunități umane, în general. În lingvistică asta înseamnă **principiul responsabilității sociale sau al binelui public**. Lingvistul nu se poate retrage în turnul lui de fildeș și să spună: eu fac lingvistică, una foarte frumoasă, foarte abstractă, foarte sistematică, chiar cu foarte multă simetrie, nu mă interesează nici lucrurile, nici vorbitorii, mă interesează numai obiectul. Dimpotrivă. Lingvistul are datoria, fără a renunța la severitatea științei, de a considera ca important tot ceea ce-l interesează pe vorbitor și de a nu disprețui pe vorbitor. Mie îmi plac formulările mai contondente și atunci spun: **să nu uităm că limbajul funcționează prin și pentru vorbitori, nu prin și pentru lingviști** și deci, tot ceea ce-l interesează pe vorbitor trebuie să-l intereseze și pe lingvist. Pe vorbitor îl interesează, de exemplu, care e poziția limbii lui printre alte limbi într-un stat. Atunci politica

lingvistică trebuie să-l intereseze pe lingvist și să spună care este situația efectivă lingvistică ș.a.m.d.

Pe vorbitor îl interesează corectitudinea lingvistică: cum e bine să spun așa sau așa? Și atunci lingvistul nu poate să spună cum spune de exemplu R. Hall Jr.: „Lasă în pace limbajul sau limba”. Vorbitorul nu vrea s-o lase în pace. El vrea să știe ce e bine și ce e rău. El poate spune: nu e nici bine, nici rău, ci e altfel, are altă explicație, însă corectitudinea există, exemplaritatea există și are o anumită funcțiune socială ș.a.m.d.

Pe vorbitor îl interesează cum se învață, cum se predau limbile, cum se traduce într-o limbă. Vorbitorul nu știe formule și atunci e bine ca într-o știință care se adresează tuturor și nu numai unui grup restrâns de savanți, e bine să nu întrebuițăm prea mult formalismul și să încercăm să vorbim și cu limba noastră cea de toate zilele. Asta justifică și terminologia, terminologia mea – pe când alte terminologii sunt create în mod mai mult sau mai puțin arbitrar – eu, în terminologie, încerc să plec de la limbajul cel de toate zilele și să spun: în lingvistica mea, asta înseamnă asta, dar să aibă un sâmbure în limbajul de toate zilele, să spun așa încât să înțeleagă și vorbitorul. Pe lângă faptul că unele formalizări sunt cu totul stupide; fiindcă, dacă spunem: într-o limbă L rezultă, presupunem că într-o limbă L1 e cutare și într-o limbă L2 e altceva. Asta nu înseamnă altceva decât într-o limbă și în altă limbă; de ce să mai spunem o limbă L, că nici nu facem calcule cu asta. Deci, foarte multe aspecte în lingvistica mea se datorează acestui principiu al binelui public sau al responsabilității

sociale, sau al respectului pentru vorbitor și pentru tot ce-l interesează pe vorbitor.

Înțelegeți dumneavoastră, că în tot ceea ce am reușit să fac până acuma în activitatea mea, e vorba de aplicarea acestor principii, adică toate lucrările de istorie a lingvisticii depind de principiul al treilea, adică am căutat în tradiție aceleași intuiții care s-au arătat a fi fructuoase mai târziu, iar toate interpretările lui Saussure și Hjelmslev depind de principiul al patrulea. Tot ce am scris despre limbaj și politică, despre teoria traducerii, despre teoria învățării limbii, despre corectitudinea lingvistică, depind de principiul al cincilea. Și, se înțelege, corpul central depinde de principiul al doilea și de primul: **să spui lucrurile așa cum sunt**, ceea ce nu e ușor deloc, e cel mai greu, fiindcă nu reușim să vedem lucrurile așa cum sunt, din toate perspectivele. De aceea avem nevoie de mulți colaboratori care să ne corecteze, să vadă lucrurile dintr-un alt punct de vedere, să joace chiar pe „avocatul diavolului” și, chiar dacă nu sunt convinși, să ne spună obiecțiile ș.a.m.d. Cred că ați înțeles că e vorba de un program care nu poate fi realizat decât prin munca în echipă și în echipe.

Eugeniu Coșeriu,
Prelegere ținută la Universitatea
„Lucian Blaga” din Sibiu, în decembrie 1998

III.FILOSOFIA LIMBAJULUI

Mi s-a cerut să vorbesc despre două aspecte fundamentale ale concepției mele despre limbaj și despre lingvistică, și anume despre filosofia limbajului și despre lingvistica textului. Azi vom vorbi despre filosofia limbajului, după concepția mea, o introducere în filosofia limbajului, iar joi vom vorbi despre lingvistica textuală. Nu înseamnă că prezentăm toată lingvistica mea, vom încerca la un colocviu cu cercul lingviștilor pe care l-ați creat aici, de studii de lingvistică integrală, mâine, la Sâmbăta, să expunem cel puțin o schemă a concepției întregi și să situăm și filosofia limbajului și lingvistica textuală în acest cadru general al lingvisticii integrale. Să începem atunci cu filosofia limbajului.

Se înțelege că, fiindcă nu ne aflăm între filosofi, voi încerca să expun problemele în modul cel mai simplu și pe înțelesul tuturor, ceea ce înseamnă că nu vom renunța la profunzime, la dificultățile problemelor care se prezintă. La întrebarea *ce este limbajul?*, care e întrebarea fundamentală tocmai a filosofiei limbajului, s-ar putea răspunde tocmai cum răspunde B. Croce la întrebarea *ce este arta?* B. Croce începe așa în cartea sa *Breviario di estetica*: „La întrebarea ce este arta, s-ar putea răspunde glumind, și nu ar fi o glumă proastă, că arta este ceea ce toți știm că este”. Deci, și cu privire la limbaj, în realitate toți știm ce e limbajul, știind că baza, atât a filosofiei limbajului, cât și a lingvisticii, fiind vorba de o activitate liberă a omului, baza e acea știință originară despre care vorbește Husserl, pe care o are

omul cu privire la toate activitățile sale libere, libere în sensul de activități de creație, de activități culturale, activități creatoare.

Ce știm noi toți despre limbaj? Știm, dacă ne-am dedicat acestei discipline, știm care sunt trăsăturile universale ale limbajului, deși nu le putem apoi explica. Care sunt aceste trăsături universale, care sunt universalitățile limbajului? Eu le-am redus la cinci, și apoi aceste cinci vom vedea că se pot reduce la trei, dat fiind că a patra și a cincea trăsătură se pot înțelege ca un fel de sinteze/combinări a două trăsături dintre primele trei. Aceste trăsături sunt:

1. CREATIVITATEA
2. SEMANTICITATEA
3. ALTERITATEA
4. MATERIALITATEA
5. ISTORICITATEA

Creativitatea. Fiind o trăsătură liberă, în sensul filosofic al acestui cuvânt, adică o activitate liberă, este o activitate al cărui obiect este infinit. Această activitate numită limbaj e caracterizată prin creativitate, prin faptul că limbajul este o activitate de creație, o creație nelimitată. Nu ne dăm seama că e activitate de creație ca toate activitățile libere, fie pentru că toți oamenii, toate ființele umane vorbesc, toți creează într-o anumită măsură, însă ne dăm seama atunci când considerăm limbajul în istorie. Avem de a face cu ceea ce Croce a numit paradoxul limbajului, anume, fiecare dintre vorbitori are impresia că vorbește aceeași limbă ca generația anterioară, că urmează aceleași norme, reguli

ș.a.m.d. Însă, spune el, dacă am pune una lângă altele, toate generațiile din anul zero până în 1999 - e vorba de alt an, se înțelege - am constata că fiecare generație are această impresie că vorbește așa cum a vorbit generația anterioară, că repetă aceeași limbă și are intenția să mențină aceeași limbă. Pe când, dacă considerăm două generații la un interval de timp, de două-trei secole, sau de cinci, sau de zece secole, vedem că s-a schimbat limba cu totul, deși vorbitorii n-au avut impresia că se schimbă, și vedem că nici nu se mai înțelege. În anul 200 noi vorbeam latinește pur și simplu, iar azi vorbim o altă limbă și ne dăm seama că nu mai vorbim limba latină, că este altă limbă limba latină. Însă vorbitorii n-au știut niciodată că au trecut la altă limbă, și în cazul limbii române este încă mai evident, fiindcă românii n-au știut că nu mai vorbesc limbi romanice, și-au păstrat până și numele și au vorbit întotdeauna românește, adică au vorbit limba română pur și simplu. Nu există nici un fel de frontieră între latină și română.

Unde s-a întâmplat schimbarea lingvistică? S-a întâmplat în vorbire, fiecare vorbitor a contribuit cu câte ceva sau mulți vorbitori au contribuit cu câte ceva la schimbarea limbii, deși li se părea că aplicau aceleași reguli, aceleași norme, și s-a ajuns astfel, dat fiind că schimbarea lingvistică nu este altceva decât obiectivarea istorică a creației, creându-se mereu câte ceva nou și răspândindu-se noutatea, s-a ajuns la o altă limbă. Tocmai schimbarea lingvistică ne demonstrează că, în cazul limbajului, această activitate este o activitate creatoare, o activitate de creație, însă această trăsătură nu e o trăsătură proprie numai limbajului, această trăsătură este ceea ce unește toate activitățile

numite culturale sau activități libere ale omului, adică, este trăsătura care face ca limbajul să fie ca arta, ca știința, ca filosofia, ca miturile și religia, care sunt activități libere ale omului. Deci, creativitatea încă nu este o trăsătură caracteristică a limbajului printre alte activități culturale, ci este o activitate liberă ca arta, știința și celelalte. Fiindcă nu toți creează, pictează, sculptează ș.a.m.d., creativitatea e mult mai ușor de constatat.

Semanticitatea e deja o trăsătură caracteristică a limbajului și anume, înseamnă această creație care este limbajul, este o **creație de semnificați**. Limbajul e acea activitate care înseamnă ceva. Creăm așa-zisele semne. Ne vom întoarce la această caracteristică.

Alteritatea. Ceea ce e surprinzător în cazul limbajului în comparație cu alte activități de creație este că avem impresia că și creația nu este o creație individuală, ci că se produce într-o limbă, că de la început este și a altora. Dacă se creează ceva, cum s-a creat mereu și în limba română, avem impresia - și este și adevărat - că această creație este realizarea concretă în istorie a anumitor posibilități ale limbii române. Prin asta înțelegem că limbajul prezintă această dimensiune a alterității, a faptului că firea omului este **a fi cu alții**, că nu există un limbaj absolut individual, și că limbajul e tocmai acea manifestare și prima manifestare a faptului că omul iese din propria lui conștiință, care e întotdeauna strict individuală, pentru **a se întâlni cu alții și a fi cu alții și pentru alții**.

Aristotel e primul gânditor care afirmă alteritatea ca fiind o trăsătură caracteristică și fundamentală a limbajului. La începutul cărții Politicii,

el spune că „omul este ființa cea mai politică între toate ființele care trăiesc în comunități, în grupuri, ființele gregare - cum le numește el - tocmai fiindcă omul, spre deosebire de celelalte ființe, nu are numai voce, ci posedă și logos”. Vocea poate exprima numai reacții strict individuale, durerea și plăcerea - zice Aristotel - pe când, și aici e o coincidență interesantă cu Biblia, limbajul arată și cunoștința binelui și a răului, a dreptății și a nedreptății, deci a ceea ce privește și pe alții, deci a ceea ce privește și comunitatea. Omul este o ființă care trăiește în comunitate, și, dacă n-ar trăi în comunitate, n-ar fi om, ci ar fi ori animal, ori zeu.

Foarte important e că aici nu este vorba de un efect al trăirii în comunitate, ci că, după Aristotel, baza comunității omenești este tocmai limbajul, e faptul că putem concepe binele și răul, dreptatea și nedreptatea. Este prerogativa omului, un privilegiu al omului în univers și faptul de a avea această posibilitate dată prin limbaj, este baza asocierii în familie și în stat, în **polis**.

Deci, faptul imediat pe care-l cunoaștem cu toții, care corespunde alterității, e faptul că limbajul se prezintă sub formă de limbă, că nu există limbaj general pentru toată speța umană, ci totdeauna sub formă de limbi și că pentru conștiința curentă, naivă, limbajul și limba este același lucru, cum, de altfel, se prezintă și în foarte multe limbi, în limba latină, unde nu se deosebea între limbaj și limbă, se spunea numai *lingua*, care era și limbaj general și limbă; tot așa, în germană, *Sprache*, engleză, *language*, rusă etc., deci, tocmai acolo unde se prezintă aceste intuiții fundamentale ale omului, în limbaj, vedem că limba și limbajul țin de aceeași noțiune, sunt o singură noțiune,

noțiunea de limbă sau limbaj, pe urmă deosebim în limbile romanice între limbaj general și o limbă, adică o manifestare istorică a limbajului.

Materialitatea și istoricitatea. Limbajul se prezintă în mod necesar, ca toate celelalte activități culturale, ca o activitate având o parte din ea în lume, în afara conștiinței, adică, prin aceste semne fonice sau grafice prin care limbajul se prezintă în lume, în lumea care poate fi constatată din punct de vedere fizic. Tot așa, se înțelege, și arta se prezintă în lume, sculptura e ceva material, în afara conștiinței, tot așa pictura, însă știm cu toții că aceasta este doar manifestarea ei exterioară, pentru că există și o manifestare interioară, în conștiință, și că un cuvânt pe care eu îl spun este înțeles de dumneavoastră, pentru că dumneavoastră îl asociați cu un cuvânt pe care îl cunoașteți, și știți ce gândiți atunci când pronunțați acest cuvânt. Deci, înțelegem că această materialitate a limbajului e doar o manifestare exterioară a conștiinței, e materialitatea limbajului. Această trăsătură nu e caracteristică doar pentru limbaj, ci pentru toate activitățile culturale care se prezintă în mod necesar în lume și aceasta este un fapt caracteristic al obiectelor culturale ce se găsesc în același timp în lume și în minte, pe când obiectele naturale se află numai în lume și obiectele matematice se află numai în minte. Cercul și pătratul nu există în lume. Eu pot să desenez un cerc, dar atunci nu mai e cercul, ci este un obiect cultural, adică e un exemplu de cerc pe care-l dau cu intenții pedagogice, didactice. Cercul geometric nu are nici un fel de grosime, e o figură ideală. Tot așa, pătratul. Aceasta e o caracteristică secundară, fiindcă se poate înțelege

necesitatea acestei materialități prin faptul că semanticitatea nu ar putea fi constatată de ceilalți, dacă s-ar afla numai în conștiința fiecărui individ, fiindcă nu avem nici un contact direct între conștiințe, nu putem ști ce gândește celălalt și, deci, ca să poată fi captată de ceilalți, semanticitatea, semnificația, aceasta trebuie să fie o manifestare exterioară, trebuie să se prezinte în lume, să aibă un sens (...). Ați observat, fără îndoială, ce importanță are alteritatea, a fi cu alții, *miteinander sein*, fiindcă alteritatea e o trăsătură universală, și apoi ține și de cele două trăsături secundare, fiindcă intră în compoziția/justificarea materialității și în justificarea istoricității. Faptul cel mai ciudat în cazul limbajului, de care va trebui să dăm seama către sfârșitul lecției, e că limbajul e definit printre activitățile numite culturale, libere, ale omului prin două trăsături caracteristice: **semanticitate** și **alteritate**. Celelalte activități nu sunt definite prin două trăsături, ci, în mod normal, printr-o singură trăsătură; știința « de a spune lucrurile așa cum sunt », adică a prezenta obiectul, obiectivitatea, în obiectivitatea sa totală, absolută - aceasta e condiția științei. **Arta e obiectivarea unui subiect absolut**, subiectul care se realizează pe sine însuși în lume, ca subiect absolut, pe când aici avem două trăsături caracteristice, universale: și **semanticitate**, această obiectivitate a limbajului înseamnă ceva în afara limbajului, și **alteritate**, adică **intersubiectivitatea**. Limbajul e activitate, în același timp, obiectivă și intersubiectivă.

Prima problemă și aproape problema exclusivă a limbajului a fost problema semanticității, adică a acelei trăsături caracteristice care deosebea limbajul de

artă, de știință: **limbajul înseamnă**, e semnificativ, **are ca funcțiune semnificația**, și deci, de la început, esența limbajului s-a căutat numai în semanticitate, și întrebarea fundamentală a fost ce înseamnă semnificația și care e valoarea ei? Citim în cărțile de istorie a lingvisticii, - de filosofie a limbajului există mai puține, primul manual de istorie a filosofiei limbajului e cel pe care l-am scris eu - citim că această problemă se prezintă în filosofia veche la greci, ca o problemă. Aceste două teze apar în opoziție: teza numită *physei* și teza numită *thesei*, și anume de ce au semnificație cuvintele? Să observăm că e o problemă care nu se pune în alte spații culturale, de exemplu, în filosofia limbajului în India, toată dezvoltarea ulterioară e ca și cea din Grecia, în afară de această problemă inițială. În filosofia indiană se spune că semnificația este voința lui Dumnezeu, că printr-un anumit cuvânt, o anumită sonoritate lasă să se înțeleagă un anumit lucru, și pe urmă se trece la toată aplicația logică - un silogism care e foarte asemănător cu cel grecesc, numai că are cinci termeni, în loc de trei ș.a.m.d. Pe când grecii se întreabă nu numai înainte cum se poate aplica ceva, ci se întreabă și îndărăt, înspre principii; se întreabă de ce? Care e motivul acestei semnificații?

Din nefericire, în lingvistică - lingviștii nu sunt, de obicei, filosofi prea profunzi - se înțelege această problemă ca o problemă de semiotică și nu se înțelege care e semnificația adâncă, filosofică, a acestei probleme. Această opoziție înseamnă, în fond, să ne întrebăm care e funcțiunea fundamentală a limbajului, care e obiectivitatea limbajului și care e valoarea de

cunoaștere a limbajului. *Physei* înseamnă „în mod natural”, „după natură”, adică limbajul înseamnă prin natura lucrurilor desemnate sau reproduce această natură a lucrurilor, esența lucrurilor, iar *thesei* înseamnă „prin punere/impunere”, *thesis* este substantivul abstract de la verbul *thithlein* care înseamnă *a pune*; și o teză e ceva care se pune, adică cuvintele înseamnă prin impoziție, așa s-a pus numele, adică printr-un fel de convenție între vorbitori, deci nu au cuvintele nici un fel de valoare de cunoaștere, adică nu e nevoie să corespundă esenței lucrurilor, ci pur și simplu, înseamnă, printr-un fel de acord. Se înțelege că e foarte greu să se stabilească un acord, neavând limbaj, numai când avem limbaj putem stabili un acord și să spunem: sunt de acord ca prin cuvântul următor să înțelegem ceva, și putem stabili asta cu privire la toate terminologiile, la toate limbajele tehnicii, însă nu putem stabili așa ceva cu privire la primele cuvinte. Foarte târziu se observă că a vorbi despre convenționalitatea semnelor nu înseamnă că s-a stabilit cândva o convenție, ci că semnele limbajului, cuvintele, sunt întrebuințate ca și când ar exista o înțelegere, deși nu există, nu s-a făcut niciodată această înțelegere. Deci, în realitate, cele două soluții nu sunt antitetice; *physei* (limbajul corespunde esenței lucrurilor) și *thesei* (limbajul e comun) sunt în realitate, din punctul de vedere filosofic, formulări ale semanticității înseși și ale alterității, adică nu e vorba de ales: ori *physei* ori *thesei*, ci, în realitate, e același lucru, numai că văzut din punctul de vedere al semanticității, *physei* (limbajul spune esența lucrurilor) sau din punctul de vedere al

alterității, limbajul e comun, semnificațiile sunt comune, limbajul e caracterizat prin alteritate.

Cunoaștem această controversă în istoria filosofiei, prin dialogul **Cratylos** al lui Platon, unde se prezintă două personaje: Socrate, care dirijează dialogul, Cratylos care susține teza *physei* - cuvintele înseamnă prin natura lor și corespund naturii lucrurilor - și Hermogenes care susține soluția *thesei* - cuvintele înseamnă printr-o înțelegere între oameni și prin punere, prin impoziție, prin impunerea numelor. Amintesc pe scurt structura acestui dialog. În prima parte, Socrate e de acord cu Cratylos, discută cu Hermogenes din punctul de vedere al lui Cratylos, adică caută în cuvinte esența lucrurilor și, după tradiția care deja exista, fără îndoială, caută în cuvinte esența lucrurilor, în materialitatea cuvintelor, caută un fel de reproducere, de imitație a lucrurilor în cuvinte, unde nu se poate găsi, se înțelege, și deci tocmai de acolo începe la Platon toată discuția cu privire la funcțiunea icastică sau imitativă a cuvintelor, sub toate formele ei; adică, vântul se numește așa pentru că vâjâie sau puiul se numește în limba latină *pipio*, fiindcă face *pi, pi, pi...*, deci asta dintre soluțiile cele mai simple. Pe urmă prezintă soluții mult mai complicate. În partea a doua a dialogului, Socrate e de acord cu Hermogenes împotriva lui Cratylos, și arată că foarte multe cuvinte nu corespund în acest sens – nici analizate – esenței lucrurilor, și sunt, cum se spune în lingvistica modernă, arbitrare, n-au nici o asemănare și nu descriu în nici un fel lucrurile. Și dialogul sfârșește fără nici o soluție, pentru că pe Platon îl interesează problema în toate aspectele ei și îl interesează să poată elimina modul de

a pune problema prin raționare, ca să arate cum trebuie pusă problema. De exemplu, în dialogul despre frumos el nu dă nici o soluție, spune că a ajuns la soluția că frumosul e foarte dificil. Însă, în acest caz, tocmai faptul că Platon nu dă nici o soluție ne arată că asta este soluția filosofică a dialogului: nu se poate ajunge la esența limbajului pe nici una dintre aceste două căi, nici dacă reducem semnificația la o corespondență naturală între cuvinte (considerate material/structura materială a cuvintelor) și lucrul numit de cuvânt, nici dacă reducem esența limbajului la o convenție, la un acord, la un simplu obicei, adică la unul din termenii întrebunțați de Platon – **ethos**, obicei, uz ș.a.m.d.

De ce cred și de ce am susținut că aceasta e soluția problemei, fiindcă în prima parte de foarte multe ori Socrate spune și dă a înțelege că nu vorbește serios. Cunoaștem toți ironia lui Socrate, însă **ironia socratică nu privește niciodată problema, privește persoana sau e autoironie**, însă niciodată nu spune că problema nu e serioasă, pe când aici arată că problema nu e serioasă. Am numărat 14 locuri în dialog unde Socrate spune că problema nu e serioasă, adică nu se poate pune așa, iar cu privire la soluția *thesei* spune explicit că e un *phortikon* care înseamnă soluție de urgență, nu avem alta, deci să ne înțelegem provizoriu, luăm acest *phortikon*, pentru că există o convenție. Deci, soluția adevărată a dialogului este că pe nici una din aceste căi nu ajungem la esența limbajului; pentru a ajunge la esența limbajului trebuie să schimbăm modul de a pune problema. Însă, din când în când, există observații în acest dialog care ne duc, de altfel, spre soluția problemei. Cel puțin două aspecte sunt fundamentale:

într-un loc se spune că fiecare cuvânt este *diakritikon thes ousias*, adică delimitator al esenței; și un alt punct în dialog: se spune că limbajul este *deleosis*, este manifestarea altora care e conținutul conștiinței. Toată discuția până aici, în filosofia greacă și în acest rezumat al discuției la Platon, se întrebă cu privire la valoarea limbajului, la valoarea de cunoaștere a limbajului, la adevărul limbajului, și adevărul se caută în fiecare cuvânt. (...) În *De anima*, tratatul lui Aristotel despre conștiință, ni se vorbește despre o operație a conștiinței și despre înțelegerea/conceperea celor nedespărțite, adică intuiția globală a unui mod de a fi.

Înspre această intuiție globală, sau cum se spune mai târziu pe latinește în filosofia scolastică *apprehensio indivisibilium*, nu e nici adevărată, nici falsă, adică e intuiția unui mod de a fi, fiindcă nu prezintă analiză și sinteză. Adevărul e numai atunci când analizăm un lucru, scoatem o proprietate din lucru în afara lucrului; ex. un copac care e verde, îl scoatem pe verde în afară și pe urmă facem o sinteză: copacul e verde. Atunci avem adevăr, pe când intuiția inițială nu e nici adevărată, nici falsă, e numai un mod de a fi. Limbajul ne obligă să scoatem proprietatea în afara subiectului și pe urmă îl dăm din nou copacului, spunem: copacul e verde. Acolo putem greși: ori când facem analiza, ori când facem sinteza. E foarte frumoasă imaginea lui Heidegger, sinteza cu privire la afirmație sau negație: nu e vorba să scoatem în realitate proprietatea în afară, asta se întâmplă din cauza linearității vorbirii, adică scoatem proprietatea și o punem în afară; e vorba să aprindem lumânărica/opaițul care se află în obiect ca să-l vedem mai bine, adică

aprimdem lumânărica și vedem că e verde și asta înseamnă a predica, adică a spune ceva despre ceva.

Cu Aristotel ajungem până la faptul că limbajul e anterior distincției înseși între adevăr și falsitate, e anterior distincției înseși între existență și nonexistență, că a semnifica înseamnă a propune moduri virtuale de a fi. Știm cum este, ce este un *tragelafos*, prin asta fără ca să știm dacă acest *tragelafos* există sau nu există, însă știm care e modul de a fi. Când am susținut prima oară teza cu privire la *De anima*, eram fericit că găsisem această confirmare, fiindcă, de obicei, autorii nu preferă *De interpretatione* la *De anima* și această caracterizare a intuiției, a cunoașterii intuitive, și credeam că e a mea. Mai târziu am avut neplăcerea și în același timp enorma satisfacție să constat că cineva descoperise acest lucru și îl stabilise, și anume Sf. Toma, într-o carte întreagă pe care a scris-o numai despre *De interpretatione*, unde spune imediat, după cum se spune în *De anima*: această operație este prima operație a înțelegerii care este aceea de a capta un mod de a fi, nu un anumit om sau mai mulți oameni, ci numai **ce**-ul sau cerința, ce e omul. Nu aplicându-l la tot felul de entități particulare, ci numai la această esență: modul de a fi. Pe urmă există a doua operație, aceea a judecării, a spune ceva despre ceva ș.a.m.d.

În realitate avem cel puțin *in nuce* soluția a ceea **ce este semanticitatea**? Este această intuiție a unor moduri de a fi și asta rămâne cu totul stabilit o dată cu Sfântul Toma, care spune că s-a suprimat și problema opoziției între *physei* și *thesei* că asta ține de istoria gândirii și n-are nici o importanță care e adevărul etimologic; de exemplu despre piatră spunea că se

numește așa fiindcă vatămă piciorul (ledere pedere). Spune că n-are nici o importanță, nu înseamnă asta, înseamnă *piatră* pur și simplu și faptul că e sau nu *physei* în analiză nu are nici o importanță. Deci, el consideră toată controversa ca fiind depășită de gândire. Însă nu avem nici cu aceasta soluția definitivă cu privire la semnificație. Care este poziția acestei semnificații, a acestei noțiuni fundamentale a limbajului cu privire la celelalte activități libere ale omului? Să fie limbajul același lucru cu gândirea rațională și cu știința? Foarte multă lume după Sf. Toma și până astăzi a încercat să reducă limbajul tocmai la gândirea rațională și, eventual, să vadă în limbajul curent, în limbile numite naturale, un fel de gândire rațională mai redusă așa, cu greșeli, și vorbește de greșelile limbilor naturale ca și când ar exista alte limbi care n-ar fi naturale, de insuficiența limbajului ș.a.m.d.

Sau, fără nici o referință la Aristotel, care spune că rugămintea ar trebui studiată în poetică sau în retorică, se spune că limbajul ar fi un instrument al vieții practice, adică natura limbajului ar fi pragmatică, că de aceea se fac semnificații. Dar (...) avem și această idee a limbajului determinat pragmatic, ce spune că foarte multe cuvinte n-au nici o semnificație obiectivă și se fac numai pentru a influența pe alții. Avem, de la partea a treia a *Esteticii* lui Hegel și, într-un sens de mai înainte, de la Vico, cel puțin pentru faza originară a limbajului, avem și identitatea dintre limbaj și poezie, adică limbajul e același lucru cu poezia. Observăm că nu e vorba de o reducere în același sens ca reducerea în gândirea rațională sau la activitatea practică. Cine afirmă că limbajul e identic cu poezia afirmă că

semantic înseamnă poetic, că ele sunt sinonime. Poate, mai târziu, ne vom întoarce la această idee care mi se pare foarte importantă. Totuși, putem spune că limbajul nu este identic cu poezia, sau identic cu poezia numai într-un sens, tocmai fiindcă în poezie nu există alteritate, ci poezia este expresia subiectului absolut, și nu a unui subiect între subiecte. Și, în general, arta e expresia unui subiect absolut, care își asumă responsabilitatea oricărui subiect; asta ține și de etica artei. În artă nu poți spune că faci ceva ca alții, ci că așa trebuie și că oricine ar picta, ar trebui să picteze așa. Pictorul care e într-adevăr și o ființă morală nu spune că „eu pictez ca alții sau pictez pentru că așa le place celor cărora le vând”, asta poate spune ca persoană empirică, însă ca pictor serios nu. Va spune: așa se pictează și numai așa se poate picta. Se înțelege că el știe că există și alte subiecte, însă în acest moment își asumă responsabilitatea fiecărui subiect, adică, în mod subiectiv, este subiect universal, pe când subiectul vorbitor nu e niciodată subiect absolut fiindcă îi lipsește alteritatea, de aceea spunem – asta e o altă poveste mai complicată – poezia e un limbaj care redevine absolut, care e făcut absolut.

Nu știm care e poziția limbajului cu privire la celelalte activități. După părerea mea, cel care a văzut mai bine acest lucru este Hegel. Ceea ce surprinde la Hegel e că nu consideră limbajul între formele culturii sau formele spiritului – cultura este spiritul realizat în istorie. Formele spiritului sunt: **arta, religia, știința și filosofia**. Limbajul nu apare. **Limbajul** este „grăbit”, adică el **conține toate formele spiritului înainte de diferențiere**. Asta nu înseamnă că ar considera

limbajul ca un simplu instrument al altor forme ale culturii, ci, dimpotrivă, consideră limbajul ca formă anterioară și preliminară oricărei activități culturale, oricărei posibilități umane. Pe scurt, ideea fundamentală a lui Hegel. Hegel înțelege că omul e o ființă, prin excelență negativă, care nu acceptă lumea așa cum i se dă, și își face lumea de acord cu esența lui umană, și anume omul este în același timp, nu un animal, Hegel nu spune niciodată că omul e animal, e o ființă biologică, care are corp și e o ființă spirituală, care gândește, și atunci trebuie să-și facă lumea și pentru ființa biologică, și pentru ființa culturală, spirituală, și anume să-și adapteze lumea la ființa lui proprie. De aceea omul e caracterizat prin două dimensiuni fundamentale, care corespund acestei esențe a omului de a-și face lumea: **munca și limbajul**.

Numai omul muncește și muncește mereu. Animalele nu muncesc, ele își fac cuibul și au terminat; castorii, după ce și-au făcut digurile nu mai lucrează, pe când omul muncește totdeauna. Deci, ce înseamnă a munci? Înseamnă a transforma lumea naturală care ni se dă și a o adapta cerințelor ființei noastre biologice, însă nu anumitor cerințe care sfârșesc; să nu uităm că e vorba de o activitate liberă, infinită; cerințele cresc mereu și devin mereu altele. Omul nu se mulțumește să trăiască în peșteri sau în vizuini, el face case și apoi palate ș.a.m.d. Deci nu se mulțumește să treacă peste un râu, peste un trunchi de arbore, ci face punți și poduri, nu se mulțumește să mănânce fructele din natură, așa cum ni se dau, sau să pască (în afară de basarabeni noștri care în timpul foametei din regimul sovietic au trebuit să pască), nu se mulțumește cu asta, ci seamănă,

culege, fierbe ș.a.m.d. Ba, mai mult, își transformă și propriul corp în instrument de muncă și se scoală în picioare pentru a putea întrebuința mâinile – de aici mâna e un simbol al omului și al muncii. Mai mult, el obligă natura să muncească pentru el, face mașini și instrumente și această realitate muncește pentru om și schimbă natura / lumea adaptând-o la cerințele mereu crescânde ale omului.

Limbajul e cealaltă dimensiune esențială a omului; prin limbaj, omul își creează o lume care poate fi gândită. Observăm că lumea impresiilor nu poate fi gândită, adică putem să ne-o reprezentăm, însă nu putem să vorbim despre lume și despre modul de a fi al lumii dacă nu avem cuvinte care nu se aplică la o impresie sau la un obiect izolat, ci totdeauna la ceva universal, la un mod de a fi, și atunci putem vorbi de acest mod de a fi, îl putem găsi în lucruri și observăm că ceea ce se numește limbaj animal nu e niciodată limbaj, în acest sens, ci e totdeauna reacțiune într-un context material, de lucru. Limbajul cel mai complicat dintre limbajele animalelor este cel al albinelor: o albină lucrătoare iese din stup, găsește nectar și se întoarce la stup și le comunică celorlalte albine ce și unde a găsit. Ea dansează, e un fel de dans ritual, numărul învârtiturilor pe care le face arată distanța, iar raza sa arată direcția. Celelalte albine se duc și găsesc nectarul. Să observăm că albina nu poate vorbi despre asta, ea nu poate spune: „n-am găsit nimic”, ea poate numai reacționa. Nu poate minți, (nu pot celelalte albine să se ducă și să spună: ce mincinoasă, ne-a spus că e aici nectar și nu se găsește nimic.) Ea nici nu poate povesti („ți-aduci aminte, anul trecut, ce nectar bun

găseam...”), nu poate nimic din toate acestea, fiindcă acest așa-zis limbaj e totdeauna legat de prezența lucrurilor, pe când **limbajul ne eliberează de lucruri, și putem vorbi despre ele și despre modul lor de a fi și despre esența lor, tocmai fiindcă nu mai depindem de lucruri, ci vorbim despre moduri generale de a fi.** De aceea, putem spune că a semnifica înseamnă a crea moduri generale de a fi, pe care, apoi, le putem aplica la lucruri și putem studia aceste lucruri, adică limbajul ne duce la toate lucrurile din lume. Nu înseamnă că limbajul – cum s-a înțeles uneori – ar crea lucrurile, că n-ar exista copacii, iarba, buruienile și ar fi create prin cuvintele: copac, iarbă, buruiană.

Limbajul nu creează lucrurile. Ceva este copac, adică „copacitatea” copacului e dată prin limbaj, adică firea și nu existența. Tot așa *ceva* e buruiană într-o limbă și este iarba într-o altă limbă. Numai prin limbaj avem această esență a lucrurilor, numai limbajul ordonează toată experiența în aceste moduri universale de a fi, și apoi, ne întoarcem la experiență și putem vedea cum putem studia aceste moduri de a fi și putem descoperi și alte moduri pe care le numim noi prin terminologie în știință, putem constata că ceea ce ne spune limbajul nu corespunde unei clase în știință și că, de exemplu, balena numită în germană „Wahlfisch” nu e un pește ș.a.m.d. Însă nu putem începe altfel decât prin limbaj, nu ne putem duce spre lucruri decât prin limbaj, fiindcă lucrurile care pot fi gândite și cu care putem opera în minte există numai prin limbaj; numai în limbaj ni se dă esența lucrurilor.

Raportul cu speciile naturale a fost lămurit de Leibniz în cartea scrisă în polemică cu John Locke și

anume că există trei tipuri de specii. **Speciile logice** sunt infinite, sunt cele care pot fi gândite, deci, zice el, de ce n-ar putea exista și o oaie cu glas de cal sau un cal cu glas de oaie? O putem gândi, deci poate exista. Toate sunt combinații posibile dacă nu sunt contradictorii, adică nu poate exista cercul pătrat, însă toate celelalte... **Speciile naturale** sunt specii care sunt date în natură și se dezvoltă și sunt o parte din speciile posibile, iar **speciile lingvistice** sunt specii culturale, adică specii care pot foarte bine să coincidă cu speciile naturale: calul poate fi cal, poate fi specie în limbaj și în natură. În altă limbă, poate nu; poate există doar cal alb și cal negru, sau în altă limbă există doar o specie care cuprinde calul, catârul, măgarul ș.a.m.d.

Toate corespund speciilor posibile sau logice, deci aceste specii nu există și nici această coincidență nu există înainte de limbaj. După limbaj putem constata că această specie naturală corespunde speciei dintr-o limbă; în alte limbi, poate nu corespunde. Deci, **limbajul este această creație a lumii ca lume care poate fi gândită de către om**. Omul își face lumea lui spirituală.

Vă mulțumesc!

Prelegere ținută de Eugeniu Coșeriu la Facultatea de
Litere și Arte din Sibiu, mai 1999

IV.LIMBAJ ȘI POEZIE

Tema a fost anunțată în *Lingvistica textuală*. Vom încerca să introducem și această temă în cadrul acestei teme mai vaste și mai profunde care este tema despre limbaj și poezie. Și anume vreau să vorbesc despre limbaj și poezie, fiindcă am făcut aluzie la această problemă în prima conferință despre filosofia limbajului. Vom încerca să legăm ce vom spune astăzi de ceea ce am spus luni cu privire la problema esenței limbajului. Nu vom vorbi despre relațiile dintre limbaj și poezie, ci despre problema însăși a identității dintre limbaj și poezie. Și ca să leg această problemă de ceea ce am spus luni, vă amintesc ce spune Aristotel în *De interpretatione*, în *De re hermeneas*, despre limbaj, când spune că limbajul e în esența sa numai *lógos semantikós*, adică expresie umană intențională semnificativ, și, ca atare, expresie anterioară distincției înseși între adevăr și neadevăr și anterioară distincției înseși între existență și inexistență. Reprezintă, după

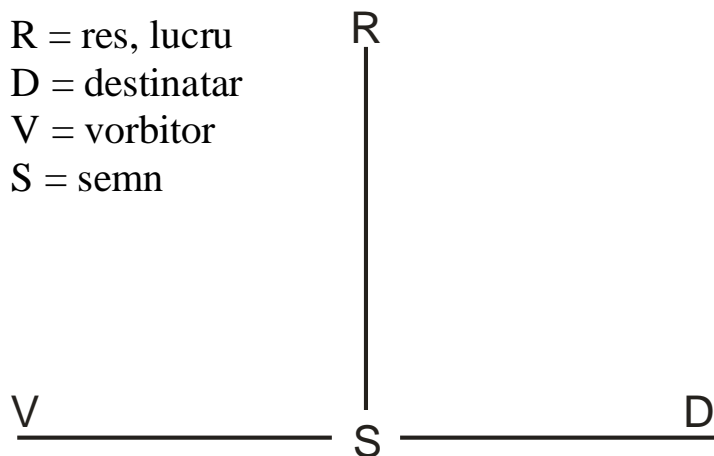
Aristotel, o determinare ulterioară a limbajului, logosul rațional, logosul care afirmă sau neagă ceva despre lucruri, pe care îl numește *lógos apophantikós*, [adică] tocmai acel logos care afirmă sau care neagă ceva, care spune: X e în aceasta sau în aceasta, și, dacă vă amintiți, spunea că tot limbajul, orice expresie este semantică, însă nu orice expresie este apofantică, adică și logosul apofantic este semantic mai întâi, însă nu este numai semantic, ci adaugă o determinare ulterioară. ” Tot limbajul este semantic, însă nu este tot limbajul și apofantic”. Apofantic este numai acela în care avem adevărul și falsitatea, și dă ca exemplu de limbaj semantic, adică de limbaj pur și simplu care nu este apofantic: *Nu venim. Nu venim* e limbaj , însă nu e nici adevărat, nici fals.

Totodată, [Aristotel] spune că unghiul unde se prezintă problema ulterioară ar trebui să fie studiat în retorică sau în poetică. Deci vorbește despre o altă determinare a limbajului pe care am avea-o în retorică, ceea ce am putea numi atunci *lógos pragmatikós*, logosul pragmatic, practic, și se pare că face aluzie și la posibilitatea unui *lógos poietikós*-apropo de studierea în poetică – un logos poietic.

E interesant să amintim că Aristotel vorbește despre limbaj și în *Poetica* sa, ce conține un capitol despre limbaj. Problema identității între limbaj și poezie este în acord cu schema următoare, atunci când spune că *lógos semantikós* sau *poietikós* e același lucru, adică semantic sau poetic sunt sinonime. Aceasta este teza pe care o susțin în fond cei care afirmă că limbajul este sinonim cu poezia.

Ne putem apropia de această identitate dintre limbaj și poezie pe trei căi: mai întâi pe o cale empirică, prin analiza funcțiilor semnului lingvistic; apoi, prin analogia dintre limbă sau limbi și genurile literare; și, în sfârșit, prin decriptarea filosofică propriu-zisă.

Vom vorbi, mai ales, de prima posibilitate și de a treia. Ca să vorbim despre funcțiile semnului lingvistic pe calea cea mai ușoară, să începem cu o schemă a funcțiilor semnului lingvistic după Karl Bühler, în cartea sa *Sprachtheorie (Teoria limbajului), Die Darstellungsfunktion der Sprache (Funcțiunea lingvistică de reprezentare)*, carte publicată în prima sa ediție la Jena în 1933. Cei care au urmat cursurile de *Introducere în lingvistică* sau de *Lingvistică generală* știu care este această schemă.

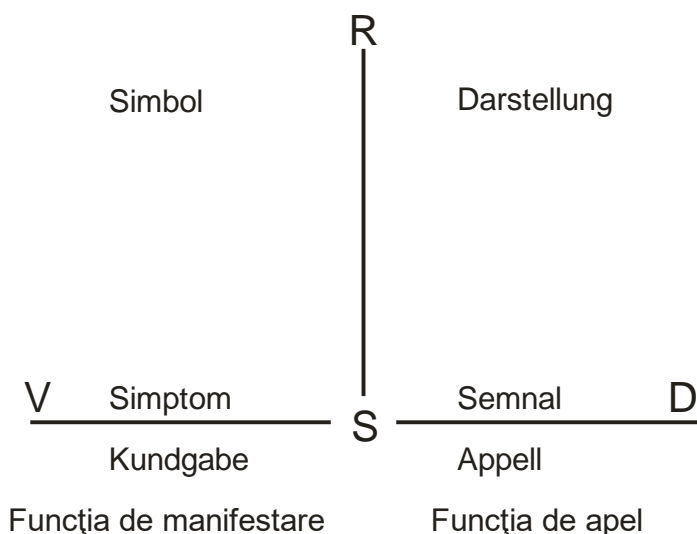

Karl Bühler ia ca centru semnul și îl consideră în raport cu cel care produce semnul, cu vorbitorul, în raport cu ascultătorul sau cu destinatarul semnului, și în

raport cu cel ce e reprezentat prin semn, în raport cu realitatea sau cu lucrurile (res=lucru) și cu această schemă Karl Bühler își propune să reprezinte și să pună în evidență o frază a lui Platon în *Cratylus* despre cuvânt ca instrument, ca organon. Platon spune: cuvântul este un organon prin care cineva spune altcuiva ceva cu privire la lucruri. De aceea, Karl Bühler numește această schemă „Organon Model”, [adică] modelul instrumental al limbajului, preluând și termenul lui Platon (organon). El spune că semnul funcționează cu privire la lucruri, care este funcțiunea de reprezentare, *Die Darstellung*, reprezintă lucrurile și în această funcțiune, semnul e simbol. Însă semnul spune și ceva despre vorbitor, spune, de exemplu, dacă vorbitorul este bărbat sau femeie, tânăr sau bătrân, copil, ne spune care e starea sa sufletească. Karl Bühler dă ca exemplu cazul unui student din Viena care îl face sa plângă pe proprietarul unei pensiuni, unde locuia recitându-i alfabetul grec, spunându-i: tu ești α , ești β , ești γ , ești δ ș.a.m.d. Se înțelege că nici nu era vorba de α , β , γ , δ , nici nu era vorba de reprezentare, însă proprietarul pensiunii își dă seama care e starea sufletească a vorbitorului, adică e foarte mânios.

Deci, Karl Bühler spune că semnul are o funcțiune cu privire la vorbitor, în raport cu vorbitorul, anume o funcțiune pe care el o numește în carte *expresie*, *Ausdruck*, și în studiile anterioare o numește mai bine, *Kundgabe*, adică *manifestare*, pentru că semnul este o manifestare a vorbitorului. Eu prefer ceea ce se afla în studiile anterioare, deci spun *Kundgabe*, *manifestare*; semnul cu privire la vorbitor arată ceva, manifestă ceva despre vorbitor, deci este un simptom al

vorbitorului. Și, în sfârșit, semnul funcționează cu privire la un destinatar care cere ceva, destinatarul cere cel puțin o atitudine, cel puțin buna-dispoziție de a accepta semnul și de a-l interpreta. Karl Bühler spune că în această funcțiune, cu privire la ascultător, *semnul este semnal pentru destinatar* și o numește funcțiune *Appell*, adică el apelează, face apel la vorbitor, la destinatar.

În discursul despre această schemă, despre acest model al lui Bühler, s-a observat că aici lipsește ceva din ceea ce spune Platon, că lipsește anume acest ceva intern. Platon spune: prin care cineva spune altcuiva *ceva* despre acest lucru. Filosoful și psihologul austriac Kainz, în cartea sa, *Psychologie der Sprache (Psihologia limbajului)*, observă că aici nu e vorba de

semn pur și simplu, ci că e vorba de actul de vorbire sau de semn în act, și nu de semnul virtual în limbă.

Deci, spune el, semnul ca atare are această funcțiune interioară de a simboliza și trei funcțiuni în actul de vorbire, cu privire la vorbitor. Kainz nu face decât să reia ideea scolastică în care se pune: *verba significant res mediantibus conceptibus*. Adică: *cuvintele înseamnă lucrurile, însă trecând prin concepte sau noțiuni*.

Semnul are această funcțiune de *Darstellung*, de reprezentare a obiectivității, totdeauna, chiar și în afara actului, chiar și semnul numai gândit sau semnul în limbă. Deci trebuie să pun întâi aici acest ceva spus de către semn și apoi cu privire la lucruri sau, mai bine – nu mai spune Kainz, ci adăugăm noi – să spunem că această funcțiune de simbol, de *Darstellung* (reprezentare), semnul o are ca funcțiune interioară, și apoi semnul aplicat lucrurilor are o funcțiune de desemnare sau de referință cu privire la lucruri, ceea ce Kainz numește *Bericht*, adică tocmai acest raport – referință. Deci, în felul acesta, va avea semnul o funcțiune interioară de a simboliza și putem avea trei funcțiuni în actul de vorbire: una cu privire la vorbitor, alta cu privire la destinatar, și alta cu privire la lucrul despre care se vorbește în actul de vorbire.

În această ultimă distincție, Kainz nu face decât să reia ideea scolastică deja, în care se spune *verba significant res mediantibus conceptibus*, adică cuvintele înseamnă lucrurile, însă trecând prin concepte sau noțiuni, sau îmi confirmă distincția pe care o face A. Gardiner, în cartea sa care ar trebui să fie mai bine cunoscută, *Theorie of speech and language (Teoria*

vorbirii și a limbajului), între *meaning* (semnificație) și *thing meant* (lucrul semnat sau desemnat).

Eu luasem ca bază, pentru a pune problematica relațiilor sau identitatea între limbaj și poezie, această schemă a lui Karl Bühler, cu această modificare a lui Kainz; am luat, de asemenea, ca bază pentru stilistică și poetică, pe Roman Jakobson.

Roman Jakobson pleacă direct de la – ceea ce el numește cu un termen foarte nefericit, luat din teoria comunicării – *mesaj*. Și acceptă cele trei funcțiuni ale lui Karl Bühler; mai are această funcțiune de *Darstellung* separată, de referință, fiindcă vorbește direct despre mesaj și caută trei funcțiuni, trei relații, adică semnul are anumite funcțiuni prin relațiile cu care se află în vorbire, și anume adaugă un raport cu ceea ce numește, cu un alt termen nefericit, *codul*; adică limba și despre limba pe care o întrebuițăm, vorbim despre limba însăși, despre semn și stabilim și valoarea semnului în vorbire. Deci, cu privire la „cod”, o funcțiune pe care o numește *metalingvistică*, funcțiunea care se referă la limba întrebuițată ca semn. Apoi avem încă un raport, *fatic*, o funcție de contact. Se pleacă tot de la teoria comunicării și avem încă un raport cu canalul de transmitere a mesajului: [semnul] referă la acest canal, pentru ca să știm dacă mai este deschis canalul, dacă celălalt ne ascultă, dacă stabilim atunci contactul. Face aceasta sub influența antropologului polonez Malinowski, cel care vorbise deja în lucrările sale de antropologie de această funcțiune de luare de contact. Spre exemplu, muncitorii, ca să aibă același sprijin strigă *up*, stabilind acest contact, sau dăm un exemplu din Jakobson, la

telefon, când spun *alo*, adică *auzi?*, s-a stabilit contactul - aceasta este funcțiunea fatică.

Și, în sfârșit, mai există și o funcțiune reflexivă, o funcțiune care se concentrează asupra mesajului, asupra organizării interne a mesajului, și o numește funcțiune poetică. Ca exemplu, sloganul electoral întrebuințat în propaganda electorală a lui Eisenhower: *I like Ike* (Îmi place Ike, îmi place Eisenhower) ne arată că acest mesaj este foarte construit, avem de trei ori aceeași vocală *I*. *I* e conținut în *Ike* și *Ike* e conținut în *like*, deci e imposibil să nu ne placă *Ike*, de vreme ce eu mă regăsesc în *Ike* și *Ike* se regăsește în *like*. Deci, un slogan patetic.

Eu resping aici toate cele trei funcțiuni. Funcțiunea metalingvistică nu e altă funcțiune, ci e o formă a funcțiunii de reprezentare a limbajului ce poate denumi realitatea, fiindcă limbajul poate denumi toată realitatea, deci și realitatea limbajului însuși. Nu există funcțiune autonomă! Nu există nici funcțiune fatică, cu privire la canal și la vorbirea naturală. Cred că această funcțiune fatică este numai forma elementară a funcției apelative, adică stabilim dacă celălalt e dispus, e gata să ne asculte. Numai cu privire la transmiterea mecanică a mesajelor, unde nu avem în vedere pe destinatar, s-ar putea deosebi această funcțiune care privește funcționarea canalului, și anume toate mașinile de transmitere la distanță care întrebuințează anumite semne ca să știm că mașina funcționează. Aproape toate agențiile de presă care transmit în engleză, ca să stabilească că toate literele funcționează, transmit această frază: “the quick brown fox jumps over the lazy dog” (vulpea brună și vioaie sare peste câinele leneș).

N-are nici un sens fraza, dar conține toate literele alfabetului englezesc, și atunci se aplică ca să se poată verifica dacă toate literele funcționează, așa că agențiile, noaptea, când nu sunt prea multe știri, transmit mereu această frază, și pe urmă vine o știre, flash, flash, flash...

Însă nu avem așa ceva în realitate *în vorbire, în limbaj*. Deci, nu recunosc nici această funcțiune. Iar, cu privire la această concentrare în mesaj, nu e vorba de o relație, în realitate nici nu e vorba de funcțiunea poetică propriu-zisă, ci de acea tendință a noastră ca să facem lucrurile bine și să le facem plăcute, adică, ceea ce ține de estetica vieții de toate zilele. Tot așa, dacă construiesc un pod, vreau să-l fac și bine, și dacă țin o conferință, vreau s-o țin și bine – apreciați dacă am ținut-o bine sau nu, dacă a fost bine organizată și bine structurată. Iar în poezie ar putea corespunde metricii, care prin sine însăși nu face poezia, ceea ce spunea din nou tatăl nostru filosofic, Aristotel: în metrică, un poem filosofic nu devine poezie, ci rămâne filosofie.

Teza mea – pe care n-o pot spune aici în toată amploarea – e că nu putem considera funcția poetică ca una dintre funcțiile limbajului. Aici, pur și simplu, am avea printre alte funcțiuni și funcțiunea poetică, care e mesajul, care are celelalte funcțiuni și în care construim frumos ca să fie și plăcut. De altfel nici nu consider că este poliloghie prea înaltă *I like Ike*, care e un slogan electoral eficace, însă, după mine, nu prea conține poezie. Însă ideea determinării funcțiunilor prin relațiile pe care le are semnul în actul de vorbire e o idee valabilă. Să vedem dacă nu există alte relații ale semnului. Există o serie de relații ale semnului în actul

de vorbire. Mai întâi, semnul se află în raport cu alte semne prin materialitatea sa sau prin ceea ce înseamnă, sau atât prin materialitate, cât și prin semnificație și se află în raport și cu sisteme întregi de semne cunoscute vorbitorului sau ascultătorului. Dacă luăm un semn ca *lemn*, fără îndoială că nu ne gândim imediat că are un raport cu semnul, însă Eminescu s-a gândit și a găsit că se află în raport cu semnul, adică a găsit tocmai rima *semn-lemn*: “*Călăreții împlu câmpul și gonesc după un semn/ Și în caii lor sălbatici bat cu scările de lemn*”; sau *sabie* nu ne va produce o rană, însă există totuși această rimă și există în vorbire, deci e interesant să spunem că găsim rime, adică le aflăm, le descoperim, deci ele există deja, se află în raport cu alte semne.

Tot așa, rimă, asonanță, rimă inițială, aliterația ș.a.m.d., toate acestea există în raporturi și pot fi descoperite, pot fi actualizate.

Să vedem un raport cu privire la semnificație. Marele lingvist danez Otto Jaspersen zice că acest cuvânt englezesc *bat* înseamnă același lucru ca și *Fledermaus* în germană sau *chauve-souris* în franceză, însă în cartea de zoologie, fiindcă pentru vorbitorul englez *bat* nu se află în raport cu nici un alt cuvânt, nu are nici o etimologie evidentă actuală, nu prezintă o imagine a animalului, pe când în *Fledermaus*, fiecare vorbitor de limbă germană recunoaște cel puțin *maus*, adică din neamul șoarecilor, dar nu mai recunoaște pe *Fleder* și *platen* care înseamnă a aluneca și a da din aripi, deci nu mai înțelege un șoarece care dă din aripi, însă înțelege că e un șoarece și ce poate reprezenta un șoarece. În franceză are și o imagine, aici în *chauve-souris*, un șoarece care e pleșuv,chel. Putem adăuga în

spaniolă *murciellago*- se recunoaște *ciello*=orb, deci e vorba de un animal orb, nu se mai recunoaște *mur* care e *mus*, care e șoarece. În italiană *pipistrello* nu se mai pune în raport cu *vespervillo*, adică animal care iese în amurg, însă prin materialitatea sa și prin raportul cu alte cuvinte, *pipistrello* parcă prezintă animalul într-un fel. Mai întâi are forma de diminutiv. Nu există *pipistro*. Însă *pipistrello* e un diminutiv, și deci trebuie să fie un animal mic și vioi, și apoi acest *pipi* vorbește despre ceva repede și mic și ascuțit și dă impresia că acest ceva mic și vioi, trebuie să fie și bun. Dacă ar fi rău s-ar numi *pipistrolli*. Deci, o reprezentare prin această etimologie actuală directă sau indirectă și adevărată sau neadevărată care funcționează pentru vorbitori.

În etimologia lingvistică savantă, verbul *connaître* nu se află în raport cu *naître*, adică *a cunoaște* și *a se naște*; însă pentru vorbitorul francez Paul Claudel, în *Art poétique*, da, se află în raport *connaître* cu *naître*, da, se spune că acest *connaître* înseamnă a se naște împreună și dă o justificare. Deci raporturile stabilite cu alte semne sau cu sisteme de semne, de exemplu, cu alte semne din același câmp semantic. Adjectivele pentru temperatură sunt mai numeroase în limba italiană, dar și în limba română e aproape același lucru; anume, pentru o temperatură joasă, redusă: *piaciato*, *gelato*, pentru temperatura de la mijloc: *prento*, *fresco*, *chiedico*, *caldo*, și pentru temperaturile cele mai înalte, avem o serie de termeni: *polente*, *pocente*, *scotante*, *robente* etc., ca și în limba română *fierbinte*.

Dacă tot observăm care e organizarea acestui câmp, ne dăm seama că, din punct de vedere semantic-

obiectiv, se află fiecare într-o anumită poziție cu acest câmp. Dacă considerăm relațiile cu alte semne, observăm că la mijloc, toate sunt adjective, pur și simplu: *prento, fresco, chiedo, caldo*. Pentru temperaturile cele mai reduse, avem participii pasive: *gelato, piaciato*, adică nu mai e vorba de o proprietate a lucrurilor, ci de ceva ce s-a întâmplat lucrurilor. Aici e ceva pasiv, este obiectul acestui *gelato, piaciato* ș.a.m.d. Iar pentru temperaturile cele mai ridicate, avem numai participii prezente, chiar atunci când verbul nu mai există sau nu se mai întrebuițează. Nimeni nu cunoaște un verb *rober*, și deci aici e vorba de o acțiune, lucrul este activ, e ceva ce lucrul face, frige, *scotante*. Nu e ceva ce i s-a întâmplat lucrului, ci ceva ce i se întâmplă din punct de vedere dinamic, și, dacă întrebuițăm cum întrebuițăm *bat* în cartea de zoologie, numai cu funcția denominativă, nu ne gândim la această posibilitate, însă le putem actualiza și prezenta într-adevăr că este ceva ce lucrul face ș.a.m.d.

Apoi semnul este în relație cu sisteme întregi, nu numai parțiale, cu semnul, cu limbajul familiar, cu limbajul meseriașilor, marinarilor ș.a.m.d., și nu are nici o funcție deosebită, întrebuițată în limbajul căruia îi aparține. Însă în afara limbajului căruia îi aparține, când evocă imediat și toată ambianța căreia îi corespunde semnul. Hjelmslev vorbește aici de o conotare foarte generală până și cu privire la toată comunitatea lingvistică colectivă, zice un semn, un cuvânt al limbii daneze are și această conotare:danez, nu în Danemarca și nu între danezi, ci în afara limbii daneze, atunci evocă și acest mediu danez ș.a.m.d. Tot

așa, gheișa și samuraiul nu evocă Japonia în Japonia, însă evocă Japonia în afara mediului japonez.

În al doilea rând, semnul se află [în relație] nu numai cu alte semne, ci se află în relație cu lucrurile înseși ori direct prin cultură și tradiție, prin experiență; direct, de exemplu prin materialitate și poate descrie într-un fel cuvântul însuși, poate avea o funcție icastică, adică de imitare, de reproducere a lucrului, atât prin sonoritate, pentru lucrurile sonore, cât și prin relația dintre diferite simțuri, prin ceea ce numim sinestezie, corespondența între simțuri, prin care senzațiile pipăitului, auzului, gustului sunt raportate una la alta. De exemplu, și în limbă spunem *un sunet ascuțit* sau *o voce groasă*; nu e groasă așa, dar în terminologia muzicală de la greci încoace, o terminologie sinestezică, se referă la alte simțuri, jos, bariton. Sau avem imitația prin articulare. Toate aceste lucruri se găsesc la Platon în *Cratylus*, de exemplu, numai prin articulare se evocă învingerea unui obstacol. Și deci, când avem repetarea acestui sunet, atunci înving mai multe obstacole. Filosoful spaniol Fides citează un vers: *Romas hortēs..., (...) se arată*, cuvântul arată cum a crescut Roma învingând obstacole. Nu e vorba aici de funcțiunea semnificativă, nici de o funcțiune în locul funcțiunii semnificative.

Mallarmé spunea că aceste cuvinte franceze *nuit* și *jour* sunt greșit (folosite). *Nuit* dă impresia de vioi, ascuțit, luminos ș.a.m.d. și *jour* de ceva întunecos, greoi. Deci, ar trebui să se numească ziua *-nuit* și noaptea - *jour*. Se înțelege că nu avea dreptate în acest sens. Însă avea dreptate arătând că această funcție icastică, nepredicativă posibilă în aceste cazuri nu

corespunde funcției obiective. Sunt două funcții cu totul deosebite: *jour* se înțelege că înseamnă zi, pentru că aceasta e tradiția limbii franceze. Însă se poate spune *jour*, dacă e să-i aplicăm ceva de evocat, evocă ceva care poate fi vii prin această sinestezie. Nici nu putem identifica funcțiile, nici nu putem zice contrariul. În limba rusă *tomstâi* e într-adevăr și greoi și gras, și prin evocare, însă *devidi* care înseamnă mare, are numai sunete ascuțite și, dimpotrivă, *manâi* care înseamnă mic, are numai *a*, *ui* și *î*. Nu e nici o obiecțiune împotriva funcțiunii icastice care poate fi actualizată în orice moment și în acest caz nu corespunde. Cele două funcțiuni posibile se pot afla în conflict sau prin experiență și prin cultură, semnele se află în relație cu lucrurile. Karl Vossler spune că acest cuvânt german *Pferd* (cal) nu înseamnă același lucru pentru ofițerul de cavalerie pentru care calul este simbolul profesiei lui, pentru cine joacă la curse în fiecare duminică, pentru cine lucrează pământul cu calul, și pentru un copil din Jena care, poate, n-a văzut cai decât la grădina zoologică.

E adevărat că nu înseamnă același lucru, însă nu din punct de vedere obiectiv. Toți înțeleg prin *Pferd* tocmai calul, însă prezintă altă atitudine cu privire la obiect, obiectul e cunoscut altfel, de către toate aceste categorii, după experiența pe care o au cu privire la acest obiect. *Război* înseamnă război pentru toți, însă înțelegem că simte altfel *război* și evocă altfel cuvântul *război* pentru cine a trăit războiul. *Comunism* înseamnă *comunism* și pentru cei care au rămas în România și pentru cei care au stat în străinătate. Însă e cu totul altceva pentru cei care l-au trăit în România și pentru

cei care l-au cunoscut indirect. Deci, o experiență deosebită a lucrurilor care poate fi evocată de cuvinte cu aceeași noțiune obiectivă.

În sfârșit, semnul se află în raport cu alte texte cunoscute vorbitorilor prin tradiție culturală cultă sau populară. De exemplu, *Într-un loc din Mărginimea Sibiului trăia...* - în limba română nu evocă nimic particular, pe când în limba spaniolă („El lugar de la Mancha de qui el hombre no quier racordarle, no ha mucho tiempo”) – e și o aluzie la un text pe care toți spaniolii culti și mulți din cei inculti îl recunosc, pentru că așa începe romanul *Don Quijote*. Dacă spun în limba română: *Examenul acesta nu se face nici azi, nici niciodată*, nu înseamnă același lucru dacă spun asta și în italiană. Pentru italieni este, în același timp, o aluzie la un text dintr-un roman excepțional, foarte puțin cunoscut în lume, romanul lui Manzoni, *I promessi sposi*, unde cineva spune: *Această căsătorie nu se va face nici azi, nici mâine (Questo matrimonio non sara fare ne ogi, nemai)*. Deci, există o intertextualitate a semnelor care poate fi mereu evocată și la care facem mereu aluzie.

Când am început, s-a vorbit despre *clipa milostivă/ ce ne-a-nfrățit pe veci necazul/ și veselia deopotrivă*; toți ați înțeles că făceam aluzie la un text care, aici, aproape de Rășinari, e destul de cunoscut, deci, [am ilustrat] această intertextualitate.

Unde se află toate aceste funcțiuni? Se află ca un mănunchi de funcțiuni în jurul reprezentării. Filosoful american W.M.Urban spune că există această bogată ambiguitate a cuvântului care înseamnă ceva obiectiv fără a înceta să însemne și altceva, să facă

aluzii și la alte lucruri în același timp. [Autorul] întrebuințează, pentru toate aceste funcțiuni la un loc, termenul de evocare, care e o funcție foarte complexă în jurul funcției de semnificare, iar în exemplul lui Jakobson dădeam un exemplu de evocare *I like Ike*, prin materialitatea însăși a cuvântului.

Dacă ne întrebăm unde se găsesc actualizate aceste funcțiuni pe care le are semnul în mod normal, vom spune că chiar în limbajul poetic, în poezie, că, deci, departe de a fi limbajul poetic o reducere, o deviere cu privire la limbajul de toate zilele, dimpotrivă, limbajul de toate zilele, limbajul practic, limbajul științei reprezintă o drastică reducere a limbajului poetic. Aici ignorăm – în limbajul de toate zilele – toate aceste relații și vorbim de ea fără să ne gândim că e ușoară, că nu mai reprezentăm această imagine.

Limbajul poetic se pare că este tocmai plenitudinea funcțională a limbajului, și, dacă vrem să studiem funcțiunile textuale ale limbajului și limbajul din texte unde se prezintă actualizate toate aceste funcțiuni, aceste evocări, trebuie să începem tocmai cu limbajul cel mai bogat sau cu limbajul întreg, care e limbajul poetic. Să observăm că aici, când se spune actualizat, se pare că am adăugat ceva. Nu, nu adăugăm nimic, numai facem să fie actuale funcțiunile care există deja, relațiile care există deja, și dimpotrivă, limbajul practic e o dezactualizare, adică nu ne gândim la toate aceste relații, ci doar la una care ne interesează în mod practic. Deci, actualizare în poezie (prin poezie înțeleg literatura de artă în general, nu numai poezia)

este suprimarea unei reduceri, a unei negativități. Îi înapoiem limbajului drepturile sale.

Nu avem timp să tratăm pe larg a doua posibilitate. O să menționez numai acest fapt că, așa cum nu există o definiție pentru o limbă (o limbă este un obiect istoric, un individ care se dezvoltă istoric), tot așa nu există o definiție pentru un gen literar, care e un individ ce se dezvoltă în istorie, și spunem, de obicei, că marii poeți au realizat posibilitățile limbilor lor, și numim pe bună dreptate chiar aceste limbi ca limba cutărui poet. Engleza e limba lui Shakespeare, româna e limba lui Eminescu, rusa, a lui Pușkin, spaniola-a lui Cervantes, italiana – a lui Dante, și întrebuițăm, noi toți, aceste expresii. Asta înseamnă că Dante a realizat în cel mai înalt nivel posibilitățile de limbă (italiană).

Ne oprim aici, fiindcă vrem să vorbim de cea de-a treia cale, care e cea mai importantă din punct de vedere filosofic pentru lingvistica curentă.

S-a făcut aluzie la posibilitatea de a identifica limbajul cu poezia. Deja ați văzut la Aristotel că [această posibilitate] ar trebui indicată retoric sau poetic, adică în raport cu poezia. Din punct de vedere negativ, Platon constată că poetul nu știe nimic mai bine decât experții, știe despre război mult mai puțin decât strategii și generalii, despre pescuit, mult mai puțin decât pescarii, și că totuși e un expert în a vorbi bine. Deci, dacă nu știe în mod negativ, trebuie să fie inspirat, că nu vorbește el, și că este un entuziast, un inspirat; prin gura poetului vorbește direct Apollo sau muza. Chiar mai târziu, găsim această identificare, la Hegel, în partea a treia a *Esteticii*, unde se semnalează că *epos* în greacă înseamnă cuvânt și poezie, opere,

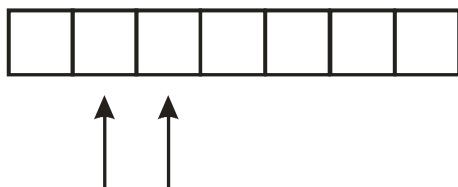
poem. La Benedetto Croce, în capitolul 18 din *Estetica* (care este ultimul capitol al părții teoretice, cea de a doua este istorică), și în Heidegger, mai ales în *Hölderlin și esența poeziei*.

Vom lua ca obiect expunerea lui Croce: fiind estetician, expunerea lui este mai clară, mai directă, mai concludentă. Croce spune că limbajul nu poate fi deosebit de poezie, fiindcă limbajul reprezintă, ca și poezia și arta în general, o formă a cunoașterii, cunoașterea intuitivă, cunoașterea prin indivizi, cunoașterea individuală sau particulară, a ta. Ca să arate aceasta, întrebuițează argumentele negative, care se prezintă deja la Aristotel; ca și poezia, limbajul e anterior distincției înseși dintre existență și inexistență, adică, așa cum în poezie, dacă se vorbește despre primul război mondial, această poezie nu e un document și nu putem deduce dacă a existat primul război mondial, dacă nu știm altfel că a existat; din limbaj nu putem deduce existența celor numite de limbaj. Aristotel spunea că *tragheia* a fost ceva, ceea ce nu înseamnă că această *tragheia* poate să existe; om înseamnă ceva, adică tocmai ființa omenească, însă nu înseamnă prin sine că omul există. Pentru asta trebuie să avem limbajul: pentru a găsi realitatea acestui obiect, această entitate care îi corespunde semnificațiilor. Tot așa limbajul e anterior distincției înseși între adevăr și falsitate, și deci poezia nu e nici adevărată, nici falsă, fiindcă nu vorbește despre lume, ci creează o lume. *Iliada* nu vorbește despre realitate, nu este un *logos apophantikos*, ci este o realitate. Știm, de altfel, că poezia creează realități. După ce Kafka și-a scris povestirile, putem spune că am întâlnit un personaj

kafkian sau că ne găsim într-o situație kafkiană. După ce Dostoievski și-a scris romanele, putem spune că cutare personaj e ca Natașa sau că există un proiect de lume, o lume posibilă făcută de Dostoievski. Deci toți ne gândim așa, însă nu ne dăm seama când spunem că există o lume. Unii merg mai departe. Corot spunea că natura îl plictisește pentru că nu mai conține decât tablouri ale lui Corot. Oscar Wilde spunea că, de la un timp înapoi, natura s-a pus să imite arta. Asta în sens negativ. (...) Dar în sens pozitiv, ce fel de cunoaștere e poezia?

E o cunoaștere prin indivizi. într-un model individual de universalitate. Principele Mășkin în *Idiotul* nu e la sfârșitul unei clase, rezumat al unei clase, ci la începutul unei posibilități umane, e un model. Tot așa și semnificația, este un model în realitate și nu o clasă ca în limbajul tehnic sau logic. Logica ne-a învățat că, de exemplu, cuvintele, substantivele comune, numesc clase. Nu numesc clase deloc, semnul lingvistic nu are extensiune, are numai intensiune, numesc moduri de a fi. *Soare* e un substantiv comun, din întâmplare cunoaștem un singur soare, nu avem o clasă *soare*, însă dacă am avea încă un soare, am spune: iată, ieri au fost doi sori. Deci, exact ca în poezie, avem aici o cunoaștere prin indivizi, în individualitatea cuvintelor, avem un model de universalitate, de posibilități, o lume creată prin cuvânt. Trebuie să înțelegem că nu e vorba de întrebuințarea limbajului în viața de toate zilele. Foarte mulți critici ai lui Croce se întrebă: cum, când spun *un pahar de apă*, fac poezie? Nu e vorba de asta. Croce nu afirmă că fiecare frază e un poem, ci afirmă că fiecare cuvânt, în momentul

creației, e poetic, reprezintă aceeași formă de cunoaștere și nu întrebuințarea ulterioară. Atunci ar trebui să ne referim numai la originea cuvintelor, să spunem da, au fost la început poetice, dar acum nu mai sunt. Croce spune că cuvintele nu și-au pierdut niciodată, nici nu-și pot pierde această natură poetică, cum nu și-o pierd operele de artă, și asta o știm cu toții, numai că nu ne dăm seama. De obicei, Croce explică în felul următor: în istoria practică, se înțelege că un cuvânt, ca și o operă de artă, poate fi repetat, reproduș de mai multe ori. Însă, în istoria esențială a spiritului, aceste acte de repetare se reduc la actul inițial de creație, adică, dacă vedem aceste acte, atunci ele repetă aceste acte și acesta se găsește la primul din serie:

pe când, dacă privim așa:

atunci vedem prin toate repetițiile, vedem actul inițial de creație, vedem cuvântul în starea lui originală. Se pare că e ciudat. Nu e ciudat deloc, ține de experiența noastră cotidiană; vedem o reproducere a lui Picasso și spunem: Ce frumos e acest Picasso! Nu această reproducere, ci acel tablou pictat de Picasso, care poate fi reprodus de mii de ori, adică prin toate aceste reproduceri, vedem actul original. Când spunem: ce frumoase, aceste versuri! nu înțeleg aceste versuri repetate aici, ci înțelegem cele pe care le-a făcut poetul și care pot fi repetate de mii de ori. Deci, e vorba de actul original pe care îl înțelegem cu toții când vorbim despre act. Când vorbim de limbaj, noi mai gândim că putem vedea lucrurile așa, deci să vedem prin aceste cuvinte, cuvântul în starea sa originală.

Nici reproducerea nu e chiar lipsită de poezie, fiindcă, și o reproducere, de exemplu a unui tablou, poate adăuga ceva, o intuiție nouă intuiției originare. Deși se susține că și toate cuvintele repetate într-o mică măsură depășesc repetarea ca atare, reprezintă totuși o intuiție actuală a vorbitorului, reprezintă ceva inedit, și, în acest sens, limbajul nici ca repetare nu-și pierde

natura poetică. Atunci să nu fie nici o deosebire între limbaj și poezie? Există o deosebire foarte mare, însă nu calitativă, ci numai cantitativă. Între d-l cutare care a creat un cuvânt și Dante care a creat *Divina Comedie*, diferența cantitativă este enormă, ca între o picătură de apă și un ocean. Însă diferența calitativă nu. Poezie este acest cuvânt, poezie este și *Divina Comedie*. Tot așa cum o picătură de apă tot apă este ca și oceanul care e mult mai mare. Deci din punct de vedere calitativ și absolut nu există diferențe între limbaj și poezie. Acesta este sensul identificării filosofice între limbaj și poezie.

După ce am arătat toate argumentele și am susținut că limbajul este același lucru cu poezia, să terminăm spunând de ce nu este același lucru. Pentru aceasta putem pleca tot de la Croce; pentru Croce arta, poezia, toată cultura, toate formele culturii sunt produse, opere ale subiectului absolut și universal, ale spiritului creator ca atare, care poate fi realizat empiric în persoana cutare sau cutare. Însă este spiritul omenesc în general care este creatorul. Absolut înseamnă pe de o parte unic, singur, în sine, iar pe de altă parte dezlegat de relațiile pe care le are, și în acest sens, acest subiect absolut e mai puțin bogat în proprietăți decât subiectul ne-absolut, nedelegat. Acestui subiect absolut îi lipsește dimensiunea de care vorbeam în prima conferință, dimensiunea alterității, a fi tu, altcineva, a fi subiect între subiecte, a fi om între oameni și nu numai Spiritul Universal care se realizează într-un obiect, ci, chiar și în forma sa originară, în creația originară, limbajul e întotdeauna creație a unui subiect între subiecte (eu spun subiecte și nu subiecți, cum se spune că se aplică la persoane), a unui om între oameni, ceea

ce se arată prin faptul că tot ceea ce se creează în limbă, în limbaj, se creează într-o limbă. Se creează nu ca fiind numai o operă produsă a creatorului, ci ca fiind o posibilitate a limbii. Spun despre cel care creează, creează realizând posibilități ale limbii. Nu exista *greco-bulgăria* înainte de Eminescu, însă Eminescu nu l-a căutat în dicționar să vadă dacă există și spune direct: *Toată greco-bulgăria e nepoata lui Traian*; el realizează posibilități ale limbii române și se trece dincolo de aceste posibilități. Când Barbu întrebunțează *precum*, într-un fel care mi se pare ciudat, e o posibilitate a limbii române: *Ar trebui un cântec încăpător/ precum/ foșnirea mătăsoasă ...*, Când Coșbuc întrebunțează cele mai normale, cotidiene substantive cu valoare adverbială: *norii stau grămadă* demonstrează posibilitatea limbii române și fiecare dintre noi înțelege, chiar dacă înaintea lui Coșbuc nimeni n-o spusese în acest fel. Deci, tot ce se creează într-o limbă, se creează și cu această promisiune a alterității.

Nu putem admite pur și simplu această identitate originară dintre limbaj și poezie, ci trebuie să spunem că limbajul absolut, considerat numai cu privire la raportul dintre spiritul creator și creație, este într-adevăr identic cu poezia și arta. Adică nu ne mai gândim că asta s-a creat într-o limbă, ci spunem creația unui mod de a fi a unui individ care e model de universalitate și atunci e identic în acest sens cu poezia. Cum stau lucrurile cu poezia, cu sensul curent pe care îl înțelegem când vorbim despre Eminescu? Prin poezie limbajul redevine absolut, adică poezia este absolutizarea limbajului, chiar și în sensul cel mai

curent și mai banal al faptului că expresia poetică rămâne ca expresie absolută a cuiva. După ce Eminescu a spus *limanul de corăbii*, oricine va spune aceste lucruri se va referi la Eminescu, și oricine va spune despre apă că e unduioasă, se va referi la Eminescu. Deci, avem această absolutizare până și în sensul banal al acestei expresii care devine operă, care devine ceva în sine, ceva definitiv.

Vă mulțumesc!

Conferință ținută de Eugeniu Coșeriu la
Facultatea de Litere și Arte din Sibiu, în 13 mai 1999

V. CONVORBIRI CU STUDENȚII ȘI COLECTIVUL CATEDREI DE LIMBĂ ȘI LITERATURĂ ROMÂNĂ AL FACULTĂȚII DE LITERE ȘI ARTE DIN SIBIU

Eugeniu Coșeriu: Despre cercul de tineri studenți, prima problemă pentru acest cerc care mă bucură atât de mult este să stabilească ce-și propune, care e ideea fundamentală, ce ar vrea să facă și care sunt atunci limitele și posibilitățile. În orice caz, e foarte important să fie mai întâi și un centru de informare, oricare ar fi apoi specialitatea sa și ce-și va propune în particular să facă și să se deosebească de celelalte centre. Cu privire la informare, până acum în România, centrul cel mai bine informat, chiar mai bine decât bibliotecile mari de la Academie, este cel de la Cluj, fiindcă acolo Domnul Mircea Borcilă a făcut foarte mult și acolo am și pe cineva din familie, din Basarabia, o nepoată de văr, care s-a ocupat foarte mult și au strâns multe materiale.

Să cred că și aici – cel puțin ce s-a publicat în România – se poate obține, adică *Echinoxul*, tot ce a apărut în bibliografia lui Constantin Dominte (...) În plus, a venit doamna Ioana Crețu în octombrie la Tübingen și acolo a avut posibilitatea să găsească și cursurile pe care le-a publicat tocmai cel care va fi mentorul ei, prof. Göber, care și el este un discipol al meu și care a fost anunțat doamnei Ioana Crețu că va fi cel care se va ocupa de ea la Tübingen. El a publicat 7 sau 8 cursuri ale mele care n-au fost publicate de edituri, ci numai într-un fel de ediție internă, cum se făceau și înainte cursurile la universitate, însă mult mai bine, un fel de cărți, și eu aș zice că toate aceste cursuri ar fi bine să fie predate și acestui cerc, adică d-na Crețu va ține un exemplar pentru ea însăși și un alt exemplar pentru cercul de aici. Cu privire la ce-și propune centrul, adică domeniile de activitate, să zicem că ar fi două mari posibilități: ori să fiu eu obiectul acestui cerc, ori să fie lingvistica integrală. E foarte greu, aproape imposibil pentru Sibiu, din tot felul de motive să alegă prima posibilitate, adică să se ocupe cu mine, mai ales că eu încă nu sunt gata, încă n-am murit, nu sunt încă rotunjit, în plus nu aveți nici posibilitatea, tot ce este în manuscris nu se cunoaște – cei care vin mereu la Tübingen și iau fiecare câte o parte din manuscrise – și, în al treilea rând, e foarte greu să lucrezi în colectiv cu acest obiect sau acest subiect (o singură persoană) fiindcă ar trebui să refacă toată formația mea spirituală și ideologică și toată experiența mea în Basarabia unde m-am născut, la Liceul *Ion Creangă* din Bălți, la Universitatea din Iași și apoi la câteva universități din Italia: la Roma, la Padova, la Milano și apoi în America

de Sud și apoi în tot felul de țări din lume: din '63 în Germania și în același timp contacte cu tot felul de țări din America până în Japonia.

Deci, cred că mult mai bine se poate lucra cu lingvistica integrală, unde fiecare poate contribui la dezvoltarea unui aspect. Lingvistica integrală nu e o lingvistică închisă, terminată, ci e un program care are anumite linii esențiale, anumite directive și care se poate cultiva. De altfel, nici n-a fost dezvoltat acest program, în măsura în care a el fost aplicat numai de mine. Eu am dat ideile de bază, am arătat ce trebuie făcut. S-a făcut un fel de cadru de cercetare și apoi mulți dintre discipolii mei care azi sunt profesori universitari la diferite universități din Germania și alte țări s-au ocupat cu un aspect și au ajuns mult mai departe decât am ajuns eu. Eu propusesem ideea de bază, spuneam: e bine să căutăm în această direcție, și ei, mergând în această direcție și găsind și materiale și exemple, au ajuns mult mai departe, au clarificat cu mult mai bine problemele. A fost o adevărată colaborare.

Ca să dau un exemplu, am arătat că e un domeniu particular în tradiția unei limbi, ceea ce numesc eu vorbirea repetată, adică tot ceea ce e fixat, tot ceea ce nu poate fi considerat în opoziții funcționale, de exemplu *a tăia frunze la câini*, unde nici nu e vorba de *frunză*, nici nu e vorba de *a tăia* și nici nu e vorba de *câini*, și atunci e un domeniu particular în limbi. Sau *a lua din loc*, sau *a spăla putina*. Limba română e extrem de bogată în acest sens și ajungem până la a înlocui aceste formule de vorbire repetată și elemente fixe, lexicale ale altor limbi. În limba română – există și în alte limbi, însă în limba română sunt extrem de

numeroase aceste cazuri și e un fapt caracteristic – putem spune: găsim *cu cale*, ceea ce nu înseamnă *mit Weg* sau *avec voie*; sau spunem că cineva e *cu tragere de inimă* sau *cu dare de mână* și dacă am spune *avec donation de main* nu s-ar înțelege nimic. Sau dacă am spune cineva *cu scaun la cap*: *mit einem Stuhl am Kopf*, vă dați seama! Eu am semnalat aceasta, un elev al meu a scris un enorm volum despre acest fenomen în limba română și în alte limbi, a arătat care sunt problemele, care sunt opozițiile interne în acest domeniu. Este vorba de Harald Thun, care acum e profesor titular de catedră la Universitatea din Kiel.

În alte cazuri, chiar de lingvistică istorică, de exemplu cu privire la influența grecească asupra latinei vulgare și a limbilor romanice, eu am arătat numai că acest tip: *mă iau și mă duc*, adică *mă duc imediat*; sau *a luat și i-au tăiat capul* provine din greaca veche, însă eu găsisem în greaca veche, prin lecturi, numai două exemple. I-am dat această idee lui Wolf Dietrich, care acum e șef de catedră la Münster, și el a scris o teză admirabilă, unde, între altele, a găsit 1500 de exemple în literatura greacă și a dovedit că într-adevăr provine din limba greacă. Asta ca să vă arăt că, în realitate, e vorba de o colaborare, nici n-aș spune dirijată, ci numai orientată. Și apoi, acești elevi ai mei au dezvoltat tot felul de aspecte.

Pentru acest mod de a pune probleme eu văd mai multe posibilități. Adică, să avem toți aceeași bază generală, să știm unde sunt situate problemele și apoi fiecare să se ocupe de o problemă anumită, însă într-un anumit cadru general și să nu se mai facă greșeala pe care o fac tinerii în general și pe care am făcut-o și eu,

când vrem să îmbrățișăm imediat tot universul. Și eu când am plecat din satul meu natal, din Mihăileni, am plecat să cuceresc lumea și m-am gândit că eu trebuie să știu tot ce s-a știut vreodată în orice domeniu. Mi-am dat seama că nu era nevoie să știu tot, ci doar care sunt problemele fundamentale ale matematicii, fizicii etc. și am pierdut mult timp, care a fost într-un fel și câștigat pentru că mi-a dat o anumită experiență.

Dimpotrivă, dacă putem avea pe cineva care să ne poată orienta e mult mai bine să-l întrebăm ce e bine să facem, ca să nu trebuiască să facem totul noi, de la capăt. Eu la început a trebuit să citesc eu însumi totul și să constat că foarte mult din ceea ce citeam era numai maculatură și n-ar fi fost necesar să citesc aceste lucruri. Am plasat această necesitate elevilor mei, fiindcă le-am spus: nu e nevoie, asta am citit-o eu deja și n-are nici o valoare, e mai bine să citești următoarele lucrări. Și mai ales ceea ce am învățat eu prin experiență personală și pe pielea mea și atunci elevii mei au putut învăța indirect: nu e nevoie să știi totul și să te ocupi cu totul, ci poți îmbrățișa tot universalul ocupându-te de un singur lucru, de un detaliu. Asta am învățat-o de la Hegel care spune în *Istoria filosofiei*, care e o istorie foarte personală, fiindcă el era un gânditor foarte personal, spune despre Aristotel, că Aristotel era capabil să vadă tot universul într-o scoică. (...) Am constatat că 4 principii privesc pe savant, adică sunt trăsături deontice – cum trebuie să fie știința – și deci, pentru cercetători sunt exigențe etice: ce trebuie să facă cercetătorul pentru ca știința să aibă aceste trăsături pe care trebuie să le aibă. Iar ultimul principiu e unul etic,

care-l privește pe cercetător ca om și ca cetățean, deși tot în activitatea lui științifică.

S-a mirat foarte multă lume dintre cei care nu mă cunoșteau, cum de profesorul Coșeriu, care a făcut totdeauna teorie universală a limbajului, începe să scrie și se indignează cu privire la limba moldovenească și arată de ce nu există limbă moldovenească. Fiindcă nu s-a înțeles că e o datorie a cercetătorului să intervină totdeauna când se produc acest fel de greșeli și că e datoria noastră să intervenim în politica limbajului și cu privire la corectitudinea expresiei lingvistice, la aplicări, la traduceri ș.a.m.d. Și deci, aceste lucruri pe care le-am scris în ultimii ani cu privire la așa zisa limbă moldovenească nu reprezintă o deviere de la principiile mele, ci o aplicare cu totul coerentă a acestor principii. Principiile sunt puține. Vi le pot spune și asta ar fi baza generală pe care ar trebui să o aibă toți cei care s-ar ocupa de o parte sau alta din lingvistica integrală.

Primul principiu e un principiu *general deontic*, adică ar trebui să fie al tuturor științelor – e principiul obiectivității. Fiecare știință caută să arate obiectul în ființa sa de obiect așa cum este. Nu înseamnă că reușim să ne excludem pe noi ca cercetători. Dimpotrivă, cercetătorul trebuie să știe că există și acest pericol constant, că intervine cu privire la obiect; totuși tendința și această exigență deontică, adică ceea ce trebuie să fie în știință, este ca obiectul să se prezinte așa cum este. Formula cea mai fericită, frumoasă, în această privință este aceea a lui Platon în dialogul despre sofist, unde spune care sunt condițiile logosului adevărat: condiția este „să spui lucrurile așa cum sunt”, pe când logosul neadevărat spune lucrurile cum nu sunt

sau cum nu se întâmplă sau cum nu mai sunt sau cum sunt numai într-o perspectivă ș.a.m.d.

Acest fapt nu caracterizează numai lingvistica, ci caracterizează toate științele și știința în general. Aceasta e misiunea științei, *de a spune lucrurile așa cum sunt*. De aceea, de mai multe ori, veți găsi ca motto această frază din Platon, lucru extrem de greu, trebuie să insistăm, să ne întoarcem de fiecare dată la lucru, să vedem dacă nu cumva numai ni se pare, dacă nu e numai o părere. E foarte greu să treci de la ceea ce este numai *doxa*, la ceea ce este credință, până la ceea ce este *epistemă*, ceea ce este știință fundată și justificată. Din fericire, în științele noastre avem posibilitatea de a verifica nu numai în mod provizoriu și lăsând totuși o parte de incertitudine ca-n științele naturale.

Aceasta datorită celui de-al doilea principiu, care e un *principiu al științelor umanistice*, care e principiul umanistic sau principiul omului. Făceam aluzie ieri la conținutul acestui principiu – principiul științei originare; adică: dacă pentru toate științele, și pentru științele noastre, e valabil acest principiu al obiectivității absolute („să spui lucrurile așa cum sunt”), în cazul științelor noastre, avem o bază sigură, care este ceea ce știm despre noi înșine. Dat fiind că s-au făcut măsurători și se pot cântări lucrurile materiale, științele se consideră că studiază relații cantitative, științele naturale sau fizico-naturale sunt considerate științe exacte. Nu, sunt științele cele mai inexacte. Noi știm mult mai mult despre noi înșine decât despre natură. Științele sunt exacte numai cu privire la ce am putut constata în anumite condiții, însă nu știm în realitate care sunt bazele, principiile celor ce se

întâmplă în natură. În realitate, toate științele naturale se bazează pe ipoteze (*ipoteză* înseamnă în limba greacă ceea ce se pune de dedesubt ca să susțină). Adică neștiind care e natura, cauza, realitatea intimă a fenomenelor naturale, emitem ipoteze și începem să le studiem: să presupunem că este cutare și mergem cu o ipoteză până vedem că nu mai merge. Atunci spunem că trebuie să avem altceva dedesubt, altă ipoteză, pe când în științele noastre nu avem ipoteze, nu există.

Nu putem presupune ca arta să fie cutare. Noi știm ce este arta, ar fi idiot să spunem: presupunem c-ar fi așa, presupunem că limba e cutare lucru ca de exemplu, să zicem, despre lumină, ce este lumina? În științele naturale s-a susținut mult timp teoria așa zisă corpusculară, adică sunt particule foarte mici, minuscule care se transmit și care constituie lumina. S-a constatat că nu funcționează și atunci se spune că e altceva, teoria numită ondulatorie, adică sunt unde și nu particule; se susține asta până la un anumit punct, când se va constata că nici această ipoteză nu explică tot și punem altceva dedesubt. Pe de altă parte, toată știința naturală se bazează pe principiul teleologic, adică știm la ce ne putem aștepta din partea naturii, adică înțelegem că natura nu ne înșeală, își menține aceleași legi, nu se schimbă. Când spunem că apa fierbe la 100 de grade în condiții de presiune atmosferică normală, spunem în realitate că până acuma a fost așa și vedem că natura va rămâne tot așa și deci și această porțiune de apă pusă pe foc va fierbe tot la 100 de grade, fiindcă nu s-a ivit între timp un drăcușor care a schimbat legea naturală și care să spună: nu, acum fierbe la 89 grade.

Deci, în științele naturale – și de-asta par atât de exacte – avem, în realitate, o singură variabilă: variază nu legea, ci faptul particular, pe când în științele unde știm mult mai mult și nu mai avem nevoie de ipoteze, cum sunt științele umane sau umanistice, acolo legile se schimbă și atunci sunt două variabile: nu numai că se aplică o anumită normă la un anumit fapt particular, ci, dacă legea/norma e încă aceeași, asta pare atât de filosofic și de profund, dar în realitate este ceva pe care toți o înțelegem și o aplicăm. De exemplu, filologul, când corectează un text deteriorat din orice motiv, găsește *sine studi* și pe urmă apare o pată de cerneală și nu se vede ceea ce e după *studi*. Filologul știe că în limba latină, într-o anumită epocă *sine* se construiește cu ablativul și că deci va fi ori *studio* ori *studiis*, adică ori singular ori plural. Deci, și după dimensiunea petei de cerneală spune că e *studio*. Deci, ce face? Aplică o lege unui caz particular, așa cum aplicăm noi o lege naturală atunci când spunem că această ulcică va fierbe la 100 de grade cum a fiert apa până acuma în condiții atmosferice normale. Însă în cazul științelor noastre, legea poate fi alta.

Spuneam chiar acum – vorbeam cu domnul Mariș – că eu am învățat mult, mai ales ca atitudine, de la Antonio Pagliaro, un mare lingvist italian și, în comuna lui natală din Sicilia, am instituit un premiu Pagliaro care se dă la fiecare doi ani. Eu sunt în comisie, am avut și premiul într-una din aceste sesiuni și publicăm și operele lui Pagliaro - cea mai frumoasă istorie a lingvisticii, publicată sub un titlu cu totul absurd: *Rezumat de lingvistică europeană, volumul I*. Anul acesta am publicat alt volum: *Cuvântul și*

imaginea și i-am scris eu prefața, nota de prezentare a volumului, și am semnalat ceva foarte interesant în atitudinea lui: îi citează mereu pe Platon, Aristotel, Sf. Augustin etc. și spune: E bine și potrivit ca, din când în când, să ne întoarcem la ce spuneau cei vechi în naivitatea lor, fiindcă vedeau lucrurile ceva mai limpede și mai direct decât le putem vedea noi astăzi când s-a adunat deasupra lor atâta zgură speculativă și nu se mai văd așa de bine. Țsta e modul de a fi modern, ultramodern și postmodern.

Student: Cum se analizează corect o poezie?

E. Coșeriu: Analiza unei poezii se desfășoară în mai multe faze. Prima fază e în mod necesar **subiectivă**, adică, tu ca cititor trebuie să știi dacă este sau nu este? Și, dacă ai spus, este, atunci poți trece la a doua fază care este faza **rațională**, adică, de ce este poezie? Însă, prima fază e în mod necesar subiectivă, unde nici măcar nu se judecă poezia ca poezie, ca fapt de limbaj, ci ca artă, ca un tablou sau o statuie, ca pe o operă de arhitectură. Poezia este fapt de artă. În a treia fază se face **critica** și justificarea criticii, motivarea acestor evaluări și intuiții și atunci se face **stilistică** și arăți care este motivarea acestor judecăți, ce anume te-a dus la intuiția unității operei și a acestui sentiment care a devenit cu totul concret și de neînlocuit. [...] **Problema de stilistică generală e de lingvistică generală și de stilistică concretă, de interpretare a textului, de hermeneutică a textului, este de stilistică într-o limbă anumită.** De altfel, și cei care fac și stilistică literară știu foarte bine că așa este, numai că o mai

scaldă, fiindcă ei nu înțeleg până unde ajunge limbajul. Ei înțeleg că limbajul ajunge numai până la singular-plural și masculin-feminin.

Prof. dr. V.V. Grecu: Mi-ați furat ideea pe care voiam să o formulez și anume în formulările, nominalizările deja tradiționale de la noi: *Limba și stilul lui Creangă* sau *Limba și stilul lui Jordan*: până unde ține conjugarea verbului cutare și unde începe aportul autorului?

E. Coșeriu: Trebuie să văd ce a făcut scriitorul cu acest singular și plural care e pentru acest text și nu poate fi altfel decât așa [...] Care este valoarea imperfectului în acest text? Ce se întâmplă? Ca să dăm un exemplu simplu care e luat de la Spitzer. Se înțelege, știm care e valoarea imperfectului în franceză, adică o îndepărtare înspre trecut și o inactualitate. Atunci, el vede că imperfectul și alte aspecte, de exemplu pluralul, când e vorba de părerea unui individ și alte lucruri de felul acesta, și se constată că toate acestea simbolizează ceva și anume faptul că acest personaj nu vrea să se angajeze și atunci nu spune *așa este* și *așa va fi*, ci *așa era*. Nu spune *eu*, ci spune *noi* credem, ca să se ascundă îndărătul formei de plural. Deci, s-a făcut asta. De aceea nici nu există o metaforă care să fie metaforă bună ea însăși. Aceeași metaforă într-un text poate avea o funcție extraordinară pe care n-o mai are într-un alt text. Cel mai bine ar fi să comparăm poezia cu ceea ce se întâmplă în pictură. Te întreb: ce ne spune nouă că, într-un tablou abstract, de exemplu, această pată de verde nu e la locul ei. E culoarea verde ca atare? Nu. Și

spun: această culoare verde nu e la locul ei, ar trebui galben, deci, nu faptul culorii ca atare, ci faptul unității pe care o sugerează tabloul în întregime. Și critica normală, naivă, când spune: da, e foarte frumos, dar acest verde (sau negru) mă supără. Criticul naiv nu trebuie să știe *de ce*. [...]

V.V. Grecu: Care este calea istoriei limbii române literare. [...] Mulți contestă obiectul acestei discipline [...] Nu facem un inventar de singular-plural, ci dincolo de acestea ce rezultă? Ce degajă acestea în planul expresivității? Apoi condiționarea, motivația psihologică, psihică a acestor performanțe de expresivitate? Adică, istoria literară, dacă aceasta își merită statutul de disciplină științifică. În alte limbi și în alte țări există: și la ruși, și la francezi ș.a.m.d. La noi, mult timp s-a contestat ...

E. Coșeriu: Nu e vorba de cine face, poate fi aceeași persoană. Aici, în România s-a trecut de la obiectul disciplinelor la domeniul particular al fiecărui profesor, și atunci zice: Nu, ăsta e domeniul meu. Nu. Când Saussure vorbește nu despre limbă, ci despre lingvistică, pentru că lingvistica trebuie să fie așa și așa, face epistemologie și noi nu spunem: dumneata ești lingvist, nu ești epistemolog. Fiecare om e și epistemolog ș.a.m.d. În cadrul acesta trebuie să spună: Nu, facem împreună istoria limbii literare, poți s-o faci dumneata, dacă te simți în stare, dar nu cred că poți fi în stare pentru că nu cunoști literatura, dar eu cunosc și faptele de limbă și eu cunosc literatura numai din punctul de vedere al conținutului și nu al

instrumentului. În fond, lingvistul ca lingvist [...] se ocupă de semn numai cu privire la aceste două aspecte: semnificant și semnificat, iar când e vorba de a considera aceste fapte în text, trecem la o a doua relație semiotică unde semnul cu semnificant și semnificat are din nou un conținut pe care eu îl numesc **sens** și atunci, de această relație ne ocupăm, dintre semnul în întregime, semnificant și semnificat și cu ceea ce acest semn desemnează și ne întrebăm care este sensul și, deci, considerăm tot acest fapt ca un fapt numai de **expresie**. Adică, ceea ce este **conținut** pentru lingvistul care studiază limba devine expresie pentru lingvistul care face lingvistică textuală sau pentru profesorul de literatură care face lingvistică textuală. Adică se întreabă, se înțelege, care e sensul acestor fapte care trebuiesc înțelese ca instrumente, și deci, când profesorul de literatură spune: acesta e numai domeniul meu, el greșește fiindcă, dacă nu e și lingvist, el nu poate ști care este expresia și consideră expresia ca un vorbitor naiv, comun și deci nu poate ajunge foarte departe, chiar dacă are o capacitate de intuiție remarcabilă, însă nu e specialist în realitate, adică nu știe, și atunci, de cele mai multe ori trece de la faptul lingvistic de expresie – cu expresie și conținut de limbă – la faptul desemnat, la obiecte, și se întreabă nu de ce Cervantes spune așa și așa, ci de ce Don Quijote se luptă cu morile de vânt, adică se întreabă numai cu privire la lucruri. [...] Cum s-a spus și în alte teorii, trebuie să înțelegem că, de exemplu, Franz Kafka nu vorbește despre Gregor Samsa, ci vorbește cu Gregor Samsa ca instrument și tot ce se spune despre acesta e numai un fapt de expresie. Copiii când spun: autorul

vrea să spună așa, au foarte multă dreptate, fiindcă dacă ar spune numai ceea ce spune, ar trebui să repete. Și ei înțeleg că prin asta vrea să spună ceva. Greșesc, se înțelege, fiindcă sunt naivi, fiindcă poetul spune ceea ce trebuie să spună. Nu vrea să spună altceva decât ceea ce spune, însă, în același timp au dreptate, fiindcă asta înseamnă că tot ceea ce este aici: ca semnificat, semnificat și semnificare și tot ce se întâmplă este din nou expresie pentru un conținut pe care trebuie să-l descoperim, pe care îl înțelegem atunci când înțelegem o operă de artă.

V-aș da și un alt exemplu, un caz în care se înțelege numai expresia în text; un apolog al lui Borges, Pierre Menard – nu, Pierre, nu-mi aduc aminte cum îl cheamă – „Auteur du Quijote”, un francez care scrie din nou romanul lui Cervantes, și-l scrie cu foarte multă greutate, din două motive: întâi pentru că scrie într-o limbă străină, nu e limba lui, și în al doilea rând scrie într-o limbă dintr-o altă epocă. Cervantes a scris în limba spaniolă și era în epoca lui, pe când francezul scrie cu foarte multă greutate romanul lui Cervantes, exact așa cum l-a scris Cervantes; acesta înțelege perfect expresia, o repetă și o reconstruiește exact, dar nu înțelege nimic din sens [...] Deci, el nu știe ce spune, știe numai cum spune.

V.V. Grecu: Noi i-am zis așa: reînțoarcerea la sens; prea formalizat totul, prea ne-am ocupat de impecabilitatea arhitecturală a textului, de expresie absolutizată în toate unitățile. Acestea au o menire, un

rost. Ce facem cu sensul?... Eu așa i-am zis, reîntoarcerea la sens.

E. Coșeriu: Cu formalismul ajungem la un fel de economie lingvistică. A formaliza ce înseamnă? A reproduce în mod semantic ceea ce ai constatat. Deci, important e ceea ce ai constatat. De exemplu, în formulările lui Emanuel Vasiliu nu este nici un fel de idee [...] Putem studia și clasifica foarte bine toate scaunele din Sibiu, după mărime, culoare, putem formaliza toate acestea și pe urmă ne întrebăm și ? Ce-am făcut? [...]

Student: Am o întrebare. Am avut un seminar în legătură cu cuvintele argotice și-am constatat o anumită circularitate în sensul că ele pornesc din limba comună pentru ca, după ce sunt folosite ca cuvinte argotice, unele din ele sunt preluate și folosite de întreaga societate și pătrund din nou în limba comună. Aș vrea să întreb dacă ele pot fi considerate nu numai ca o deviere de la limba comună, ci ca o sursă de îmbogățire a vocabularului și chiar mai mult.

E. Coșeriu: Eu cred că aveți foarte multă dreptate și că observația e justă într-adevăr, dat fiind că argoul ca atare încearcă să se prezinte ca deviere, ca separare. În momentul în care cuvântul devine cunoscut, uzual în limba comună, își pierde valoarea în argou și trebuie să treacă la altceva fiindcă, dacă într-adevăr toți ajung să spună *flic* pentru polițist, atunci nu mai are nici un sens să spui *flic*, pentru că nu te deosebești de ceilalți afară de un singur caz: dacă e vorba nu de cuvinte luate din

limba comună, ci luate din altă limbă. Ele rămân în argou fiindcă și în limba comună sunt recunoscute ca argotice, în cazul limbii române mai ales cele luate din țigănească: mișto, gagică, gagiu etc. (...)

V.V.Grecu: Ar fi interesant să vedem opinia dumneavoastră. Sunt atâtea lucrări scrise și să selectăm, să fie o mulțime A de unități proiectată pe un segment. Intersecția mulțimii A cu segmental reprezintă o infinitate etc. Cum priviți acest limbaj și raportul dintre evoluția lingvisticii pe plan mondial, pornind de la ultimele școli, cele mai moderne, aportul și receptivitatea lor de către lingviștii tradiționaliști. Aici, în România, știți că structuralismul a fost privit în felurite chipuri: pe școli – Școala de la București a fost cea mai receptivă: E. Vasiliu și toți. Apoi Clujul, mai temperați, timișorenii și foarte prudenți ieșenii.

E. Coșeriu: Întrebarea e foarte complexă fiindcă întrebați și cu privire la aceste mișcări în lingvistică și cu privire la dezvoltarea lingvisticii românești și la atitudinea în lingvistica românească. Putem începe cu atitudinea în lingvistica românească. Lingvistica românească a fost caracterizată prin principiul: „să avem și noi faliții noștri”. Adică, neexistând după moartea lui Pușcariu, nici un fel de personalitate originală, s-a spus “să facem și noi ceea ce se face altundeva, mai ales să ne opunem tovarășilor” cât s-a putut opune, însă la un moment dat și tovarășii au aplicat același principiu: să facem și noi. Facem o glotologie, nu ne întrebăm dacă e serioasă, ci să facem și noi. Fac francezii acum „analyse du discours”, în loc

să te întrebi care sunt bazele și ce aduce asta pentru lingvistică, să facem și noi. Dar nu contribuind noi, ci pur și simplu, să aplicăm și noi exact același lucru. Așa s-a făcut în mare parte. Singurul care a contribuit cu idei originale, și de aceea se află nu dincoace de structuralism și în structuralism, ci mai departe, a fost totuși Sextil Pușcariu. El înțelegea să continue și tradiția. Toate lucrurile despre fonologie, despre fonem, ale lui Pușcariu în lingvistică românească sunt cele mai bune, pentru că el avea o concepție a lui și înțelegea să aibă și el contribuția lui originală, nu pur și simplu să aplice, adică “să avem și noi faliții noștri”. Și să aplice cu anumită critică; ceea ce n-am acceptat eu niciodată a fost să accept fără nici o critică, fără să mă întreb care era baza. Ar fi așa de ușor să faci glotologie sau să faci gramatică transformațională, dar, mai întâi, trebuie să te întrebi dacă spune lucrurile cum sunt sau nu. Dacă vezi că nu spune lucrurile cum sunt și dacă vezi că spune că trebuie să simulăm numai activitatea lingvistică, atunci am spus: nu fac așa ceva...

V.V.Grecu: L-am putea considera de multe ori un alt limbaj al acelor realități. Eu mă bucur și o spun aici, în fața acestor superbi studenți și distinși colegi; le-am mai spus-o și la cursuri: ne-am întâlnit în opinii încă din 1968 de la Congresul al X-lea Internațional al lingviștilor. O premisă a fost aceea a viziunii despre diacronie pe care ei o repudiau complet. Și atunci ați venit dumneavoastră și ați spus: cum? Diacronia nu mai funcționează? Când cineva te socotea de-a dreptul aberant, dacă nu spuneai că există și un structuralism diacronic. Cum adică, împaci contrariile? Da, poate

exista structuralism diacronic. E vorba de o reactualizare, de o repunere în drepturi foarte frumoasă. Și eu am fost criticat că facem exagerări ale diacroniei, dar nu se pot judeca faptele de limbă, oricât de mult ne-am detașa decât într-un context larg în care ele se încadrează și funcționează ca atare.

E. Coșeriu: Mai mult, din punct de vedere filosofic și teoretic, e cu totul absurd să opui o lingvistică sincronică unei lingvistici istorice, ca și când lingvistica sincronică n-ar fi istorică. Adică, descrierea unui obiect într-un moment al istoriei sale ține de istoria acestui obiect, nu ne găsim în afara istoriei.

V.V.Grecu: Acolo spun și E. Vasiliu și ceilalți, despre meritele structuralismului, repudierea diacroniei. Păi, cum să rupi un fapt când el aparține unui anumit context, segment, al evoluției.

Prof. univ. dr. Ioan Mariș: În Teoria literaturii, la teoria asta a lecturii și a receptării, Școala de la Constanza, H.R.Jauss spune că nu există dihotomie între sincronie și diacronie.

E. Coșeriu: Poate că am exagerat când am spus „să avem și noi faliții noștri”, însă aici s-a căutat să se aplice. În loc să se discute cu ceea ce se face în străinătate și să se accepte în parte, să se respingă ș.a.m.d., ori s-a acceptat, ori s-a respins. Nici altă atitudine negativă care începe cu „greșește cutare”, cum făcea d-l Ivănescu, nici așa nu e bine...Spune Croce:

„nici o greșeală nu e numai greșeală, ci în fiecare greșeală trebuie să fie și un sâmbure de adevăr.”

V.V. Grecu: S-a pretat structuralizării și matematizării și i se pretează engleza, grație specificului sistemelor ei. Româna are cu totul...

E. Coșeriu: Să nu credeți. Engleza bună, nu.

V.V. Grecu: Româna cu atât era și este mai puțin pretabilă la o modelare, matematizare...

E. Coșeriu: Engleza pe care o scriu lingviștii...

V.V. Grecu: E o engleză formalizată de ei, cu bună intenție...

E. Coșeriu: Un englez – englez, Mathew, spunea că engleza pe care noi străinii o înțelegem imediat, spunea că pentru el este ininteligibilă, că nu mai este engleză.

V.V. Grecu: Deja ați constatat și dumneavoastră, aceste mode au intrat în conul de umbră, regresează.

E. Coșeriu: Da, dar în lingvistica românească nu văd încă un curent mare, de reînnoire și de originalitate.

Lect. dr. Delia Siliște: Deja în noile manuale alternative apar Grupul verbal, Grupul nominal...

V.V. Grecu: Am făcut cândva aici, la Sibiu, un curs de lingvistică structurală și matematică. Foarte abstract.

Ce urmărim decât să transpunem la alt limbaj? Am stat de vorbă cu Solomon Marcus, prin 1970, la Braşov, o vară întreagă. Atunci era la modă, apăruseră S. Marcus cu Edmond Nicolau, după aceea poetica matematică, după aceea, celelalte. Ce s-a întâmplat cu ei? Au fost elaborări, eforturi pe care acum nu le mai menţionează nimeni.

E. Coşeriu: Cu traducerea automată, de exemplu, s-au pierdut miliarde de dolari. Se putea spune de la început că nu se poate...

V.V. Grecu: Inclusiv aceasta. Se părea că unica raţiune care mai rămânea acceptabilă a tuturor metodelor de matematizare ar fi fost realizarea traducerii automate, deci era un scop strict etnic(...) până la urmă şi acesta este perimat.

E. Coşeriu: Nu, nu se poate, se ştia de la început. De altfel, când am fost chemat la Grenoble sau la alte institute, am spus: „este inutil, o să ajungem să putem traduce mult mai mult, dar niciodată un text întreg, pentru că nici într-un text nu puteţi avea toate contextele pe care le poate avea...”

V. V. Grecu: Iar aici am fost contrazis şi am purtat discuţii în contradictoriu zile şi nopţi întregi. S-a spus că vom putea ajunge să creăm poezii cu calculatorul, dar Eul creatorului, factorul conştient, nu-l poate suplini calculatorul.

E. Coșeriu: Calculatorul nu poate face decât ceea ce i-ai dat.

V.V. Greco: Poate executa ireproșabil o succesiune de operațiuni...

E. Coșeriu: Are un avantaj extraordinar: le face mult mai repede. După ce l-ai programat face mai repede de sute și de mii de ori. (...) Giovanni Gentile spunea că dintr-un text greu se înțelege nu mai puțin – cum se poate crede – ci mult mai mult decât se înțelege dintr-un text ușor. Acolo trebuie să presupui, să ai intuiții și să treci dincolo de ceea ce constați în text. De aceea se spune că se înțelege mult mai mult de la un autor greu decât de la un autor ușor.

Student: Cuvântul este cuvânt în momentul în care este gândit sau devine cuvânt în momentul în care e rostit? Noi gândim cuvinte sau noțiuni?

E. Coșeriu: Opoziția nu e simetrică între cuvânt și gândire sau între limbaj și gândire... Gândirea se găsește înainte, în același timp și după limbaj, adică în mod ireal. Există o **gândire prelingvistică** pentru care nu e nevoie de cuvânt, o gândire care se prezintă prin reprezentări, fără cuvinte și care conduce și la rațiuni practice. În viața practică, de exemplu, la ceea ce se numește prin gesturile reflexe, când conduci o mașină, te gândești, te vezi într-o anumită situație și reacționezi într-o situație, dar te gândești fără nici un fel de limbaj ca atare. Astea sunt reprezentări. Tot așa, poți să ridici ceva cu mare greutate și cineva să vină să te ajute, adică

fără nici un fel de limbaj și fără a formula: „vino, te rog!”. Această gândire e prelingvistică pentru aceste fapte practice; poți să te întorci cu limbajul asupra lor și, în mod ireal, **această gândire se găsește înaintea limbajului**. Există apoi gândirea lingvistică, această **gândire prin semnificații care sunt universale** și care, în acest stadiu, ajung să coincidă cu ceea ce numim noțiuni sau concepte și apoi există **o gândire post-lingvistică**, o gândire în care ne întoarcem la lucrurile deja delimitate prin limbaj și le analizăm ca atare și creăm atunci un limbaj tehnic. Toate aceste lucruri le găsiți expuse mai pe larg în studiul meu *Imaginea naturii și limba*, dar asta nu e încă publicat. (...) Despre Schleiermacher care a identificat gândirea analitică cu gândirea lingvistică și eu arăt tocmai de ce nu are dreptate.

Student: Mai am o întrebare. La un moment dat Peirce zice: semnul și cuvântul pe care omul le folosește este viața însăși, având în vedere că viața omului este un șir de gânduri, demonstrăm că viața însăși e un semn. El identifica gândul cu semnul, viața – un șir de gânduri, deci un șir de semne, deci viața omului e un semn. Dumneavoastră ați spus că trebuie să găsești „sâmburele de adevăr”; care e adevărul? Mi se pare exagerat ceea ce a făcut, iar noi, în cadrul cercului, am avut câteva voci care au dat dreptate lui Peirce. Nu înțeleg care e sâmburele. El de la ce a pornit, practic?

E. Coșeriu: Trebuie să am contextul, să văd despre ceea ce e vorba. Însă, spune A. Pagliaro, pe care eu îl cunosc mult mai bine, că limbajul este o dimensiune atât de

esențială și de permanentă a omului că îl putem considera nu ca ceva ce omul face, ci ceva ca un mod de a fi al omului, ține de viața omului. S-ar putea spune că limbajul e o formă a vieții și nu ceva ce facem noi în afară, cum am putea să construim acest gard, de exemplu, în care noi nu mai trăim, pe când limbajul e o formă a vieții noastre, noi trăim și lingvistic.

Student: Noi am atins asta, dar nu ne-am dat seama că suntem atât de profunzi.

Student: Despre primordialitatea limbajului sau a gândirii. Care se bazează pe care?

E. Coșeriu: Depinde despre ce gândire vorbim. O gândire care se găsește și în lumea animală, sunt sigur că e posibilă. Adică, o reacție în anumite contexte de lucru și în contexte pur și simplu existențiale e posibilă și fără nici un fel de limbaj. Ceea ce nu este posibil fără limbaj este această gândire discursivă și analitică și gândirea dezlegată de lucruri, adică faptul de a putea vorbi nu numai de ceea ce este, ci și de ceea ce nu este, faptul că avem și negativitatea și putem spune: Aici este un arbore și aici nu este nici un arbore. Când spun: nici un arbore, înțelegem că nu e nici scaun, nici o masă, nici un arbore, nici o casă. În logica noastră nu avem această categorie, pe când, în logica indiană există categoria existenței și categoria inexistenței. Ei spun că atunci când se afirmă o existență, se afirmă, în același timp, și un număr infinit de inexistențe, adică tot ceea ce nu este. Și au, în același timp, o categorie pe care noi

nu o avem, pe care eu am tradus-o ca *ipseitate*; a fi acest lucru și nimic altceva, a fi și nu altceva.

Student: Deci atunci când zice despre un copac că el nu este și în realitate este, noi gândim faptul că este și zicem că nu este.

E. Coșeriu: Este o ființă virtuală și o neființă actuală [...]. Trebuie să preiei toată gândirea de la origini până în prezent, pe când, ocupându-te doar de un anumit fenomen, în limba română, totdeauna va fi o contribuție la știință, fiindcă ai constatat ceva [...]. Cum spuneam ieri, la noi, în Basarabia de Nord, în vorbirea populară mai ales – există sporadic și în Vestul României – tipul “duce-vă-ți”. Însă la noi: nu *m-oi scula*, ci *m-oi sculam-a*, nu *m-oi sforța*, ci *m-oi_sforța-m-a*, încă o dată pronumele. Sau, avem formă de imperativ, prima persoană, însă numai cu pronume enclitic, adică nu *să-l facem*, ci *făcemu-l*, *făcem-o*. Asta este un fapt interesant, să se vadă că există. Vrei să încerci să explici vocativul reflexiv în limba română, adică țiganca care spune: nu știu, maică! Îți spune ție, care ești un bărbat sau Arghezi spune copiilor în *De-a v-ați ascuns*: „Nu știu când o să fie asta, tată!” și vocativul și-l aplică lui. [...].

Întâlnirea a avut loc la
Mănăstirea de la Sâmbăta în mai 1999.

VI. CONVORBIRI CU UN MAGISTRU

Doina Constantinescu: Domnule Profesor, se știe că după paradigma structuralistă și cea generativistă, o alternativă a paradigmei integraliste poate reprezenta „o adevărată revoluție în lingvistică”, ca să-l citez pe Mircea Borcilă, entuziastul dumneavoastră discipol de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, deoarece integralismul înseamnă o întoarcere la fundamentele teoriei humboldtiene și aristotelice ale științei lingvistice, precum și respectarea parametrilor cardinali, excelent sintetizați de profesorul clujean în textul de laudatio din 2001, de la Bălți. Aș dori să rezumați pentru studenți răspunsul la întrebarea veșnic deschisă: Ce este lingvistica integrală?

Eugeniu Coșeriu: Lingvistica integrală nu este o lingvistică închisă, terminată, ci este un program care are anumite linii esențiale, anumite directive și care se poate cultiva. De altfel nici nu a fost dezvoltat acest

program în măsura în care a fost aplicat numai de mine. Eu am dat ideile de bază, s-a alcătuit un fel de cadru de cercetare și apoi mulți dintre discipolii mei, care astăzi sunt profesori la diferite universități în Germania și în alte țări, s-au ocupat de un aspect și au ajuns, se înțelege, și este bine să se știe că ei au ajuns mult mai departe decât propusesem eu... și au clarificat bine problemele, deci a fost o adevărată colaborare. Am vrut să dau un exemplu. Este un domeniu particular în tradiția unei limbi - ceea ce numesc eu vorbirea repetată, adică tot ceea ce este fixat, tot ceea ce nu poate fi considerat în opoziții funcționale, ca în exemplul „a tăia frunză la câini”, unde nu este vorba nici de frunză, nici de a tăia, nici de câini și atunci se ajunge la elemente fixe lexicale ale altor limbi. În limba română sunt caracteristice. Spunem: Nu găsim cu cale; Cineva e cu tragere de inimă; Cineva e cu dare de mână; Cu scaun la cap; Dacă am încerca să le traducem direct ar fi hilare.

D.C. Ați vorbit zilele acestea studenților despre *noesis*. Ce înțeles dați dumneavoastră acestui concept?

E. C. *Noesis*, adică înțelegerea sau conceperea celor nedespărțite, adică intuiția globală a unui mod de a fi. Despre această *noesis*, aceasta nu este nici adevărată nici falsă, ci doar o intuiție a unui mod de a fi pentru că nu prezintă analiză și sinteză. Aristotel înțelege că adevărul este numai atunci când analizăm un lucru, scoatem o proprietate în afara lucrului. De exemplu: „Copacul este verde”. Scoatem pe verde în afară și facem o sinteză. Atunci avem adevărul, intuiția inițială,

care este un mod de a fi al lucrurilor, și atunci spunem „copacul este verde”. Limbajul ne obligă să scoatem proprietatea în afara subiectului, deși ea se găsește în acest subiect. Copacul are verdele în subiect. Heidegger spune că nu este vorba de a scoate proprietatea în afară și că aceasta este din cauza linearității limbajului.

D.C. În teoria dumneavoastră despre limbaj, semantic și poetic sunt considerate concepte sinonime, iar semanticitatea este apreciată ca intuiție a unor moduri de a fi. Unde începe totuși identitatea dintre limbaj și poezie?

E.C. Putem spune că identitatea este parțială sau numai într-un sens, fiindcă în poezie nu există alteritatea, ci doar expresia unui subiect absolut care își asumă responsabilitatea oricărui subiect. Și asta ține și de etica artei. În artă nu poți spune că faci ceva ca alții, ci poți spune că așa trebuie, și tot așa și în poezie. El (poetul) își asumă responsabilitatea oricărui subiect, dar subiectul vorbitor nu este niciodată subiect absolut, fiindcă îi lipsește alteritatea, de aceea, putem spune că poezia este un limbaj care redevine absolut. Limbajul absolut este dezlegat de celelalte subiecte și considerat numai cu privire la raportul între spiritul creator și creație. Adică, atunci când nu ne mai gândim că asta s-a creat într-o limbă, ci spunem creația unui mod de a fi a unui individ care este un model de universalitate, atunci limbajul este identic cu poezia. Cel care a văzut cel mai bine acest lucru a fost Hegel. El nu consideră limbajul între formele spiritului sau ale culturii, cultura fiind spiritul realizat în istorie. Formele spiritului sunt

arta, religia, știința și filozofia, limbajul nu apare, dar se spune despre el că conține toate formele spiritului înainte de diferențiere. Asta nu înseamnă că Hegel ar considera limbajul ca simplu instrument al altor forme ale culturii, ci dimpotrivă, el consideră limbajul ca formă anterioară și preliminară oricărei activități culturale și oricărei posibilități umane.

D.C. Privitor la problema limbajului și a poeziei, cum ne raportăm la logosul semantic și la logosul poetic?

E.C. În *De Interpretatione*, Aristotel spune că limbajul este în esența sa numai *logos semantikos*, adică expresie umană, intențională, semnificativă; ca expresie anterioară distincției însăși între adevăr și neadevăr și distincției între existență și non-existență. După Aristotel, logosul care afirmă sau neagă ceva despre lucruri reprezintă o determinare ulterioară a limbajului și el îl numește *logos apophantikos*. Tot limbajul, orice expresie, este semantică, însă nu orice expresie este apophantică, adică și logosul apophantic este semantic mai întâi, însă nu numai semantic, ci adaugă o determinare ulterioară, fiindcă e o frază cu totul esențială în istoria gândirii și o repet: TOT LIMBAJUL ESTE SEMANTIC, DAR NU ȘI APOPHANTIC. De exemplu, rugămintea este limbaj semantic ce nu este apophantic. Rugămintea e limbaj, însă nu este nici adevărată, nici falsă și, zice Aristotel, ar trebui să fie studiată în retorică sau în poetică. Deci, el vorbește de o altă determinare a limbajului pe care am avea-o în retorică, ceea ce am putea numi ca *logos pragmatikos*, cu aluzie la posibilitatea unui *logos poetikos*. Problema

identității între limbaj și poezie este de acord cu această schemă. Se spune că logos semantikos sau poetikos este același lucru, adică semantic sau poetic sunt sinonime. Aceasta este teza conform căreia limbajul este identic cu poezia. Ne putem apropia de această identitate între limbaj și poezie pe trei căi: o cale empirică, prin analiza funcțiilor semnului lingvistic; prin analiza între limbă/limbi și genurile literare și, cea de-a treia, este calea filozofică propriu-zisă.

D.C. Domnule profesor, ați reluat undeva ideea conform căreia poți studia tot universul studiind o scoică. Vreți să detaliați puțin această raportare?

E.C. Problemele fundamentale trebuie cunoscute bine, trebuie să știm unde sunt situate problemele și apoi să le dezvoltăm. Trebuie timp pentru dezvoltarea noțiunilor. Despre ideea că poți îmbrățișa tot universul într-o idee, Hegel, în *Istoria filozofiei* spunea despre Aristotel că era capabil să vadă tot universul într-o scoică.

D.C. Ați precizat întotdeauna că principiile care v-au călăuzit toată viața au fost cele referitoare la tradiție și la deontologia profesională. Se mai încadrează ele în etica profesională a omului de știință modern?

E.C. Principiile care m-au călăuzit în activitatea mea sunt cele de etică științifică și deontologie profesională pentru că exigențele etice impun trăsăturile de valoare. Ca om de știință și ca cetățean trebuie să respecti etica profesională.

D.C. Ați vorbit și despre tipul lingvistic românesc și romanic. Ce părere aveți despre ideea că limba română este „cea mai latină” dintre limbile romanice?

E.C. În concepția mea despre limbaj și despre limbi există distincții și principii. Distincțiile conceptuale pot merge până la separare și dintre principii cel mai important este principiul tradiției. Ideile vin foarte departe, de la Aristotel, Humboldt, Leibniz, încercându-se mereu să se formuleze același lucru. Deci și concepția mea este, pe de-o parte, construită pe anumite distincții, iar, pe de altă parte, ea are rădăcini adânci în tradiție și numai revelarea anumitor intuiții, care se găsesc deja în tradiție și chiar în conștiința naivă a vorbitorilor, ne poate spune ce este o unitate lingvistică superioară la nivelul limbilor. În ceea ce privește tradiția despre limba română, eu cred că este o idee naivă că ar fi cea mai latină dintre limbile romanice. Ideea lui Petru Maior, că „limba română este mama limbii latine și nu fiica” are la bază ideea că limba română este continuarea latinei vorbite din care s-a dezvoltat și limba română. Naivitatea expunerii unei intuiții o găsim și la Renoir care scrie prima gramatică comparată a limbilor romanice, înțelegând că toate limbile romanice occidentale provin din limba latină prin faza „langue romaine” pe care el o identifica cu limba provensală, limba sa de origine. Dar, el nu punea și limba romană ca un fel de continuare a limbii latine ca atare, iar celelalte trecând prin faza amintită. Alți lingviști susțin că limba română ar fi totuși cea mai romanică. Wilhelm Meyer Lübke susține că limba română este cea mai romanică dintre limbi pentru că ea

s-a dezvoltat mai firesc și mai natural. După concepția neogramatică, limba română s-a dezvoltat din latină, fără presiunea limbii latine clasice, adică limba română s-a dezvoltat în modul cel mai natural și direct, fără normativitatea unei limbi literare ca în limba latină clasică.

D.C. Ce ne puteți spune despre poziția limbii române printre limbile romanice?

E.C. Există o tradiție cu privire la asemănarea între limbile romanice, precum există și o tradiție a tipologiei. Prima o găsim la filozoful scoțian Adam Smith. Cartea sa *Teoria sentimentelor morale*, are la sfârșit, ca un adagio, în ediția a II-a, și eseul lui despre *Originea limbajului*, publicat în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, și consideră că există și un principiu tipologic ce ar trebui dezvoltat în alt sens. El opune limbile vechi și limbile mai noi și opune limbile caracterizate prin flexionare și limbile caracterizate prin perifraze. O limbă, cu cât este mai veche, cu atât are mai multă inflexiune și cu cât este mai nouă, mai modernă, cu atât este mai perifrastică. A.W Schlegel, în *Observations sur la langue et la littérature provençale*, face o recenzie la primul volum al lui Renouir. Aici se reia ideea lui Adam Smith despre „composition” și „inflection”, într-o distincție mai vastă numită clase de limbi. Limbile sunt analitice și sintetice. Ce înseamnă analitic și sintetic? În toate limbile există o axă sintagmatică și o axă paradigmatică. Înseamnă că dacă în vorbire întâlnim forma „cai” eu știu că este vorba de un plural, iar dacă spun „nai” știu că este vorba despre

singular. În acest caz se aplică axa paradigmatică prin care se știe că este indicată în vorbire persoana a I-a singular sau plural. Ascultătorul nu știe ce este și ce caută în axa sintagmatică și în acest caz el aplică relații nu de opoziție, ci de combinare. Axa paradigmatică este o determinare internă, iar axa sintagmatică este externă, în afara formei, prin perifraze și compoziție. Aceste două axe funcționează în toate limbile, dar nu în aceleași proporții. Pe axa sintagmatică avem limbi analitice, pe axa paradigmatică sunt limbile sintetice, dar opoziția nu este tranșantă.

D.C. Chiar dacă viața v-a oferit șansa vorbirii în foarte multe limbi străine, constatăm cu justificată mândrie că vorbiți foarte bine limba română și credem că, așa cum foarte frumos spuneți undeva: „a ieși nu înseamnă a părăsi”, că și pentru dumneavoastră limba română este graiul primordial și absolut. Poate de aceea scrieți poezie numai în limba română. Cum apreciați totuși tendințele teoriilor „separatiste” de dincolo de Prut, în care se vehiculează tot mai strident „diferențele” dintre limba română și cea moldovenească?

E.C. A promova sub orice formă o limbă moldovenească, deosebită de limba română, este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică. Din punct de vedere istoric și practic e o absurditate și o utopie; din punct de vedere politic e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnico-cultural.

D. C. Acum vreau să vă întreb ceva despre o problemă controversată care mă interesează și despre care vă cer părerea. Am citit într-o lucrare a lui J. Pigeaud, *La maladie de l'âme*, care abordează implicațiile și conotația afectivității în literatura antichității, că în studiile lui Aristotel se încearcă o ilustrare și o motivație științifică pentru ceea ce Pigeaud numește generic „boală a sufletului”. Într-o carte de vreo 500 de pagini, implicând în cercetările sale condiționările afectivității asupra psihismului autorilor, se vorbește despre relația geniu-nebunie și despre melancolie, subiect care mă interesează în mod special. Aici se extinde cercetarea și se fac trimiteri și la alte studii, în care se va implica și teritoriul metaforei. Aș vrea să știu punctul dumneavoastră de vedere asupra acestui fapt, precum și asupra ideii lui Aristotel că „temperamental melancolic este temperamental metaforic”.

E. C. În realitate, eu consider metafora tot abstract, adică o metaforă nu este nici mai bună, nici mai rea și nu este nici perfectă sau imperfectă, ci e numai într-un text anume. Dar aceeași metaforă are cu totul altă valoare într-un text. Despre chestiunea aceasta, e vorba aici, la Aristotel, e vorba de acea psihologie fiziologică, adică ceea ce s-a numit “humeurs”.

D. C. Da, se pornește de la celebra teorie a umorilor, a bilei negre, dar nu cred că există un raport direct de cauzalitate.

E. C. Asta se poate aplica... și la programe de limbă. Că, într-o limbă în care avem articolul facem diferența

între actual și inactual, între obiect și concept sau între *Dasein* și *Sein*, fiindcă avem articolul. Însă asta nu înseamnă că vom avea ontologie la comunitățile a căror limbă au articolul, adică, că vom avea ontologie bască, nici invers. Numai că e mai ușor să facă această deosebire acolo unde (...). Se spune că Heidegger, care face diferența ontologică între *Dasein* și *Sein*, nu face decât să repete ceea ce e deja în limba germană. Nu.

D. C. Pe mine mă interesa reprezentarea metaforei...

E. C. Tot așa putem spune că e mai ușor pentru cineva care știe mai multe limbi să devină lingvist.

D. C. Dar el e numai poliglot. Da, e adevărat.

E. C. (...) Sunt multe, mai ales în „Moartea lui Fulger”, toate speculațiile filosofice sunt slabe; toate chestiunile astea țărănești sau „Cetatea Neamțului” sau „Regina ostrogoților” e slabă. Acolo e într-adevăr numai operă de versificație...Cele pe care le consider o capodoperă, de exemplu „O scrisoare de la Muselim Selo”...

D. C. Vreau să vă întreb ceva, pentru că sunteți cel care cunoaște cel mai bine expresivitatea poetică a limbilor, fiind unul din marii poligloți ai lumii. Se vorbea undeva la Cioran despre expresivitatea limbii române în comparație cu alte limbi europene. Sunteți de părere că traducerea Bibliei ar fi un criteriu de poeticitate și că limba română ar fi una dintre cele mai poetice limbi europene?

E. C. Dacă se înțelege prin asta caracterul liric, fără îndoială. Dar altfel, nu. Însă în caracterul concret, da...

D.C. Cioran amintește într-un context oarecare că limba franceză este pentru el ca o cămașă de forță, că este lipsită de tandrețea lirică...Și totuși franceza are mari poeți.

E.C. Are mari poeți, dar nu ca englezii...

D.C. Da, Cioran consideră că engleza este o limbă poetică, la fel ca și limba română.

E.C. Citiți-l pe Racine într-o zi și, a doua zi, citiți Shakespeare și veți vedea distanța...

D.C. Cum putem evalua expresivitatea și bogăția unei limbi?

E.C. Verificați bogăția sinonimică și posibilitățile de deosebire, de distincții... Limba română are cuvinte latinești, slave, uneori ungurești.. de ex. a vindeca/a tămădui este același lucru, dar veci/megieș, nu mai este același lucru, nici a cugeta/a gândi.

D.C. Vorbind despre expresivitatea poetică a limbii române, despre frumusețea și bogăția ei, Cioran deplângea faptul că doar Eminescu are deschidere universală și că acest fapt este prea puțin pentru o cultură națională. Considerați că Eminescu este singurul poet universal al românilor?

E.C. Tocmai dacă ne legăm de limbă, atunci, un extraordinar creator de limbă, înaintea lui Eminescu, este Cantemir, apoi, Eminescu, Coșbuc, Mateiu Caragiale, Barbu ș.a. Și Arghezi, se înțelege...

D.C. Despre funcția poetică a limbajului putem vorbi numai ca reprezentare a limbajului absolut?

E.C. Funcția poetică nu are finalitate poetică. Intuiția profundă a lui Jakobson cu privire la autonomia esteticului rezidă în faptul că el înțelege că funcțiunea poetică este o funcțiune care este reflexivă, care se întoarce asupra mesajului. Asta înseamnă că este expresie absolută, este intuiția pe care el nu reușește să o desfășoare. Limbajul poetic este limbajul absolut, unde nu este nevoie deloc să fie elaborat nici într-un fel, pe când tot plăcutul trebuie să fie elaborat. Elaborarea aici poate fi tocmai neelaborarea, haoticul, lipsa de simetrie, depinde care este finalitatea lui. Exemplul lui Jakobson din discursurile lui Antonius din actul al III-lea, *Iulius Caesar* de Shakespeare, este un discurs perfect și ar fi estetic, în sensul lui Jakobson, ca discurs al lui Antonius, pe când pentru mine el este estetic nu ca discurs al lui Antonius, ci ca discurs al lui Shakespeare, și anume, fiindcă este un model perfect de discurs eficace. Însă, în acest sens și un discurs care nu are nici un fel de înțeles, care, ca în *Scaunele* lui Eugen Ionescu, unde nu se stabilește nici un fel de comunicare (...) fiind și acela un discurs eșuat, ca discurs al acestor persoane, deși este un discurs poetic perfect, ca discurs al lui Ionescu, adică este un model perfect de discurs eșuat.

VII.ANEXĂ

VII. 1 DESPRE CONCEPTUL DE NORMĂ ÎN TEORIA COȘERIANĂ

Concepția lingvistică a lui Eugeniu Coșeriu este una din cele mai vaste și mai complexe din acest secol. El însuși se definește ca un idealist de o formă specială „mai aproape de Hegel și Humboldt decât de Vossler și stilistică”. Idealismul lui Coșeriu este inspirat de marii săi maeștri: Aristotel, Croce, Humboldt, Hegel și de opoziția sa la structuralism.

Teoria sa asupra limbajului constituie un tot coerent ale cărui aspecte se organizează în jurul unei gândiri profunde, imposibil de dezvoltat și evaluat în toată maturitatea sugestiei sale. Conceptul de normă în teoria lingvistică actuală face obligatoriu trimitere la teoriile lui Eugeniu Coșeriu, fiindcă, în afara acestora conceptul abia a fost schițat. Definit pentru prima oară într-un text deja considerat clasic : *Sistem, normă și vorbire*, text rămas unic în istoria lingvisticii, el se va asocia numelui marelui savant.¹

Trubețkoi și Hjelmslev au consacrat și ei pagini importante acestui concept, înainte de 1952, data la care apare studiul coșerian. Astăzi se face apel la **norma**

¹ vezi și Ioanna Vintilă-Radulescu, *Eugeniu Coseriu et la théorie de langage. À propos de la deuxième édition de son volume Teoría de lenguaje y lingüística general*, in *Revue roumaine de linguistique*, 1969, nr. 14, pp. 179-187

teoretizată de Coșeriu, fie pentru a preciza structuralismul saussurian, fie pentru a defini noua teorie poststructuralistă. Eugeniu Coșeriu a analizat și aprofundat critic, întreaga teorie a lui Saussure asupra limbii și a științei limbajului. El precizează că, în opinia sa, *langue* trebuie situată într-un moment posterior al analizei limbajului, pentru că reprezintă un fenomen concret ce corespunde mai mult lingvisticii istorice decât lingvisticii teoretice.²

Făcând o distincție clară între teoria limbajului și teoria lingvistică, norma pe care o propune Coșeriu dă naștere la versiuni diferite de interpretare. Coșeriu stabilește o distincție clară între « teoria lingvistică » și « teoria lingvisticii » în studiul său « *Logicismo y antilogicismo en la gramática* » din 1957. Prin teoria limbajului noi înțelegem teoria care are drept obiect clasa limbilor naturale, iar prin teorie lingvistică înțelegem teoria care studiază limbile naturale și tinde să stabilească postulate asupra caracteristicilor științifice ale studiului limbilor naturale. Și în perceperea filozofiei limbajului se perpetuează o diferență. Există, în mod tradițional, o filozofie a limbajului cu caracteristici diferite pentru Europa și Statele Unite. În America de Nord, de exemplu, filozofia limbajului este doar o formă de teorie a limbajului, în timp ce în Europa, lingviștii fac o distincție netă între filozofia limbajului și tot ceea ce tratează lingvistica în general. Pentru că nimic nu se întâmplă în limbă fără să se fi întâmplat înainte în vorbire, limbajul nu poate fi predeterminat de această

² Eugeniu Coseriu, *Sistema, norma y habla*, Montevideo, 1952, pp. 14-15

manieră, el fiind o activitate liberă ce conține propria finitudine.³

Eugeniu Coșeriu concepe limbajul ca pe ceva în construcție, ca rezultat (*ergon*, *Werk*) și principiu creator (*energeia*, *Tätigkeit*). Această concepție asupra limbajului marchează opoziția sa la dihotomia structuralistă și semnalează paradoxul structuralist al viziunii limbii ca ceva static și fără istorie, conștient de schimbările care operează constant în interiorul lui. În viziunea coșeriană limba nu este reprezentată de cuvintele indivizilor, fiindcă a vorbi înseamnă întotdeauna a vorbi o limbă, dar, ca activitate a limbajului, *limba* este prin natura sa un *fapt istoric*, iar *vorbirea* se manifestă întotdeauna ca *activitate lingvistică*.

Pentru Coșeriu importantă este vorbirea. Aceasta conține ca activități de limbaj indisociabile, **energeia** și **ergon**. Marele lingvist român apreciază că idealismul și structuralismul nu sunt ireconciliabile. El indică o linie de demarcație între teoria sa asupra limbajului, pe care o tratează ca pe o filozofie, și teoria sa lingvistică, pe care o numește lingvistică istorică. Conceptul său de **normă** pare să decurgă dintr-o comparație interpretativă între cele două lucrări de primă mărime din lingvistica modernă: *Cursul de lingvistică generală de Ferdinand de Saussure* și *Teoria limbajului* de Karl Bühler.

În critica teoriei lui Ferdinand de Saussure, abordarea lui Eugeniu Coșeriu are două etape : prima

³ Eugeniu Coșeriu, Sincronie, diacronie și istorie, versiune în limba română de Nicolae Saramandu, București, Editura Enciclopedică, 1997, p.220

face analiza textului saussurian, fără a transcende limitele *Cursului* propriu-zis, și a doua, care face apel la monismul teoretic al doctrinei coșeriene. În acest sens opera lui Karl Bühler are o importanță deosebită pentru teoria lui Eugeniu Coșeriu. Ea îi furnizează un instrument prețios, atât pentru analiza conceptelor saussuriene, cât și pentru prezentarea propriei concepții, în ceea ce privește eșalonarea abstracțiilor ce trebuiesc eșalonate de orice lingvist care își propune să descrie o limbă. Ceea ce numim « axioma C » a lui Karl Bühler furnizează teoriei lingvistice coșeriene cadrul general în care se situează *norma*. K. Bühler analizează diversele aspecte ale limbajului de o manieră fenomenologică, în conformitate cu care acesta este receptat ca fenomen sau obiect de studiu lingvistic. Ca fenomen, limbajul poate fi considerat ca o acțiune verbală (*Sprechhandlung*) și se ține cont de faptul că el reprezintă o manifestare expresivă suscitată de stimulii amintirilor și cunoștințelor subiectului vorbitor. În acest caz, limbajul este abia diferit de acțiunile umane, în general, (*Handlungen*) și el este considerat la un grad inferior de formalizare. Totuși, dacă acțiunea verbală este efectuată în scopul semnificării a ceva, limbajul primește o dimensiune completă, distinctă printre toate celelalte acțiuni umane și el devine un act de limbaj (*Sprechakt*), ceea ce implică un nivel superior de formalizare. Pe plan fenomenologic este totuși posibil să analizăm limbajul fără a ține seama de legăturile sale cu subiectul vorbitor, cum este cazul în orice studiu al textelor. Astfel, noi îl putem studia făcând abstracție de subiect, dar legându-l de un spațiu și de un timp determinate; abia atunci putem să ne dăm seama des

cele mai fine detalii ale sale. La acest nivel inferior de formalizare noi găsim limbajul ca produs lingvistic, dar putem formaliza produsul făcând o serie de abstracții asupra caracteristicilor sale și căutând în el generalitatea comună a tuturor produselor, care nu este alta decât forma lingvistică (*Sprachgebilde*). După opinia lui K. Bühler nu este vorba despre schema celor patru câmpuri, ci de sistematizarea a ceea ce toți lingviștii au remarcat, de o maniera sau alta, în studiile lor despre limbaj. Astfel, Humboldt a pus accentul asupra aspectului de *energeia* al limbajului (acțiune verbală și act de limbaj) în contrast cu aspectul de *ergon* (produs și formă), în timp ce Saussure este interesat de *limbă* (formă), în opoziție cu *vorbirea* (acțiune, act și produs). Raporturile între câmpurile limbajului devin mai clare dacă privim schema de mai jos propusă de K. Bühler :

	I	II
1	A	P
2	A°	F

I- Fenomen în raport cu subiectul

II- Fenomen detașat de subiect

1- Grad inferior de formalizare

2- Grad superior de formalizare

A- Acțiune verbală

P- Probus lingvistic

A° - Act de vorbire

F- Formă lingvistică

Este schema teoriei lingvistice fondată pe monismul lui Eugeniu Coșeriu care determină tranziția de la un câmp la altul și oferă o privire de ansamblu asupra obiectului studiat și asupra disciplinelor lingvistice aferente.

Atunci când limbajul este considerat activitate sunt puse în evidență două aspecte. unul de ordin psihic și altul de ordin pur lingvistic. În opinia lui Eugeniu Coșeriu, studiul impulsurilor expresive ale subiectului vorbitor se înscrie într-o psihologie a expresiei, în timp ce studiul memoriei actelor lingvistice experimentate de către un subiect vorbitor în sânul comunității sale, adică studiul bagajului lingvistic individual și social, relevă o psihologie a limbajului. Pe de altă parte, psihologia limbajului trebuie să trateze acel *Sprachbesitz* care este și individual și social, pentru că teoria lui Eugeniu Coșeriu susține că acțiunea verbală constituie câmpuri ale limbajului rezervate psihologiei, iar aspectul lingvistic al limbajului relevă lingvisticul, și acest aspect reprezintă viziunea limbajului ca fenomen fără legătură cu subiectul, acesta putând fi studiat în afară de raportul său imediat cu *energeia*.⁴

Karl Bühler explică mai întâi că limbajul ni se oferă într-un prim timp ca *produs*. Pentru a trata acest aspect trebuie să recurgi la abstractizare, pentru a-l

⁴ vezi Eugeniu Coseriu, *Sistema, norma y habla*, op.cit., p.91

putea defini ca pe o construcție noțională, a cărei realitate nu poate fi pusă pe același plan cu cea de vorbire. Pornind de la produsul lingvistic al actului lingvistic concret, lingvistul se îndreaptă spre un nivel superior, a cărui țintă este un sistem lingvistic trecut și prin lingvistica comparată. După teoria coșeriană, dihotomia saussuriană se aplică în măsura în care limbajul este considerat ca un obiect de studiu. Într-o primă asimilare a teoriei lui Saussure după modelul lui K. Bühler, trebuie precizat că, în acord cu teoria lui Humboldt, ceea ce Saussure numește *parole* ar putea avea concomitent atât trăsături de *energeia*, adică acțiune verbală și act de limbaj, cât și trăsături de *ergon*, ca produs individual. În schimb, *limba* este înțeleasă de Saussure ca *ergon*. Ținând cont de orientarea monistă a teoriei coșeriene, care proclamă natura de *energeia* a limbajului, limba și vorbirea lui Saussure fac amândouă parte din *ergon* pentru că ele pot fi considerate ca rezultat al activității lingvistice. Într-adevăr, vorbirea fără legătură cu subiectul, și *limba* ca o abstracție creată începând de la datele reale ale *vorbirii*, constituie, pentru E. Coșeriu, pur și simplu un *ergon*. Iată, de ce Eugeniu Coșeriu respinge conceptele propuse de structuralismul saussurian. Punctele fundamentale ale acestei teorii ating și conceptul de normă. E. Coșeriu interpretează mai întâi dihotomia saussuriană ca opoziție între *sistem* și *realizarea* sa. Această opoziție fundamentală constă în definirea *limbii* ca pe un fapt sistematic ale cărei caracteristici nu sunt decât formale și funcționale, în timp ce *vorbirea* reprezintă o realizare oarecare a sistemului, fie de către o persoană, fie de către un grup de persoane, într-un interval de timp mai

lung sau mai scurt și într-un singur loc sau în mai multe. O altă interpretare a dihotomiei constă în opoziția unui obiect *abstract* cu cea a unui obiect *concret*. În această interpretare *limba* este mereu un *obiect abstract*, în timp ce doar **vorbirea** poate fi **concretă**. În teoria coșeriană doar vorbirea individuală poate fi concretă, pentru că orice ansamblu de vorbitori implică un imperceptibil grad de abstractizare ce va deveni, în consecință, *limbă*. A treia opoziție între limbă și vorbire este creată atunci când limba este considerată ca un *fapt social*, în sensul lui Durkheim, în timp ce *vorbirea* nu poate fi decât individuală. Toate fenomenele care depășesc stadiul vorbirii individuale sunt considerate de E. Coșeriu *limbă*. Distincția unei creații individuale este precizată în activitatea lingvistică a subiectului vorbitor, dar numai în timpul și actul vorbirii ; tot ceea ce este repetitiv în actul vorbirii constituie limbă.

Norma este pentru E. Coșeriu un *concept descriptiv* care se înserează în procesul de generalizare și abstractizare în care autorul s-a angajat. Aceasta înseamnă că sistemul și norma constituie nu doar realizări autonome, în opoziție cu vorbirea, nu doar aspecte ale vorbirii care reprezintă o realitate uniformă și omogenă, ci, mai degrabă, formele constatate în vorbirea însăși și abstractizări fondate pe activitatea lingvistică concretă în funcție de modelele utilizate. ⁵

Dacă în procesul descriptiv, *vorbirea* este considerată ca *ergon* și abstractizarea conduce la forma lingvistică, procesul de actualizare care însoțește subiectul vorbitor în activitatea sa concretă reprezintă cu certitudine *energeia* sa. Pentru că lingvistul are ca

⁵ ibidem, p.95

obiect de studiu vorbirea individuală el extrage mai întâi elementele comune ale diverselor acte ale subiectului vorbitor pentru că acolo este norma sa individuală. Dacă el traversează apoi frontiera idiolectului pentru a stabili raporturile între vorbirea unor indivizi diferiți, el va elimina, puțin câte puțin, faptele de normă individuală, pentru a putea disocia norma socială. Amploarea normelor sociale variază în funcție de obiectivele urmărite de către fiecare lingvist. Din punctul de vedere al *abstractizării*, lingvistul are în vedere actul vorbirii, faptele de limbaj, norma individuală, faptele normei individuale, norma socială, faptele normei sociale și sistemul, surprinse pe o pantă descendentă, în timp ce *concretizarea* subiectului vorbitor se află pe o pantă ascendentă. Atât din punct de vedere al *abstractizării* cât și din cel al *concretizării*, *norma* reprezintă un punct intermediar al dihotomiei saussuriene *langue/parole* sau *système/parole*, termeni pe care Eugeniu Coșeriu i-a substituit. Ca fapt descriptiv sau « structural », norma poate fi considerată un sistem de izoglose între vorbire și sistemul care regrupează trăsăturile distinctive al limbii. Ca fapt fizic, norma poate fi definită printr-o categorie intermediară, între bagajul individual și elementele obligatorii ale bagajului social ce compun limba. E. Coșeriu nu include teoria normei în teoria asupra limbajului, ci în teoria de lingvistică descriptivă, unde conceptul de normă acceptă unele modificări. Mai întâi, caracterul esențial istoric al normei se vede fragmentat în opoziția sincronie/diacronie ; ceea ce este postulat în normă ca fiind tradițional și social devine « ceea ce este comun » atunci când analizăm anumite

cuvinte. Separarea realizată de către lingvist poate fi considerată ca formare a unei serii de izoglose pe o scară ascendentă, ce are ca vârf, sistemul. În consecință, definirea normei depinde de caracteristicile particulare ale unuia sau altuia dintre sistemele de izoglose stabilite, rațiune pentru care există diferite norme : individuale, sociale, religioase, etc. Astfel problema normei este arbitrată de lingvistul care va decide cărui sistem de izoglose îi va spune « Normă ».

În teoria coșeriană putem distinge două planuri de structurare: planul **realizării vorbirii** și planul de **tehnică propriu-zisă**. Acestea vizează, la rândul lor, *Norma, Sistemul limbii și Tipul lingvistic*. Limba funcțională concepe o **tehnică virtuală** (în care se desfășoară norma, sistemul și tipul lingvistic) și o **tehnică realizată** (care vizează vorbirea). Norma sistemul și tipul lingvistic nu se referă la varietatea internă a limbii istorice, ci numai și exclusiv la structurarea aceleiași tehnici idiomatice și, deci, a oricărei limbi.

Norma limbii funcționale conține tot ceea ce în vorbirea unei limbi funcționale este comun, tradițional și constant, deși nu în mod necesar funcțional, în timp ce **sistemul** conține doar opozițiile funcționale, pentru că toate trăsăturile distinctive aparțin sistemului. Norma este mai amplă decât sistemul deoarece ea conține și trăsăturile nefuncționale, în timp ce sistemul conține doar trăsăturile distinctive necesare, pentru ca o unitate de limbă să nu se confunde cu alta, atât în planul expresiei cât și în planul conținutului. Deci, **norma este mai amplă decât sistemul, deoarece sistemul este conținut în aceasta**, deși Coșeriu mai

precizează că „în alt sens, sistemul este mai amplu decât norma, deoarece fiind mai puțin determinat (...) cuprinde posibilități nerealizate în norma limbii. (...) Altfel spus, norma conține fapte efectiv realizate și existente în tradiție, în timp ce sistemul este o *tehnică deschisă* care, virtual, conține fapte nerealizate încă, dar posibile, în virtutea opozițiilor sale distinctive și a regulilor de combinare care guvernează uzul său.”⁶

⁶ Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică*, traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga, cuvânt înainte de Mircea Borcilă, Chișinău, Editura Arc, 2000, p.275

VII. 2 LIMBĂ ȘI LITERATURĂ. O PERSPECTIVĂ COȘERIANĂ

În teoria coșeriană lingvistica „nu înseamnă decât translarea în planul reflexivității și a cunoașterii justificate, a ceea ce vorbitorii deja cunosc într-o anumită măsură, atât ca vorbitori cât și ca subiecți ai acestei activități care este limbajul.“*¹

Această opinie vine în completarea ideii că „nu există identitate între vorbitor și lingvist“ deoarece „limbajul funcționează prin și pentru vorbitori, nu prin și pentru lingviști“.²

Baza de referință statornică pentru lingvist trebuie să fie chiar vorbitorul, precum și atitudinile reale ale acestuia față de limbaj. Dacă studiul literaturii se face prin intermediul conținuturilor materiale ale operei literare, al condiționărilor ei istorice și al ideologiilor conținute în operă, interpretarea intuitivă a sensului se face pe baza analizei operei literare ca operă de limbaj, creație care nu folosește limbajul la modul simplist, ci de-construiește limbajul și îi descoperă potențialitățile conținute. Coșeriu pledează pentru

¹ Citatele cu asterisc sunt înregistrări pe bandă magnetică efectuate cu ocazia întâlnirilor avute cu Eugeniu Coșeriu la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, în 1999.

² Eugeniu Coșeriu, *Lección de lingvistică generală*, traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga, cuvânt înainte de Mircea Borcilă, Chișinău, Editura Arc, 2000

ideea că limba și literatura sunt domenii complementare, deoarece ele reprezintă „o formă unică de cultură cu doi poli diferiți“*.

În opinia lui Coșeriu limba și literatura nu se pot studia separat, pentru că nu este vorba de limbă și de un sistem lingvistic particular, de sisteme lingvistico-gramaticale în sens strict, ci este vorba de **limbaj**, de o cunoaștere lingvistică sau de ceea ce în formele recente ale lingvisticii nu este limitat doar la competența limbii. Cunoașterea unui sistem lingvistic și a competenței limbajului cuprinde toate formele științei lingvistice. În acest sens **literatura reprezintă deplinătatea funcțională a limbajului** și ea traduce realizarea potențialităților plene ale limbajului, la nivelul sensului. La nivelul specializării tehnice al disciplinei, știința lingvistică este o știință autonomă, fără trimitere constantă la literatură, așa cum știința literaturii se realizează ca știință autonomă, fără referire permanentă la limbaj. Dar, în sfera culturii, avem obiectul disciplinei, limbajul sau literatura, care sunt deja o formă de cultură în sine, adică știința lingvisticii pentru limbaj și știința literaturii pentru literatură. „Din punctul de vedere al limbajului se cade să punem problema pornind de la nivelurile științei lingvistice, de la ceea ce vorbitorul cunoaște, de la acele cunoștințe care construiesc actul vorbirii, cunoștințe intuitive, e limpede, pentru că vorbitorul, de îndată ce e vorbitor, nu este nici lingvist și nici gramatician“, spune Coșeriu.³

³ Citez dintr-un studiu scris în limba spaniolă, care mi-a fost oferit în fotocopie de Coșeriu și care constituie o comunicare ținută la

Cele trei niveluri ale cunoașterii lingvistice sunt reprezentate în teoria coșeriană de cunoașterea **locuțională**, cunoașterea **limbii** și cunoașterea **expresivă**. Aceste cunoștințe se întâlnesc în actul vorbirii, în actele lingvistice distincte, precum și în seriile conexe de acte lingvistice. **Cunoașterea locuțională** se referă la cunoașterea limbii în tradiția ei specifică, iar aceasta se referă la cunoașterea general-umană a lucrurilor și a realităților extralingvistice de care se vorbește. Această cunoaștere vizează un ansamblu de principii generale ale gândirii precum și specificitatea gândirii lingvistice care se manifestă în actele de limbaj. Cunoașterea locuțională presupune și o cunoaștere generală a lucrurilor ce se manifestă în ceea ce se spune și în modul în care se spune, ca și în ceea ce nu se spune și în modul în care nu se spune.

La nivelul **cunoașterii limbii** Coșeriu are în vedere paradigma care formează regula sau funcția proprie a unei limbi. Interferențele lingvistice ale vorbitorilor bilingvi exprimă această natură, iar greșelile lor se explică prin aplicarea automată a regulilor unei limbi pentru cealaltă. **Cunoașterea expresivă** este reprezentată de cunoașterea proprie a nivelului textului și a nivelului discursului din cadrul unei limbi determinate. Ea presupune atât cunoașterea vorbirii în situații determinate, în concordanță cu tipurile de factori ai situației în care se vorbește, cât și persoana sau persoanele cărora li se vorbește, în concordanță cu lucrurile despre care se vorbește și cu circumstanțele în care se vorbește. În funcție de acești

Madrid în 1987, intitulată *Innovation en la enseñanza de la lengua y literatura*.

factori se realizează și cunoașterea structurării discursurilor.

Acestor trei tipuri de cunoașteri le corespund trei tipuri de judecăți. **Cunoașterea locuțională**, ale cărei condiții sunt conținute în principiile gândirii și cunoașterii generale a lucrurilor, reperează conținutul de referință din sfera extralingvistică pe care îl numim desemnare. **Cunoașterea idiomatică** este apreciată prin intermediul judecății de a fi în acord cu ceea ce este corect, iar **cunoașterea limbii** se referă la conținutul dat într-o limbă, la organizarea specifică a desemnării și la organizarea proprie a limbii respective. Conținutul propriu al unui text, conținutul la care se referă **cunoașterea expresivă** este „conținutul pe care îl vom numi *sens*, adică ceea ce se spune și se înțelege dincolo de semnificație și de desemnare, în funcție de atitudinea vorbitorului, intenția lui fiind de a prezenta lucrurile proprii prin intermediul expresiei verbale ca atare.”⁴

Sensul este prezent în întregul discurs deoarece tot ceea ce se spune acolo are o motivație: „Simpla relatarea a lucrurilor, făcând abstracție tocmai de atitudini, înseamnă, de asemenea, o atitudine; o atitudine de a prezenta lucrurile obiectiv, așa cum sunt. Sensul nu lipsește niciodată. dar, de acest sens obiectiv, ce coincide cu semnificatul și cu semnificantul, nu ne dăm seama în mod normal, pentru că el nu e un sens deosebit, ci doar limitarea lui însuși. Îl remarcăm când cerem mai multe informații sau când presupunem alt sens, altul decât obiectivul ce coincide cu semnificantul și semnificatul.”⁵

⁴ ibidem

⁵ ibidem

De aceea opinia lui Coșeriu confirmă ideea că orice text are un sens dar textele literare sunt adevărate construcții semnificaționale: „Ceea ce căutăm în interpretarea unei opere literare este sensul ei. Nu căutăm semnificantul sau semnificatul, ci acest nivel superior care este viziunea, ce simbolizează acest întreg.”⁶

În această idee, maestrul amintește că în opera lui Cervantes nu se vorbește doar de Don Quijote, ci se vorbește, prin intermediul a ceea ce i se întâmplă lui Don Quijote de o viziune asupra lumii și, în egală măsură, de poziția și situarea generală a omului în lume. Universalitatea nu este conferită de pățaniile unui personaj deosebit, ci de o întreagă serie de semne distinctive pentru condiția umană, semne care articulează un sens; sensul operei lui Cervantes, care este libertatea omului și tragedia acestei libertăți. Tema libertății ca utopie, ca formă de eșec sau limitele ei în tragedia destinului omenesc, rămâne o meditație deschisă pentru orice „sens”. În lupta pentru absolutul libertății individul rămâne un învins, dincolo de înțelepciunea resemnării sau arabescul nebuniei, în efortul său de depășire a limitelor realului. Sensul operei literare trebuie înțeles ca un nivel de conținut superior cu privire la care semnificantul, adică lucrurile desemnate, faptele și semnificațiile limbii, funcționează ca mărci exclusiv semnificante, pentru că limba ca limbaj, nu doar ca simplă limbă, trebuie studiată în relație cu literatura, adică în textele literare.

Angajarea limbajului în viața practică este un mod efectiv de întrebuințare, asemănător cu angajarea

⁶ ibidem

limbajului în știință. Acest fapt nu mai corespunde în procesul de angajare a limbajului în literatură, unde nu mai este vorba despre o întrebuițare utilitară, ci de o formă specială de întrebuițare care implică deplina funcționalitate a limbajului. Coșeriu consideră o greșeală aprecierea literaturii, și în mod special a poeziei, doar ca pe o formă de utilizare a limbajului. Această actualizare a virtuților limbajului face trimitere la formele lui absolute și la plenitudinea sa funcțională.

De aceea, departe de a fi o formă specială ce se îndepărtează de normă, limbajul literaturii coincide cu acele capacități virtuale ale limbajului care evidențiază desfășurarea plenară a tuturor posibilităților sale de expresie. În literatură limbajul nu este doar instrument al comunicării, ci un obiectiv esențial ce are ca finalitate construcția de sens. De aceea, în literatură, limbajul nu se dezactualizează, ci, dimpotrivă, el etalează posibilitățile determinante ale limbajului ce se actualizează și funcționează ca **limbaj absolut**.

Se știe că pentru a interpreta sensul trebuie să cunoaștem posibilitățile lui de construcție și formele deja conținute în limbaj. Întrucât tot ceea ce semnifică prin limbaj se face prin intermediul unei legături, aceasta este reprezentată de conexiunile dintre semnificat și semnificat sau de legăturile dintre cuvinte și lucruri. Aceste tipuri sunt concretizate în posibilitățile date de legătura materială sau de conținut a unui semn lingvistic cu alte semne, analizate la modul individual. Posibilitățile date de legătura materială a semnului cu lucrurile desemnate, de asemănarea fizică dintre semn și lucru sau de echivalența senzațiilor fizice cu diferite înțelesuri în planul sensului, la fel ca și

posibilitățile date de experiența și cunoștințele generale asupra lucrurilor, țin de fenomenul culturii lingvistice. Coșeriu îl citează, în acest sens, pe lingvistul danez Otto Jespersen care susține că termenul englez „bat”, ce se traduce prin „liliac“, înseamnă același lucru cu ceea ce denumește termenul francez „*chauve-souris*”, și termenul german „*Fledermaus*”, dar numai în cărțile de zoologie.*

Echivalența ne trimite însă la sensul concret al cuvântului și nu la imaginea sau genealogia sa semnificațională deoarece semnul se află în relație cu sisteme întregi de semne: „Semnul se află în relație și cu lucrurile înseși, ori direct, ori prin cultură și tradiție, ori prin experiență.”* În ceea ce privește posibilitatea **legăturii materiale directe cu lucrurile desemnate** sau asemănarea și echivalența sinestezică a simțurilor, este citat Mallarmé care observa undeva că termenii francezi „jour/nuit” nu sunt prea bine aleși pentru ceea ce ei semnifică, întrucât „jour” ar trebui să însemne ceva obscur, întunecat, apăsător, iar „nuit”, dimpotrivă, ceva vesel, luminos, optimist, în conformitate cu sugestia vocalelor dominante. Coșeriu crede că nu există teme pentru semnificatul funcțional și că experimentul este unul paradoxal deoarece „jour” înseamnă zi, iar „nuit” înseamnă noapte, din rațiuni simple și legate exclusiv de tradiția istorică a limbii franceze. Observația aceasta are teme doar în ceea ce privește capacitatea de evocare, unde se implică și dimensiunea icastică (adică imitativă) de reproducere a lucrurilor, a cărei semnificație poate să coincidă sau nu cu exercițiul armoniei imitative.

Eugeniu Coșeriu menționează că legătura cu însăși cunoașterea lucrurilor se experimentează în **trăirea prin cultură**. Karl Vossler⁷ este citat în acest sens, cu exemplificarea termenului german „Pferd” (cal), care nu înseamnă același lucru pentru ofițerul de cavalerie, pentru țăranul care lucrează cu caii și pentru cel ce joacă în toate duminicile la curse, sau pentru copiii din Viena, pentru care calul este un animal la fel de exotic ca și elefantul de la grădina zoologică.

În opinia lui Eugeniu Coșeriu, Vossler nu are dreptate în ceea ce privește semnificația, deoarece cuvântul traduce, în fiecare caz, delimitarea de denotativ. Vossler are însă dreptate în ceea ce privește capacitatea de evocare a reprezentării vorbitorului, în acord cu propria lui construcție de semnificație și cu atitudinea față de acel lucru. Cunoașterea semnelor, prin folosirea lor și în alte texte este o cunoaștere destul de generală. Textele importante se cunosc și ca semne care se leagă de alte texte. În exemplul citat de E. Coșeriu: „Într-un hotel din Madrid de al cărui nume nu vreau să-mi amintesc...”, facem imediat conexiunea cu textul lui Cervantes: „Într-un loc din Mancha de al cărui nume nu vreau să-mi amintesc” și această conexiune înseamnă o atribuire de sens. Pentru că atunci când interpretăm o operă literară nu facem altceva decât să-i căutăm sensul și semnele cu care acesta se identifică în text. Această idee confirmă teza coșeriană conform

⁷ ibidem

căreia „o lingvistică a textului este o lingvistică a sensului“.⁸

De fapt, nu putem studia o operă literară dacă nu o explicăm din punctul de vedere al limbajului și al creației lingvistice, nu doar din perspectiva întrebuirii lui. Pentru că într-un text totul semnifică și nimic nu este întâmplător, analiza literară trebuie să aibă în vedere și cele mai modeste reprezentări ale limbajului, deoarece ele pot dobândi un sens surprinzător. Explicarea textului din perspectiva lingvistică implică explicarea întregului sens, atât la nivelul macrostructurilor cât și la cel al elementelor textuale constitutive, dar, sensul poate fi reprezentat și de un element simplu sau nereprezentativ al textului. Coșeriu exemplifică ideea citându-l și pe A. Pagliaro, cel care observase că într-un poem al Sfântului Francisc, „*Imnul Fratelui Soare*” (El cántico del Hermano sol), cuvântul care deschide misterul și sensul întregului poem este reprezentat de prepoziția „per”. În opinia sa valoarea acestei prepoziții conține cheia semnificațională a poemului. În „Lăudat fie Domnul pentru soare, pentru apă...” acest „per” nu înseamnă că soarele sau apa sunt elementele care îl laudă pe Domnul, nici că noi îl laudăm pentru că ne-a dat toate acestea, ci se traduce astfel o formă indirectă de mulțumire („când laudăm soarele, pe tine te laudăm, Doamne...”) și o atitudine panteistă a spiritului care traversează toate fapăturile și tot ce a fost creat de

⁸ Eugeniu Coșeriu, *Linguistica del testo, Introduzione a una ermeneutica del senso*, Edizione italiana a cura di Donatella Di Cezare, Roma, La Nuova Italia Scientifica, 1997

Dumnezeu. Astfel, aceste simple particule de limbaj pot dobândi un sens cu totul neașteptat.

Roland Barthes confirmă că există o similitudine omologată și o identitate de structură între limbaj și literatură. De vreme ce literatura, ca sistem de semnificare, se servește de limbă ca de mijlocul esențial de comunicare, de transmitere, trebuie ca semnificația să fie structurată după aceleași reguli de organizare ca cele care prezidează construcția gramaticală a unei unități lingvistice, analizabile cu metode formale, pentru că **limbajul este adevăratul vehicul al literaturii**. Dacă limbajul se structurează prin cuvinte, literatura se alcătuește prin sensurile lor.⁹

În concluzie, **lingvistica textului studiază sensul și structura sensului**, constituind forma cea mai potrivită a hermeneuticii literare și a interpretării textului literar, până în straturile alveolare ale alcătuirii limbajului. De aceea studiul limbii este complementar literaturii, știința literaturii bazându-se pe știința lingvistică a semnificației textelor literare, în conformitatea ideii că o lingvistică a textului este o lingvistică a sensului și că „literatura traduce funcționalitatea deplină a limbajului.”¹⁰

⁹ vezi Roland Barthes, *Plăcerea textului*, traducere de Marian Papahagi, prefață de Ion Pop, Cluj Napoca, Editura Echinoc, 1994

¹⁰ *Limbaj și poezie*, interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu, în *Caiete critice*, nr. 9-10, 1996, p. 106

VII. 3 EUGENIU COȘERIU LA UNIVERSITATEA

„LUCIAN BLAGA” DIN SIBIU

„Vrei să-l slăvești pe Cezar? Spune: Cezar!; nu merge mai departe.” William Shakespeare

Numele marelui lingvist și filosof al culturii, Eugeniu Coșeriu, este înscris în cartea de aur a Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, încă din 11 decembrie 1998, când înaltul for academic al universității și-a onorat blazonul prin acordarea titlului de Doctor Honoris Causa, „gigantului de la Tübingen”, alăturându-se astfel celor peste 40 de universități ale lumii care i-au omagiat astfel recunoașterea.

Această evocare îmi prilejuește retrăirea unei emoții speciale, aceea a rememorării întâlnirii cu personalitatea cea mai complexă a veacului trecut, un titan al lingvisticii moderne care a revoluționat orizontul culturii științelor limbajului cu o viziune proprie și a înscris un nume românesc pe firmamentul lingvisticii universale. Acest lingvist strălucit, dublat de un filozof al limbajului, de un romanist, poetician, scriitor și poet remarcabil, traducător și teoretician al traducerii, construiește efigia celui mai erudit om al secolului ce tocmai s-a încheiat.

Dincolo de copleșitoarea sa prezență, de ușurința cu care se mișca între oricare din culturile și limbile evocate, dincolo de farmecul personal care subjugă prin naturalețea și inteligența uimitoare, Coșeriu m-a impresionat și prin simplitatea și claritatea expunerilor sale, luciditatea și logica impecabilă a

raționamentelor ce evitau deliberat speculația sterilă și neancorată în teritoriul auster al științei. Voi evoca amintirea lui printre noi, cu nostalgia acelor clipe întipărite viu în memoria noastră, chiar dacă timpul nu a mai avut răbdare și pentru revederea planificată cu atâta căldură și generozitate de către maestru.

Nu putem începe această retrospectivă fără să amintim că printre cei care au contribuit la formarea sa intelectuală, și care i-au imprimat un stil de învățare și cercetare științifică, este specificată cu distincție școala românească, receptată de Coșeriu ca un adevărat model de tradiție intelectuală: „Școala românească mi-a dat foarte mult. Învățământul liceal a fost pentru mine de o importanță excepțională. Mi-am dat seama mai târziu, umblând prin multe țări, (...) și luând contact cu mulți oameni, cât de mult știam eu din liceu în domeniul istoriei, al literaturii franceze, al limbii și literaturii latine.”*¹¹

Anii de liceu vor rămâne pe retina memoriei sale afective ca un reper luminos, evocat de fiecare dată cu aceeași melancolie: „Am făcut un liceu extraordinar la Bălți...La liceul *Ion Creangă* am primit o pregătire cu totul fundamentală pentru cariera mea ulterioară în toate materiile umaniste, literare și filologice.”*

În peregrinările sale evocatoare nu uită să-i amintească pe marii săi profesori de la Universitatea din Iași, unde a zăbovit doar un an, dar care l-au marcat esențial: Iorgu Iordan, George Călinescu, P. Caraman și D. Găzdaru, G. Petronio, cărora le-a păstrat mereu o

¹¹ * Toate citatele cu asterisc sunt reproduse din înregistrările efectuate cu ocazia conferințelor și colocviilor susținute de E. Coșeriu la Sibiu în perioadele decembrie 1998 și mai 1999.

vie admirație. La Iași are loc și adevăratul său debut în lingvistică prin publicarea a două articole: *Limbă și folclor din Basarabia* și *Material lingvistic basarabean*, apărute în revistele *Arhiva* și respectiv, *Revista critică*.

La Roma (1940-1944) își continuă studiile de filologie romanică cu Giulio Bertoni, iar pe cele de slavistică cu Giovanni Maver. La Padova (1944-1945) și Milano (1945-1949) își desăvârșește studiile, obținând un titlu de doctor în litere, cu o teză despre *Influența poeziei epice medievale poloneze asupra poeziei populare a slavilor din sud*, îndrumător Giovanni Maver, și în 1949, la Milano, obține titlul de doctor în filozofie cu o teză despre *Ideile estetice din țările de limbi romanice*, avându-l ca îndrumător pe celebrul Antonio Banfi.

Perioada șederii în Italia a contribuit la lărgirea întregului său orizont cultural. Această etapă, decisivă în formarea sa, a transfigurat evoluția românească într-o viziune cu deschidere universală. Eugeniu Coșeriu vorbește cu emoție și despre perioada studiilor sale italiene evocând pe unul din profesorii săi prețuiți, Antonio Pagliaro, de la care mărturisește că a învățat mult: „În Sicilia s-a instituit un premiu Pagliaro, am primit și eu un premiu, acum sunt în comisia de decernare a premiului. Antonio Pagliaro a scris cea mai frumoasă istorie a lingvisticii publicată cu un titlu total absurd: *Rezumat de lingvistică europeană*. (...) Pentru volumul *La parole e l'immagine* am scris eu prefața și am semnalat ideea că e bine și potrivit ca din când în când să ne întoarcem la ce spuneau cei vechi, în naivitatea lor, fiindcă vedeau lucrurile ceva mai limpede și mai

direct decât le putem vedea noi astăzi, când deasupra lor s-a adunat atâta zgură speculativă.”*

Ideile lui Pagliaro asupra limbajului sunt menționate de Coșeriu pentru a sublinia importanța radicală a limbajului ca dimensiune permanentă a omului. „Pagliaro spune că limbajul este o dimensiune atât de esențială a omului încât îl putem considera nu ca ceva ce omul face, ci ca *un mod de a fi al omului* și se poate spune că ține de viața omului. Limbajul este o formă a vieții fiindcă noi trăim și lingvistic.”*

În Italia, orizontul său cultural s-a desăvârșit spre marile deschideri universale, dar „nu numai datorită universalității și tradiției culturii italiene, ci și datorită faptului că, trecând de la o perspectivă la alta, mi-am dat seama de multitudinea perspectivelor posibile, mi-am dat seama că anumite valori ale unei culturi sunt mai puțin sau altfel prețuite în această cultură, că, de exemplu, literatura franceză nu reprezintă singura modalitatea de a face literatură. (...) În al doilea rând, Italia mi-a deschis ochii asupra vecinilor noștri”¹².

Acestui orizont deschis spre universalitate Coșeriu îi păstrează o recunoștință reînnoită mereu cu aceeași emoție vie: „Am spus de mai multe ori că, în ceea ce privește lingvistica, eu mă consider aparținând și lingvisticii italiene, sau mai ales lingvisticii italiene, (...) fiindcă, în realitate, dacă România, prin liceu și primul an de universitate, mă orientase, eu pot să spun că Italia m-a format. Italia a orientat această sete de

¹² Nicolae Saramandu, *Lingvistica integrală*, interviu cu E. Coșeriu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, p. 161

universalitate, mai mult sau mai puțin vagă, spre domenii concrete și, în același timp, totuși, a lărgit orizonturile mele, chiar și în ceea ce privește unele lucruri pe care începusem să le văd deja în România.”¹³

Italia a coagulat efortul său în conturarea unei viziuni ancorate în domenii în care simțul său critic avea să-l determine să mizeze pe întreaga cultură: „Universalitatea italiană oferea (...) posibilități nelimitate de a studia tot felul de limbi și literaturi. Eu am studiat romanistica și slavistica, dar și maghiara, albaneza, turca etc. În felul acesta am descoperit culturile vecinilor noștri și mi-am dat seama de raportul cu aceste culturi, pe care am început să le prețuiesc.”¹⁴

Patria lui adoptivă va fi totuși Uruguay, unde se stabilește din 1950, și unde are posibilitatea de a aprofunda intuițiile sale lingvistice și de a elabora un program, ce va deveni curând doctrina unei școli, a unui mod de a gândi lingvisticul care va revoluționa întreaga viziune tradițională. Această țară adoptivă îi va oferi libertatea de care avea nevoie pentru a putea construi citadela noii sale doctrine: „Uruguayul mi-a oferit o foarte mare libertate, care mi-a permis să fac în știință ceea ce mi se părea mie că e bine să fac.”*

Aici devine, în 1951, profesor de lingvistică generală și indo-europeană la Universitatea din Montevideo. În această perioadă începe să structureze primele sale cărți fundamentale, dintre care menționăm: *Introducere în lingvistică*, *Sistem, normă și vorbire*, (1952) *Creația metaforică în limbaj*, urmând

¹³ Lucian Lazăr, *Ființă și limbaj*, interviu cu Eugeniu Coșeriu, în *Echinox*, XXVIII, 1996, nr. 10-11-12, p.3

¹⁴ Nicolae Saramandu, *Lingvistica integrală*, op. cit, p.163

ca în 1955 să publice *Determinare și cadru. Două probleme ale unei lingvistici a vorbirii*, iar în 1958, *Sincronie, diacronie și istorie* pe care Coșeriu însuși o consideră una din cele mai importante cărți ale sale.

Această perioadă este favorabilă aprofundării problemelor structuralismului și a distincțiilor fundamentale ale teoriei saussuriene: *limbă și vorbire, sincronie și diacronie*. Firul de aur al gândirii coșeriene a fost întotdeauna legat de distincții și de punerea în centrul conceptelor sale a vorbirii: „**Să nu plec de la limbă, ci dimpotrivă, adică să răstorn acest principiu saussurian, fără să neg valoarea distincțiilor saussuriene, să plec de la vorbire și să iau vorbirea ca realitatea în care trebuie să facem distincțiile și în care să găsim și această dimensiune, fără îndoială esențială, care este limba.**”¹⁵

Încă din 1952, Eugeniu Coșeriu descoperă semnificatul în dimensiunea lui pozitivă, care este radical diferit de semnificatul negativ diferențial, saussurian, și care este prezent atât în intuiția heideggeriană cât și în „intuiția originară” a lui Husserl. El este chiar *noema* husserliană, dar în limbă nu în afara ei. Eugeniu Coșeriu s-a întors la izvoare considerând că științele umaniste se bazează pe știința originară „deci toți oamenii, când se gândesc la limbaj, mit, știință, religie, filozofie, activități culturale, formulează idei asemănătoare transformând intuițiile în planul reflexiv al unei științe demonstrate în mod rațional.”*

Husserl numea „știință originară”, acea știință pe care omul o are cu privire la sine însuși și cu privire la activitățile sale libere și atunci „toți oamenii de bună

¹⁵ ibidem, p. 14

credință când se gândesc la aceste activități culturale, spun și lucruri asemănătoare și formulează idei asemănătoare, fiindcă toată problema noastră este aceea de a transfera ceea ce știm, în mod intuitiv, ca agenți naturali ai acestor activități, de-a transfera același lucru pe planul justificat și reflexiv al unei științe demonstrate în mod rațional.”*

Încă din perioada șederii în Uruguay, Coșeriu conștientizează valoarea cardinală a teoriilor sale și înțelege că „dacă ai o idee nouă, atunci nu discuți cu un lingvist obscur, necunoscut, ci discuți cu Ferdinand de Saussure, cu Hjelmslev, cu Bloomfield ș.a.m.d. Însă o faci cu toată generozitatea. Cât privește discuția, încerci să găsești la fiecare sâmburele de adevăr, intuiția, eventual parțializată, deviată ș.a.m.d.”¹⁶

La Congresul Internațional de Lingvistică de la Oslo, din 1957, are satisfacția recunoașterii sale de către Hjelmslev, Martine, Flydal și alți lingviști reprezentativi. Acolo îi cunoaște pe Henri Frei și pe Roman Jakobson. Urmează o recunoașterea internațională a meritelor sale și invitațiile la marile universități ale lumii.¹⁷

În Uruguay continuă cariera universitară, începută încă în Italia, ca lector de română la Universitatea din Milano între anii 1947 – 1950. La Universitatea din Montevideo predă mai multe discipline: lingvistică generală și indo-europeană, limba latină, filozofia limbajului, istoria limbii

¹⁶ Lucian Lazăr, *Ființă și limbaj*, op.cit., p. 3-4

¹⁷ În 1957 este invitat la Bonn, în 1960 la Coimbra (Portugalia), apoi este chemat la Tübingen, Frankfurt (Germania), la Leiden (Olanda), Seattle (Statele Unite) ș.a

spaniole, estetica, ș.a., dar continuă cercetările și fondează un departament de studii lingvistice. Acesta va rămâne pentru totdeauna legat de numele său.

Colaborările externe au făcut faima acestui departament, aducând Universității din Montevideo și bibliotecii alcătuite acolo de Coșeriu, 72 de reviste din întreaga lume, precum și recunoașterea internațională. „Școala de la Montevideo a devenit o Școală cu iradiere, ca să spunem așa, universală, adică nu numai în Germania, ci și în foarte multe alte țări de unde am avut studenți, din Spania, din Portugalia, din Italia, din Japonia, și chiar din America de Sud și Africa.”¹⁸

La Universitatea din Montevideo, între 1951-1963, conturul conceptual al gândirii sale lingvistice se desăvârșește: „Aproape tot ce am făcut eu mai târziu se bazează pe idei și schițe deja pregătite aici. Adică: semantica structurală, tipologia, concepția generală a limbajului, distincția limbaj/limbă/text, totul s-a făcut acolo. (...) În plus, Uruguayul mi-a dat și o identitate civilă (...) de aceea o și păstrez până astăzi”.*

Chiar dacă a avut mai multe oferte în Olanda, Statele Unite, Frankfurt sau Bonn, Coșeriu a ales să se stabilească pentru viitoarea sa etapă de viață la Universitatea din Tübingen, unde va întemeia o veritabilă școală lingvistică ce va fundamenta o nouă tradiție în domeniul științelor culturii. **Teoria sa integralistă vizează o lingvistică a limbilor, pentru că există un conținut de limbă (semnificație), o lingvistică generală a vorbirii, fiindcă există un conținut de vorbire care este desemnarea, și o lingvistică a textului fiindcă avem sensul, în care se**

¹⁸ Lucian Lazăr, *Ființă și limbaj*, op. cit., p. 4

cuprind ca semnificante și celelalte două tipuri de conținut.

Școala de la Tübingen, unde Coșeriu și-a putut pune în aplicare munca de cercetare individuală și în echipe de colaboratori, este formată din cei care apar în cele două titluri de referință magistrală. (vezi *Logos semanticos* sau *Studia lingvistica in honorem Eugeniu Coșeriu*, Ed. Gredos, 1981, 2400 pagini semnate de 198 de savanți din 31 de țări ale lumii și *Energeia und Ergon, studia in honorem Eugeniu Coșeriu*, Tübingen, 1988, în 3 volume, peste 2000 de pagini, colaborează 91 de lingviști din 20 de țări ale lumii.)

La Tübingen el aprofundează cercetările de educație lingvistică, de semantică structurală, problema traducerilor și a contrastivității, dar și probleme legate de anumite politici lingvistice. Este o perioadă fertilă de revizuire și completări în care teoria sa fundamentează principiul cardinal, conform căruia *limbajul nu este doar baza culturii, ci și o formă a culturii*. Aici se conturează destinul ideii integratoare a orizontului său științific: „un destin, în parte călăuzit, fără îndoială, de o idee, de un țel, însă care nu se referă la destin, ci la studiu ca atare, în parte, determinat și de circumstanțe exterioare. Eu pot să spun, o spun și alții, că m-am făcut eu însumi, cu substanță ruptă de la foarte mulți, actuali și trecuți, pe de altă parte, cu această contribuție a circumstanțelor, astfel încât, spun uneori, că privind lucrurile mult mai târziu, îmi dau seama că am avut întotdeauna noroc.”¹⁹

Dacă cercetarea sa temeinică asupra lingvisticii devine un destin asumat, intuițiile sale își găsesc

¹⁹ ibidem

întotdeauna o formulare originală și o construcție integratoare: „Eu am încercat întotdeauna să mă întreb mai întâi, ce găsesc la filozofi, la lingviști, la marii lingviști, ce găsesc formulat mai bine, cum aș fi vrut să formulez și eu și să pot apoi explica aceste formulări, să le pot îmbina într-o sinteză, într-o *lingvistica integrală*.”*

Eugeniu Coșeriu recunoaște o serie de mari maștri care au stat la temelia formării gândirii sale: „Nu mă sfiesc deloc să spun că depind de foarte mulți maștri și mă întreb de fiecare dată ce le dătez? Unora, care n-au fost maștri direcți s-au pe care nu-i consideram la început maștri, cum este cazul lui **Blaga** sau o serie de mari gânditori, filozofi de acum 2000 de ani, care n-ar fi putut să-mi predea, cum ar fi Aristotel, de la care am învățat să caut universalul în faptul concret. (...) Cu privire la limbaj am învățat de la **Aristotel** să caut în tradiții semințele, începuturile fiecărei formulări. (...) La Aristotel, în *De interpretatione*, găsim că limbajul nu se referă direct la lucruri, ci că se referă la conținuturile conștiinței și că ceea ce se găsește în voce este simbol al acestor conținuturi ale conștiinței, iar despre lucruri că apar mai târziu (...) dar, numai prin aceste conținuturi ale conștiinței ele pot fi numite, organizate.”*

De la **Sfântul Augustin** a reținut aceeași linie de dezvoltare în istorie „la marginea lingvisticii însă nu la marginea limbajului, și nu în afara teoriei limbajului. Găsim la el distincții care sunt cu totul fundamentale și ideea, mult mai generală, că toată cunoașterea noastră se bazează pe distincții. De la **Vico** am învățat să delimitez obiectele culturale și atitudinea cu privire la

obiectele culturale. La Vico am găsit acele universalii fantastice și am constatat că au fost prezentate cu totul diferit dar că au la bază aceiași intuiție. Universaliiile înțelese ca obiecte unitare și unice. (...) De la **Humboldt** am învățat aproape toate lucrurile și distincțiile esențiale, mai întâi între *energeia* și *ergon*, adică între *activitatea creatoare* și *produsul acestei activități creatoare*; diferența între *formă* și *substanță*, toate noțiuni aristotelice care au fost interpretate de Humboldt și care au fost pentru mine, puncte de plecare. De la **Kant** am învățat ce este lumea libertății lume pe care o facem noi înșine, lume guvernată de cauze și în care suntem răspunzători de actele noastre. Principiul lui Kant, în formularea în care l-am învățat eu, este că scopul vieții nu este fericirea, ci cucerirea rațiunii și a libertății. Este un principiu care trece de limitele științei însă care și pentru știință este cu totul fundamental. (...) Motivarea nu este niciodată externă, ci este întotdeauna internă, o găsim în noi înșine.”*

În decembrie 1998, Eugeniu Coșeriu se întreba la Sibiu: „Ce datorez eu lui Blaga în teoria limbajului sau în epistemologia culturii și în teoria științelor culturii? Afinitatea mea cu Blaga este legată mai mult de orizont și de spațiu.”*

Lucian Blaga l-a influențat în opțiunile pentru estetica și filozofia culturii, iar punctul de contact al afinității și influenței este identificat în teoria metaforicului. Distincția între metafora plasticizantă și metafora revelatorie care se prezintă în *Geneza metaforei* se apropie de noțiunile fundamentale din teoria coșeriană, este o distincție paralelă făcută dintr-un alt punct de vedere, Blaga nepropunându-și să facă

o teorie a limbajului. Blaga înțelegea această metaforă plasticizantă la nivelul instrumentului lingvistic și nu al conținutului de text, *metafora plasticizantă* „ca un fel de *nume* care se dă în locul *altui nume*” pe când *metafora revelatorie* ține totdeauna de *sens* și nu devine limbă.

Coșeriu a intuit la Blaga această „perspectivă de extensiune” a creativității semantice prin spațiul alveolar de sens al metaforei revelatoare. Proiecția viziunii integraliste la spațiul creativității cultural poetice actuale întâlnește orizontul conceptual al teoriei hermeneutice promovate de Paul Ricoeur și teoria cognitivă bazată pe influențele generativiste de tip chomskyan, teorii care se dovedesc incapabile de a demonstra autonomia funcțională a creativității metaforice în limbaj sau specificul metaforic al creativității poetice.²⁰

În *Geneza metaforei și sensul culturii*²¹ filozoful din Lancrăm prefigurează o „generalizare a semnificației metaforicului” în raport cu metaforicul „din cadrul limbajului” care să se extindă „cu mijloace de limbaj” la întregul spațiu al metaforicului. Blaga are intuiția semnificațiilor primare ale cuvintelor limbii, dar, abia la Coșeriu, în *Creația metaforică în limbaj*, se vizează, pentru prima dată, și spațiul de manifestare a creativității metaforice în planul prediscursiv al

²⁰ vezi și Mircea Borcilă, *Între Blaga și Coșeriu. De la metaforica limbajului la o poetică a culturii*, în Revista de filozofie, XLIV, nr. 1-2, p. 147-163

²¹ vezi Lucian Blaga, *Geneza metaforei și sensul culturii*, în *Trilogia culturii*, Fundația regală pentru literatură și artă, 1937-1944, pp. 358-361

limbajului. În acest sens Mircea Borcilă va remarca cel de al doilea moment hotărâtor al demersului integralist în metaforologie: „cel al disocierii funcțional structurale a celor două competențe” care va deveni legitim „numai în momentul definirii operațiunilor fundamentale ale creativității semantice metaforice.”²²

Metaforica poetică nu se poate constitui decât în cadrul unui proces creativ ce este orientat spre „schimbarea” semnificației obișnuite a faptelor. Această funcție va fi analizată de Coșeriu în perspectiva proiectului distinct al „creației de lumi”, care este „străin limbajului ca atare”, dar care delimitează cadrul primordial al Poeziei.²³

Idea fundamentală a sensului care a generat o lingvistică autonomă a textului, nu ca lingvistică a limbilor, este în realitate bazată pe toată analiza textuală ce fundamentează această idee și care este paralelă cu teoria blagiană a metaforei revelatorii. Considerând actul original de creație poetică și actul original de creație lingvistică drept acte de același tip, Coșeriu consideră că poezia are reprezentare în forma absolută a limbajului, când acesta nu mai este semnificație și desemnare, ci el devine sens și reprezentare a limbajului absolut.

Pentru a înțelege geneza viziunii integraliste, Mircea Borcilă crede că trebuie să presupunem „un

²² Mircea Borcilă, *Lucian Blaga și integralismul sau Despre destinul actual al Poeticii*, discurs inaugural la *Colocviul Național Studențesc Lucian Blaga*, Sibiu, Editura Universității Lucian Blaga, 2003, pp.7-9

²³ vezi Eugeniu Coșeriu, *Determination y entorno*, în *Teoria del lenguaje y lingüística general*, Madrid, Gredos, 1955-1967, p. 282-323

proces de fuziune nucleară între două componente distincte profilate independent (...) pe de o parte, componentul sau factorul *logosului semantic*, aristotelic, revalorificat prin inserția dimensiunii esențiale a creativității (...) pe de altă parte, componentul sau factorul dialogic (...) al subiectivității specifice istoricește sau al alterității. (...) această viziune devine posibilă numai prin consolidarea împreună a celor doi componenți esențiali în tensiunea și unitatea lor contradictorie, în sensul dinamic al întregului concept dat de componentul creativității.”²⁴

Astfel, dimensiunea dialogică a actului lingvistic dobândește, în integralism, o semnificație aparte, limbajul deschizând lumea tuturor posibilităților umane în această dublă ipostază, pentru că funcția fundamentală a limbajului ar fi funcția semnificativă, intuitivă, adică cea *creație de semnificație*. Viziunea lui Coșeriu propune integralismul ca „o mutație radicală a orizonturilor teoretice ale lingvisticii contemporane.”²⁵

Lingvistica integrală nu este „o lingvistică terminată, ci ea este un program care are anumite linii esențiale, anumite directive și care se poate cultiva, de altfel (...) eu am dat ideile de bază (...) și apoi mulți dintre discipolii mei care astăzi sunt profesori la diferite universități în Germania și în alte țări, s-au ocupat de un aspect și au ajuns, se înțelege, și este bine să se știe că ei au ajuns mult mai departe decât propusesem eu, deci a fost o adevărată colaborare.”*

²⁴ Mircea Borcilă, *Eugeniu Coșeriu și orizonturile lingvisticii*, în *Echinox*, XX, 1988, nr.5, p.4

²⁵ *ibidem*, p.5

Dinamitând comoditățile de gândire, Coșeriu consideră *vorbirea* ca pe o realitate în care trebuie să se facă distincțiile necesare pentru a găsi această dimensiune care este *limba*. Viziunea integratoare asupra limbajului vizează abordarea acestuia ca obiect cultural/obiect natural; obiect semantic/obiect formal; activitate creatoare/energiea; produs/ergon. Croce menționează, în *Estetica* sa, că limbajul nu poate fi diferit de poezie deoarece el reprezintă ca și poezia prima formă a cunoașterii, o cunoaștere intuitivă, cunoașterea individuală sau particulară ca atare. „Ca și poezia, limbajul este anterior distincției dintre existență și inexistență, el este anterior distincției dintre adevăr și falsitate. Poezia nu este nici adevărată, nici falsă, fiindcă nu vorbește despre lume, *ci creează o lume*. Poezia este un model individual de universalitate (...) Croce afirmă că fiecare cuvânt original, în momentul creației este poetic. Cuvintele nu-și pierd niciodată natura poetică, ca și orice operă poetică!”*

Pentru Croce, artele sunt produse ale spiritului omenesc care creează valori universale. Absolut înseamnă unic, monadă, care etimologic sugerează o dezlegare de orice relație. În acest sens, subiectul absolut este mai restrictiv decât subiectul nedezlegat: „Și anume acestui absolut îi lipsește dimensiunea alterității, a fi subiect între subiecte, om între oameni și nu numai spirit universal care se realizează într-un obiect. Chiar și în forma sa originală, limbajul este subiect printre subiecte ce arată că tot ceea ce se creează prin limbaj, se creează într-o limbă, nu ca fiind doar produs al creatorului, ci și ca posibilitate a limbii. Trebuie să spunem că limbajul absolut, considerat

numai ca relație între spiritul creator și creație este identic cu poezia sau cu arta. *Este creația unui mod de a fi, a unui individ ca model de universalitate. Prin poezie limbajul redevine absolut*, poezia este absolutizarea limbajului, pentru că expresia poetică rămâne ca expresie absolută a cuiva. Oricine va spune despre apă că este «unduioasă», se va repera la Eminescu. Deci avem o absolutizare până și în sensul banal al acestei expresii care devine operă, ceva definitiv.”*

Limbajul constituie o lume în care se instalează Ființa ca un temei al instituirii eului prin esența lui creatoare: „Limbajul se poate defini ca primă apariție – ca naștere – a umanului și ca deschidere a posibilităților proprii ale omului. De fapt, limbajul este prima înfățișare a conștiinței umane ca atare.”²⁶

Dacă locuirea în semnificație și construcția ei este pentru Heidegger poezia, pentru Blaga această definiție a omului, redusă la locuire, este doar *o formă de locuire în limbaj și în lume, ea nu este creație de lumi*; doar poezia este egală creației de lumi și formei absolute a limbajului. Limbajul înseamnă structurarea lumii experiențiale, iar metafora este sâmburele embrionar al creației de lumi. Intuiția blagiană și teoria coșeriană au sintetizat metafora care nu plasticizează sensul, ci îl creează; acea metaforă instauratoare de lumi din spațiul revelator: „Actualizarea prin poezie este suprimarea unei reduceri, a unei negativități, îi înapoiem limbajul drepturile sale.”*

²⁶ Eugeniu Coșeriu, *El hombre y su lenguaje, Estudios de la teoría y metodología lingüística*, Editorial Gredos, Madrid, 1977, p.64

Limbajul poetic este reprezentarea plenitudinii funcționale a limbajului și el actualizează relațiile care există deja: „Funcția poetică nu are finalitate poetică. Intuiția profundă a lui Jakobson cu privire la autonomia esteticului rezidă în faptul că el înțelege că funcția poetică este o funcțiune care este reflexivă, care se întoarce asupra mesajului. Asta înseamnă că este expresie absolută, este intuiția pe care el nu reușește să o desfășoare. *Limbajul poetic este limbajul absolut* unde nu este nevoie deloc să fie elaborat nici într-un fel, pe când plăcutul trebuie să fie elaborat.”*

Teoria blagiană deschide perspective nebănuite prin racordarea ei la semantica integralistă a lui Eugeniu Coșeriu, ecuația blagiană a revelatorului oferind bazele unei teorii generale a creativității spre o poetică a culturii, așa cum o gândea Blaga. Mircea Borcilă intuiește o perspectivă nouă, în care cei doi giganți ai spiritualității românești vor domina poezia culturii secolului XXI, pentru că „nici doctrina hermeneutică, nici cea cognitivă, și nu din rațiuni patriotice și subiectiv culturale, ci din rațiuni de știință epistemică, trebuie să ne asumăm doctrina integralistă, adică Blaga pe umerii lui Coșeriu.”²⁷

În ultimul interviu realizat în România, Eugeniu Coșeriu mărturisea: „În străinătate se produce o revoluție în științele umane care, pe drept sau nedrept, mi se atribuie mie. În România cei mai mulți așteaptă să vadă întâi: ce se spune acolo. (...) În România s-au urmat și se urmează și astăzi tot felul de orientări, mai mult sau mai puțin trecătoare, și nu s-a înțeles în

²⁷ Mircea Borcilă, *Lucian Blaga și integralismul sau Despre destinul actual al Poeticii*, op.cit., pp.7-9

realitate, niciodată, care este sensul activității mele și care ar fi direcția în care, ceea ce am lucrat o viață întreagă, poate folosi, inclusiv culturii române.”²⁸

Dacă din scrierile lui Coșeriu poți umple o bibliotecă, din învățăturile lui poți umple spiritul lumii, pentru că întreaga doctrină lingvistică a lui Eugeniu Coșeriu conține o atitudine intelectuală, un mod de a gândi și regândi lumea, pornind de la principiul platonician de a spune lucrurilor așa cum sunt. Noua sa viziune este un eveniment în cultura științelor umane, cu previziuni nebănuite, perspectiva timpului urmând să demonstreze că drumul spre esențele căutate de E. Coșeriu este în orizontul adevărului științific și în spiritul plural al culturii.

²⁸ ibidem

VIII.EUGENIU COȘERIU: BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

LIMBA ROMÂNĂ

- Coșeriu, Eugeniu, *Introducere în lingvistică*, traducere de E. Ardeleanu și Eugenia Bojoga, prefață de Mircea Borcilă, Cluj-Napoca, 1995
- Coșeriu, Eugeniu, *Lingvistica din perspectiva spațială și antropologică. Trei studii*, traducere T. Balaban, D. Diaconu și A. Crijanovschi, cu o notă bibliografică alcătuită de Constantin Dominte, editare S. Berejan și St. Dumitrăcel, Chișinău, 1994
- Coșeriu, Eugeniu, *Lingvistica integrală*, interviu de Nicolae Saramandu, București, 1996

- Coșeriu, Eugeniu, *Lingvistica istorică și istoria limbilor*, în *Forum XXXV*, nr. 11-12, București, 1993, pp. 103-108
- Coșeriu, Eugeniu, *Semn, simbol, cuvânt*, în *Analele științifice ale Universității "Al. I. Cuza" din Iași*, III, Lingvistică, XXXIX – 1993, pp. 5-22
- Coșeriu, Eugeniu, *Către o tipologie a câmpurilor lexicale*, în *Lingvistica modernă în texte*, publicată de M. Iliescu și Lucia Wald, București, 1981, pp. 39-77
- Coșeriu, Eugeniu, *Determinare și cadru. Două probleme ale unei lingvistici a vorbirii*, în *Lingvistică saussuriană și postsaussuriană*, nr. 21, traducere și adnotări de Constantin Dominte, texte editate de Lucia Wald și Elena Slave, București, 1985, pp. 208-248
- Coșeriu, Eugeniu, *Geografia lingvistică*, traducere în limba română a unui extras în *Teorie și metodă în lingvistica din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*. Texte comentate și editate de către L. Wald și N. Anghelescu, București, 1983, pp. 156-161
- Coșeriu, Eugeniu, *Limbă istorică și dialect*, în *Fonetică și dialectologie*, nr. XII, București, 1993, pp. 55-68
- Coșeriu, Eugeniu, *Omul și limbajul său*, traducere din italiană de Dumitre Irimia, în

- Cronica*, XXVII, 7, Iași, 1992, pp. 6-7
- Coșeriu, Eugeniu, *Principiile lingvisticii ca știință a culturii*, reproducerea discursului ținut la Universitatea din Cluj-Napoca și consemnat de Mircea Borcilă, în *Apostrof*, III, 11, nr. 270, Cluj, 1992, pp. 11, 14
- Coșeriu, Eugeniu, *Solidaritățile lexicale*, traducere din limba rusă de N. Raevski, în *RLSL*, nr. 40, 1992, pp. 37-45
- Coșeriu, Eugeniu, *Structurile lexematice*, traducere de S. Berejan în *RLSL*, nr. 48, 1992, 6, pp. 41-52
- Coșeriu, Eugeniu, *Studiul funcțional al vocabularului. Lexematica*, în *Lingvistica modernă în texte*, editat de M. Iiescu și L. Wald, București, 1981, pp. 34-38
- Coșeriu, Eugeniu, *Timp și limbaj*, traducere în limba română de A. Covaci, în *Echinox*, nr. 237, XX, 5, Cluj-Napoca, 1988, p. 12, 6-7
- Coșeriu, Eugeniu, *Informație și literatură*, traducere în română de A. Ionescu, în *Paradigma*, nr. 257, Constanța, I, nr. 4-5, p. 14 și II, nr. 1-2-3, pp. 12-13
- Coșeriu, Eugeniu, *Lecții de lingvistică generală*, traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga, prefață de Mircea Borcilă, Chișinău, Editura ARC, 2000

- Coșeriu, Eugeniu, *Limba română este patria mea. Studii. Comunicări. Documente*, Chișinău, 1996
- Coșeriu, Eugeniu, *Limba română în fața Occidentului. De la Genebrardus la Hervás. Contribuții la istoria cunoașterii limbii române în Europa occidentală*, în românește de Andrei A. Avram, Cluj-Napoca, 1994
- Coșeriu, Eugeniu, *Limba și politică*, traducere de Eugenia Bojoga, în RLSL, nr. 5, 226, 1996, pp.10-28
- Coșeriu, Eugeniu, *Nu există schimbare lingvistică*, traducere de Emma Tămâianu, în CL, XXXVII, nr. 1, 1992, pp. 9-20
- Coșeriu, Eugeniu, *Prelegeri și conferințe*, (1992-1993) culegere de conferințe ținute la Iași, Suceava și Chișinău, editate de E. Munteanu, I Oprea, C. Pamfil, A. Turculeț și S. Dumitrăcel, cu o prefață a editorilor, Iași, 1994
- Coșeriu, Eugeniu, *Relația dintre lingvistica contrastivă și traducere*, în *Analele științifice ale Universității „A. Ioan Cuza” din Iași*, Secțiunea Limbi și literaturi străine, vol. I, 1998, pp. 5-20
- Coșeriu, Eugeniu, *Semn, simbol, cuvânt*, în *Analele științifice ale Universității „Al. Ioan Cuza” din Iași*, Lingvistică, XXXIX, 1993, pp. 5-22
- Coșeriu, Eugeniu, *Sincronie, diacronie și istorie*, traducere de Nicolae Saramandu,

- București, Editura enciclopedică română, 1997
- Coșeriu, Eugeniu, *Informație și literatură*, în *Paradigma*, Nr. 257, Constanța, I, nr. 4-5, 1993, p. 14, și II, nr. 1-2-3, pp. 12-13
- Coșeriu, Eugeniu, *Relația dintre lingvistica contrastivă și traducere*, în *Analele științifice ale Universității « Al. I. Cuza » din Iași, Secțiunea Limbi și literaturi străine*, Nr. 186, Partea 1, 1998, pp. 5-20.
- Coșeriu, Eugeniu, *Socio - și etnolingvistica. Bazele și sarcinile lor*, în *Anuar de lingvistică și istorie literară*, XXXII, Nr. 189, București, 1992-1993, pp. 9-28
- Coșeriu, Eugeniu, *Teze despre tema « Limbaj și poezie »*, traducere în limba română de D. Fânaru, în *România literară*, XXVIII, 41, 1994, p. 11
- Coșeriu, Eugeniu, *Timp și limbaj*, 1988, în *Echinox*, nr. 237, XX, 5, 1988, Cluj-Napoca, pp. 6-7

LIMBA FRANCEZĂ

- Coseriu, Eugenio, *L'homme et son langage*, Louvain-Paris, Sterling, Va, Peeters, 2001.
- Coșeriu, Eugenio, *Au-delà du structuralisme*, XVI-e Congrès International de Lingüística [i] Filologia Romàniques, Palma de Mallorca 1980, in Actes I, Sessions plenàries i taules rodones, Palma de Mallorca, 1982, pp. 163-168
- Coșeriu, Eugenio, *Critique de la glottochronologie appliquée aux langues romanes*, in Actes du Xe Congrès International de Linguistique et Philologie romanes, Strasbourg, 1962, pp. 87-95
- Coșeriu, Eugenio, *Les procédés sémantiques dans la formation des mots*, in *Cahiers Ferdinand de Saussure*, 35, 1981, pp. 3-16
- Coșeriu, Eugenio, *Structure lexicale et enseignement du vocabulaire*, in Actes du premier Colloque International de Linguistique appliquée, Nancy, 1966, pp. 175-252
- Coșeriu, Eugenio, *Linguistique historique et histoire des langues*, traduction en français par J. Lechanteur, nr. 261, în *Communication & Cognition*, nr. 25, 2-3, Gand, 1992, pp. 191-198

Coşeriu, Eugenio, *L'étude fonctionnelle du vocabulaire. Précis de lexicologie*, în *Cahiers de lexicologie* 29, 1976, pp. 5-23

LIMBA SPANIOLA

Coseriu, Eugenio, *Estudios de linguística romanica*, Madrid, Editorial Gredos, 1977.

Coseriu, Eugenio, *Sobre las categorías verbales ("partes de la oración")*, in *Revista de Lingüística, Aplicada* (Concepción, Chile) 1955, 10:7-25.

Coseriu, Eugenio, *Logicismo y antilogicismo en la gramática. Revista Nacional* (Montevideo) 1957, 189:456-473. Abgedr.: Coseriu 1962:235-260.

Coseriu, Eugenio, *Interdisciplinarità e linguaggio*, Braga et al. 1980: 43-65.

Coseriu, Eugenio, *Teoría del lenguaje y lingüística general; cinco estudios*, Madrid, Editorial Gredos, 1962, 1967, 1973, 1989.

Coseriu, Eugenio, *Competencia lingüística*, Madrid, Gredos, 1992

Coseriu, Eugenio, *Competencia linguistica: elementos de la teoría del hablar*, (elaborado y editado por Heinrich Weber ; version española de Francisco Meno Blanco), Madrid, Editorial Gredos, 1992.

- Coseriu, Eugenio, *Determinacion y Entorno : dos problemas de una linguistica del hablar*, 1956.
- Coseriu, Eugenio, *Determinación y entorno*, in *El hombre y su lenguaje*, Madrid, Gredos, 1977
- Coseriu, Eugenio, *El hombre y su lenguaje : estudios de teoría y metodología lingüística*, Madrid, Editorial Gredos, 1977, 2. ed., revisada 1991.
- Coseriu, Eugenio, *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*, Montevideo, 1954.
- Coseriu, Eugenio, *Gramática, semántica, universales : estudios de lingüística funcional* , Madrid, Editorial Gredos, 1978, 1987
- Coseriu, Eugenio, *Guillermo de Humboldt: Cuatro ensayos sobre Espana y America*, M. de Unamuno y J. Garate, B. Aires, 1954.
- Coseriu, Eugenio, *Introducción a la lingüística*, México : Universidad Nacional Autónoma de México, Instituto de Investigaciones Filológicas, 1983; (2. ed., rev.) – Madrid, Editorial Gredos, 1986.
- Coseriu, Eugenio, *La creación metafórica en el lenguaje*, Montevideo, Universidad, 1956.
- Coseriu, Eugenio, *La creación metafórica en el lenguaje*, in *El hombre y su lenguaje*, Madrid, Gredos, 1977

- Coseriu, Eugenio, *La geografía lingüística*, Montevideo, 1956.
- Coseriu, Eugenio, *Lecciones de lingüística general*, Madrid, Editorial Gredos, 1981.
- Coseriu, Eugenio, *Para la unificación de la ciencias fonéticas : esquema provisional*, Montevideo, 1953.
- Coseriu, Eugenio, *Principios de semántica estructural*, Madrid, Editorial Gredos, 1977.
- Coseriu, Eugenio, *R. Menéndez Pidal: Toponimia prerrománica hispana*, Madrid, 1952
- Coseriu, Eugenio, *Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico*, Montevideo, Universidad de la República, 1958.
- Coseriu, Eugenio, *Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico*, Madrid, Editorial Gredos, 2. ed. revisada y corregida, 1973, 1978.
- Coşeriu, Eugenio, *Sistema, norma y habla*, in *Revista de la facultad de humanidades y ciencias de Montevideo*, 1952, pp. 113-177.
- Coseriu, Eugenio, *Teoria del linguaggio e linguistica generale. Sette studi*, introduzione di Raffaele Simone, Bari, Laterza, 1971.
- Coseriu, Eugenio, *Tesis sobre el tema <lenguaje y poesía>*, in *El hombre y su lenguaje*, Madrid, Gredos, 1977
- Coseriu, Eugenio, *Tradición y novedad en la ciencia del lenguaje : estudios de historia de*

la lingüística, Madrid, Editorial Gredos, 1977.

LIMBA PORTUGHEZĂ

Coșeriu, Eugenio, « *O meu Saussure* », traducere în portugheză de E. Bechara, în *Confluência*, nr. 309, Rio de Janeiro, 1997, pp. 33-36

LIMBA ITALIANĂ

Coșeriu, Eugenio, « *La struttura del lessico* », în *Società di Linguistica Italiana, La gramatic. La lessicologia*, Roma, 1972, pp. 43-58

Coșeriu, Eugenio, *La lingua di Ion Barbu (con alcune considerazione sulla semantica delle lingue „imparate”)* ASGM, I, 2, S.47-53.

Coșeriu, Eugenio, *Lingvistica del testo. Introduzione a una ermeneutica del senso*, Editione italiana a cura di Donatella di Cesare, introduzione di Donatella di Cesare, Considerazioni preliminari di Coșeriu, Eugenio, Roma, Editura La Nuova Italia Scientifica, 1997

LIMBA GERMANĂ

- Coseriu, Eugenio, *Die Geschichte der Sprachphilosophie von der Antike bis zur Gegenwart. 2, Von Leibniz bis Rousseau*, Tübingen, G. Narr, Cop. 1972.
- Coseriu, Eugenio, *Synchronie, Diachronie und Geschichte. Das Problem des Sprachwandels*. übersetzt von Helga Sohre. München: Fink ,Internationale Bibliothek für Allgemeine Linguistik, 1974.
- Coseriu, Eugenio, *Das Problem des griechischen Einflusses auf das Vulgärlatein*, Meier (Festschrift) 1972, pp. 135-147.
- Coseriu, Eugenio, *Über die Sprachtypologie Wilhelm von Humboldts*. Hösle & Eitel (eds.) *Beiträge zur vergleichenden Literaturgeschichte*. Festschrift für Kurt Wais zum 65. Geburtstag. Tübingen: Niemeyer, 1972, pp. 107-135.
- Coseriu, Eugenio, *Humboldt und die moderne Sprachwissenschaft*. Arnol'du Stepanovic Cikobava (Sbornik, posvjascennyj 80-letiju so dnja rozdenija). Tbilisi: Mecniereba 1979, pp. 20-29.

- Coseriu, Eugenio, *Das romanische Verbalsystem*,
(hrsg. und bearb. von H. Bertsch),
Tübingen 1976.
- Coseriu, Eugenio, *Die deutsche Sprachphilosophie von
Herder bis Humboldt*, Tübingen,
1993.
- Coseriu, Eugenio, *Die Geschichte der
Sprachphilosophie von der Antike
bis zur Gegenwart. Eine Übersicht*,
Tübingen, Univ. Roman. Seminar,
1969.
- Coseriu, Eugenio, *Die Geschichte der
Sprachphilosophie von der Antike
bis zur Gegenwart. I, Von der
Antike bis Leibniz*, Tübingen, 1970.
- Coseriu, Eugenio, *Einführung in die Allgemeine
Sprachwissenschaft*, Tübingen :
Francke, 1988,1992.
- Coseriu, Eugenio, *Einführung in die strukturelle
Betrachtung des Wortschatzes*,
Tübingen, 1970.
- Coseriu, Eugenio, *Einführung in die strukturelle
Linguistik*, Tübingen, Romanisches
Seminar der Universitaet, 1969.
- Coseriu, Eugenio, *Einführung in die transformationelle
Grammatik.* Autorisierte
Nachschrift besorgt von: Gunter
Narr und Rudof
Windisch, Tübingen, 1970.
- Coseriu, Eugenio, *Energieia und Ergon : sprachliche
Variation, Sprachgeschichte,
Sprachtypologie, Studia in honorem*

- Eugenio Coseriu*, (herausgegeben von Jorn Albrecht, Jens Ludtke und Harald Thun), Tübingen : G. Narr, 1988.
- Coseriu, Eugenio, in *Ein Leben zwischen Laibach und Tübingen : Primus Truber und seine Zeit : Intentionen, Verlauf und Folgen der Reformation in Württemberg und Innerosterreich* , (herausgegeben von Rolf-Dieter Kluge ; mit Beiträgen von Eugenio Coseriu ... [et al.], München : Sagner, 1995.
- Coseriu, Eugenio, K. Ezawa und W. Kürschner (eds), *Sprachwissenschafts-geschichte und Sprachforschung : Ost-West-Kolloquium Berlin 1995 : Sprachform und Sprachformen : Humboldt, Gabelentz, Sekiguchi*, Tübingen : Niemeyer, 1996.
- Coseriu, Eugenio, *Leistung und Grenzen der transformationellen Grammatik* : Vorlesung gehalten im Sommer-Semester 1971 an der Universität Tübingen, (herausgegeben und bearbeitet von Gunter Narr), Tübingen : G. Narr, 1975.
- Coseriu, Eugenio, *Probleme der romanischen Semantik*, (Vorlesung gehalten im WS 1965/66 an der Universität Tübingen, autorisierte Nachschrift

- besorgt von D. Kastovsky und W. Muller).
- Coseriu, Eugenio, *Probleme der strukturellen Semantik*; Vorlesung gehalten im Wintersemester 1965/66 an der Universität Tübingen. (Autorisierte und bearb. Nachschrift von Dieter Kastovsky), Tübingen, 1973.
- Coseriu, Eugenio, *Sprache, Strukturen und Funktionen*, Tübingen : G. Narr, 1985.
- Coseriu, Eugenio, *Sprache. Strukturen u. Funktionen. 12 Aufsätze z. allgemeinen u. romanischen Sprachwissenschaft* . In Zusammenarb. mit Hansbert Bertsch und Gisela Köhler hrsg. von Uwe Petersen, Tübingen : Verl. Tübinger Beiträge z. Linguistik, 1970.
- Coseriu, Eugenio, *Sprachkompetenz : Grundzüge der Theorie des Sprechens*, (bearbeitet und herausgegeben von Heinrich Weber), Tübingen : Francke, 1988.
- Coseriu, Eugenio, *Sprachkompetenz. Grundzüge einer Sprachtheorie*. Tübingen, 1988.
- Coseriu, Eugenio, *Sprachtheorie und allgemeine Sprachwissenschaft. 5 Studien*. München, 1975.
- Coseriu, Eugenio, *Synchronie, Diachronie und Geschichte. Das Problem der Sprachwandels*, München: W. Fink, 1984.

- Coseriu, Eugenio, *Synchronie, Diachronie und Geschichte; das Problem des Sprachwandels*. (Übers. von Helga Sohre), München : W. Fink, 1974.
- Coseriu, Eugenio, *Textlinguistik. Eine Einführung*, Tübingen, 1980, Tübingen und Basel, 1994
- Coseriu, Eugenio, *Textlinguistik: eine Einführung*, (herausgegeben und bearbeitet von Jörn Albrecht), Tübingen, 1980.
- Coseriu, Eugenio, Thesen zum Thema “*Sprache und Dichtung*”, in Stempel, D., (ed), *Beiträge zur Textlinguistik*, München, 1971, pp.183-188.
- Coseriu, Eugenio, *Von Genebrardus bis Hervas : Beitrage zur Geschichte der Kenntnis des Rumanischen in Westeuropa* , Tübingen, 1981
- Coseriu, Eugenio *Formen und Funktionen : Studien zur Grammatik*, (herausgegeben von Uwe Petersen), Tübingen : M. Niemeyer, 1987.